

L. 1915. Izhaja dvakrat na mesec Seš. 16./17.

SVETOVNA VOJSKA

Avstrija - Rusija

Nadaljnji boji v Galiciji. - Prvo obleganje Przemysla. - Pregled nadaljnjih vojnih dogodkov na severnem bojišču. - Podrobnosti o glavnih vojnih dogodkih. - Limanova. - Pozimska borba v Karpatih. - Padec Przemysla. - Velika majska ofenziva. - Pisma. - Črtice.

Cena K 1.20, četrletna
naročnina (6 seš.) K 3.—

Urejuje Iv. Podlesnik . Založila Katoliška Bukvarna

Nadaljnji boji v Galiciji.

Po drugi bitki za Lvov, katero smo opisali v 6. sešitku tega dela, je nastal na bojišču operacijski odmor, ki je bil potreben za novo razvrstitev avstro-ogrskih čet. Uradno poročilo z dne 19. septembra 1914 se je glasilo:

Nova razvrstitev naših čet se pripravljala. Sunek neke ruske infanterijske divizije dne 17. septembra so naši krvavo odbili. Vzhodno ležečo utrdbo Seniawo so naše maloštevilne čete junaško branile. Rusi so morali razviti tamkaj v boj dva armadna zbora in težko artiljerijo; ko je utrdba svojo nalogo izpolnila, so jo naše čete prostovoljno zapustile.

Dne 23. septembra se je glasilo poročilo: Na ruskem bojišču se zadnje dni razen nepomembne kanonade niso vršili boji. Naše čete so, ne meneč se za trajno neugodno vreme, najboljše razpoložene.

Rusi niso sledili umikajočim se avstro-ogrskim četam, temveč so poizkušali prodreti v Karpate. Tozadevno se je dne 17. septembra uradno poročalo:

Posamezni manjši ruski oddelki poizkušajo zasesti karpatske prelaze. Včeraj so se vršili manjši boji med našimi in ruskimi četami pri Užoškem prelazu v komitatu Ung. Danes pa je prišlo do bojev pri Toronya v komitatu Maramaros. Rusom se ni nikjer posrečilo, da bi prodrli čez mejo. V daljavi od bojišča, kraja velikih dogodkov, vršeči se spopadi so brez pomena. Njih edini namen more biti ta, da se odvrne pozornost od glavnega bojišča in da se vznemirja ljudstvo. To so naši spoznali, zato so nakane preprečili.

Dne 28. septembra se je pa poročalo, da so Rusi prejšnji dan v komitatu Ung na več krajih prekoračili mejo. Majhne avstro-ogrške čete, ki so se tamkaj nahajale, so sovražnika zadrževale. Boji, tako se je poročalo, so se razvijali. Iz bližnjih krajev

dežele so se podale večje čete v podporo branilcem.

O ruskih vpadnih poizkusih se je uradno poročalo:

V tistem trenutku, ko so mogli Rusi zahodno od Lvova prodirati, je bilo zelo gotovo, da bodo manjši ruski oddelki poizkusili prodreti čez karpatske prelaze na Ogrsko. Ruski vpadi imajo dvojen namen.

S tem, da bi Rusi zasedli karpatske prelaze, bi si osigurali svoje levo krilo armade, ki prodira proti Sanu in Przemyslu. Drugič bi pa radi dobili delovno polje za svojo številno konjenico, ki ne more v krogu ruske glavne moči razviti svojega delovanja. Zato bi radi porabili to konjenico na neizmernih ogrskih ravninah. S tem nameravajo, da bi mogli spraviti v strah prebivalstvo, da bi preprečili izobraževanje in vaje onih čet, ki se vežbajo na Ogrskem in da bi preprečili dovoz čet po železnici. Končno žele tudi, da bi mogli en del svojih čet brezplačno prehranjevati. Enako so postopali l. 1877/78. za časa rusko-turške vojske. Takrat so pomaknili čez pasove balkanske gorske verige daleč v vzhodno Rumelijo čete generala Gurkota, ki so obstojale večidel iz jezdecev.

Tega svojega načrta pa Rusi ne morejo lahko izpeljati, ker se nahajajo v Karpatih samo štirje pasovi. Večji oddelki ruskih čet že vsled tega ne morejo poizkusiti prehodov čez pasove, ker bi rabili za en pohod šest dni, ne bi pa mogli na težavnem ozemlju oskrbovati svojih čet, ki ne bi mogle v gozdu živeti. Majhne čete pač lahko poizkusijo prehode, toda naše tamkaj se nahajajoče čete jih bodo odvrnile.

Dne 29. septembra se je poročalo:

Na meji pri Körösmező se razvija boj. Po zanesljivih informacijah so naše čete sovražnika pri Ökermező potisnile nazaj. Iz komitata Ung se poroča, da je železniška črta do Csontosa prosta. Iz Csontosa so šli monterji proti Fenyessölgy, da popravijo brzojavne naprave. Iz tega sledi,

da se je posrečilo sovražnika pregnati tudi čez Fenyessvölgy.

Isti dan se je poročalo iz Ogrske:

Včeraj opoldne je prišel iz Užoka v Ungvar neki višji častnik generalnega štaba, ki je obiskal grofa Szataraya ter mu uradno sporočil, da so bili boji naših čet pri Užoku tekom noči in včeraj zjutraj uspešni. Posrečilo se je potisniti sovražnika nazaj tako, da se je moral umakniti do Siankija.

Užoški prelaz je zopet v naši posesti. V bojih pri Užoku so imeli Rusi težke izgube. Tačas se ne nahaja na ozemlju komitata Ungvar noben Rus več. Ojačenja obmejnih čet se nadaljujejo.

Tudi iz Maramarosa se je istočasno posrečilo pregnati Ruse. Dne 2. oktobra se je poročalo iz Nyiregyhaza:

Uradno obvestilo je došlo v komitat Maramaros, da so naše čete premagale Ruse pri Ökörmező. Sovražnik se je v neredu umaknil za mejo. V Ökörmező in okolici vlada zopet red. Naše čete, ki se nahajajo v okolici Körösmező, so se tudi spustile v boj z Rusi in je upati, da jih bodo v kratkem pregnali.

Poročilo z dne 6. oktobra se je glasilo:

Naše čete so mogle preiti tudi pri Maramaros Szigetu v ofenzivo, ki bo, upajmo, v najkrajšem času popolnoma očistila Ogrsko Rusov.

Na hiter beg ali pogubo čakajo tudi manjši oddelki ruskih čet, ki so se utihotapile na gorsko pot v komitatu Besztercze-Naszod-u. Njih prodiranje so začasno zadrževali orožniki, ki so se nahajali v bližini. Na potu tja pa so čete vojakov, ki naj odločilno preprečijo te poizkuse.

Na vseh ostalih prelazih prodiramo zmagonosno čez ogrsko mejo.

Uradno poročilo iz Huszta je govorilo, da so naše čete od včeraj opoldne pri Tecső z Rusi v ljutem boju. Naše hrabre čete trgajo sovražniku korak za korakom njegove pozicije. — Tudi pri Kracsfalvi se je vršil ljut boj, ki se je končal s popolno našo zmago. Rusi so bili deloma uničeni, deloma pa ujeti. Tamkaj je 2000 poljskih legionarjev tvorilo predstražo.

Boji pri Užoškem prelazu niso bili majhni, brezpomembni boji; ruski porazi na tem kraju so bili precejšnji. Tako je bilo na primer dne 7. oktobra poročano:

Po uradnih poročilih so naše čete pri Maramaros Szigetu ruske čete, ki so tam vdrle, porazile in jim sledile do Nagybocsk. Upravne oblasti bodo začele še tekom današnjega dne zopet poslovati. Pokopavanje v teku dvehdnevni bojov padlih Rusov traja še. Dozdaj so pokopali 8000 mrtvih Rusov.

Poročilo generalnega štaba z dne 7. oktobra pa se je glasilo:

V Karpatih se zahodno od Wyszoškega prelaza ne nahaja noben sovražnik več. Pri Maramaros Szigetu je bil sovražnik, ki je tja udril, premagán; mesto je prišlo preteklo noč zopet v našo posest.

Drugo uradno poročilo istega dne se je glasilo:

O zopetnem zasedenju mesta Stanki (Galicija), ki se je izvršilo dne 5. oktobra, se še poroča, da se je neka honvedska divizija, ki se je že prej zelo izkazala, tudi v komitatu Ung pri preganjanju sovražnika zelo odlikovala. Sovražne čete, ki so v komitatu Ung prekoračile mejo, so sestojale iz ene divizije kozakov in poldruge infanterijske divizije z 20 topovi. Honvedska divizija je porazila sovražnika, ki se je umaknil proti Samboru, ter ga zasledovala.

Vsled odredb grofa Gabriela Szataraya vlada v komitatu Ung zopet red. Begunci se počasi vračajo.

Komitat Maramaros.

Ta komitat spada med najbolj gorate komitate cele dežele. Samo na njega zahodnem delu se nahaja velika planjava, kjer se razteza dolina Tise v širokosti do petih kilometrov. Ta ravnina se vleče do Tecső, na nji leži tudi Hosszumező.

Zahodno od Hosszumező, v krasni, od visokih gora obkroženi dolini, pri izlivu reke Iza v Tiso, leži glavno mesto komitata, 20.000 prebivalcev broječe mesto Maramaros-Sziget. Mesto je zidano na precej velikem ozemlju, ki ni v nobenem razmerju s številom prebivalcev. Temu je vzrok to, da obstoji mesto iz samih pritličnih hiš; samo na glavnem trgu, ki pa ni po-

sebnost velik, je nekaj enonadstropnih hiš. Velikih stavb ni v mestu prav nič.

Mesto tvori živahno trgovsko križišče komitata. Posebno cvete tamkaj lesna kupčija. Zelo pestro sliko nudijo tedenski sejmi v mestu. Oni kažejo sliko življenja v severo-vzhodni Ogrski. Malorusi s kozjimi kožami odeti, z dolgimi lasmi, in v slikovite narodne noše oblečene Maloruske privražajo na trg na majhnih vozovih, v katere so vpreženi žilavi konjiči, oglje in druge lesne izdelke. Kar prebiva v mestu Madjarov, spadajo k inteligenci. Oni igrajo glavne vloge v mestu in v komitatu. Madjarski plemiči so se naselili v tem mestu že začetkom ogrskega kraljestva. Tvorili so posebno mestno občino, ki je uživala do leta 1848. posebne privilegije.

Neki vojak, ki se je udeležil bojev v komitatu Maramaros, jih je popisal sledeče:

Ko so se v sredo prikazale ruske predstraže, smo hoteli o tem obvestiti Maramaros-Sziget, toda v naše veliko iznenadenje smo opazili, da ne deluje niti telefon, niti brzojav. Zveza za našim hrbtom je bila pretrgana. Poslali smo jezdeca v Maramaros-Sziget, ki pa ni prišel tja. Ker nismo imeli o sovražni moči nobenega pojma, smo poizkušali z našimi 1600 možmi ovirati sovražnika pri njegovem pohodu. Šele pozneje smo zvedeli, da smo stali nasproti veliki sovražni premoči.

Naše postojanke so bile v toliko ugodne, da smo stali v ozkem prelazu, na mestih ob železnici in prevoznih cestih. Nas je podpirala artiljerija, Rusi pa niso mogli postaviti svojih topov. Neizmerno so si prizadevali, da bi spravili topove na gore, toda naši topovi so vedno ugonobili ruske artiljeriste, ki niso imeli nobenih kritij. Ker konji niso mogli v gore, so morali sami vleči topove. Z ognjem navadnih pušk nam je bilo mogoče zadrževati Ruse 17 ur. Imeli so zelo velike izgube, medtem ko smo imeli mi samo ranjence. Rusi so dvakrat poizkusili bajonetni napad proti nam, toda mi smo jih vedno pregnali.

Tudi v sredo ponoči je divjal boj. Rusi si niso mogli pridobiti niti pedi zemlje. Končno pa smo izprevideli, da se nam za delj časa ne bo mogoče zoperstavljati premoči. Med nami so se nahajali ljudje, ki so

se z večkratnimi ranami, obvezani, borili naprej. Rabili smo vsakega moža. Iz našega odpora je mogel sovražnik sklepati, da mu stoji nasproti precejšnja moč. Zato ni skušal prav nič ovirati našega umikanja, ki se je vršilo v četrtek. Nekateri med nami so bili prav nevoljni, ko so čuli o umikanju. Skoraj polovica naših mož je bila ranjencev, toda to ni prav nič vplivalo na bojno razpoloženje. Morali pa smo se umakniti, da smo mogli obvestiti Maramaros-Sziget.

V Visovölgyju smo že mogli telefonirati. Dobili smo naročilo, da naj še kratek čas zadržujemo sovražnika. Med Visovölgyjem in Nagybecsko, kjer je bilo ugodno ozemlje, smo še šest ur zadrževali Ruse. Medtem so se mogle izprazniti vasi, ki so ležale za nami. V četrtek zvečer smo se umaknili v Maramaros-Sziget. Med nami je bil komaj kdo, da ne bi bil ranjen.

Rusi so si vsled našega odpora upali le počasi prodirati. Njih predstraže so prišle šele v petek pred Maramaros-Sziget.

O prihodu in odhodu Rusov v Maramaros-Sziget se je poročalo:

Rusi so bili iznenadeni, da jim bo tako lahko vzeti Maramaros-Sziget. Domišljali so si, da bodo avstro-ogrsko četo mesto trdovratno branile, kar so sklepali iz tega, da so se jim naše čete, postavljene ob obmejnem prelazu, trdovratno upirale in se le počasi umikale pred njimi. Pripravili so bili vse, da bi mesto obstreljevali. Ko je nadomestni župan mesta pl. Dobay šel nasproti poveljniku ruskih prednjih straž, ki je bil kozaški častnik, in ga prosil za varstvo mirnega mestnega prebivalstva, mu je sporočil obenem tudi, da so avstro-ogrsko četo že mesto zapustile in da se nahajajo v mestu samo miroljubni meščani. S tem je bilo mesto Rusom predano. Častnik je odgovoril:

Jemljem predajo mesta na znanje. Mi smo vojaki in hočemo vašo pripravljenost, s katero nameravate ohraniti mesto pred opustošenjem, s tem povrniti, da izjavljam, da se mirnim meščanom ne bo nič žalega zgodilo. Pravice in dolžnosti mesta bom označil potom naredbe. Opozarjam vas pa, da bomo neusmiljeni, ako se bo našim vojakom pripetilo najmanjše zlo. Potem se bo mesto moralo pokoriti. Dobro je, da ste mi

povedali, da ni več avstrijskih vojakov v mestu. To bom preiskal. Mislili smo, da se nahajajo v mestu še sovražne čete, zato smo dali povelje, da naj se mesto obstreljuje. Sedaj bom pa to poročilo poslal generalu potom jezdeca, in prepričan sem, da bo obstreljevanje vsled tega izostalo.

V Maramaros-Szigetu so se mudili Rusi tri dni. Pretaknili so vse hiše in odnesli s seboj živež in dragocenosti. Ruski general se je nastanil s svojim štabom v uradni hiši komitata.

V mestu samem je bilo le malo ruskih vojakov nastanjenih. Stanovali so večidel v okolici mesta in v bližnjih vaseh.

V torek zvečer ob 7. uri so bili Rusi alarmirani. Ker jim je bilo nemogoče vzdržati napad avstrijskih čet, so ob 11. uri ponoči zapustili mesto.

Dasi so se ruski vojaki korektno obnašali, vendar si je mesto oddahnilo, ko so odšli. Prebivalstvu ni bilo dovoljeno, dajati ruskim vojakom pijače, samo cigarete in jedila so jim smeli prodajati. Pri odhodu se jim je zelo mudilo, celo topove so morali pustiti v mestu.

Prvi izmed avstrijskih vojakov so prišli v mesto poljski legionarji. Tudi uradne osebe so se takoj vrnile.

*

Ruski vpad na Ogrsko je bil manj vojaško kot politično važen. Brez dvoma je bil prvi namen Rusov ta, da vznemirijo ogrsko prebivalstvo. To se pa ni posrečilo.

Že prej se je vedelo, da niso Karpati nepremagljiva meja za sovražnika, ki je operiral v Galiciji. Pravtako pa je bilo vsem znano, da so bile izvršene odredbe, da se prodirajoči sovražnik zadržuje. Nikjer ni bilo opaziti strahu, da se bo morda Rusom posrečilo prenesti svojo vojno moč še dalje v notranjost ogrskega ozemlja. Jasnó je tudi, da ruska armada ne bi mogla pogrešati večjega števila čet pri svoji glavni moči v Galiciji, posebno ne v tem času, ko sta se avstrijska in nemška armada pripravljali k novemu ofenzivnemu sunku. Če bi se to zgodilo, potem bi ruska armada sama zboljšala položaj zveznih čet na onem mestu, kjer so se pripravljali odločilni boji.

Da so prebivalci severovzhodnih komitatov zapustili svoja bivališča, to je psi-

hološko razumljivo. Večina beguncev je pa sama pripoznala, da ni videla sovražnih čet in da ni slišala niti grmenja topov. Dokaz, da se je položaj mirno presojal, je tudi to, da je večina uradov ostala na svojih mestih.

Brezdvomno so Rusi računali tudi na to, da bo njih sunek napravil vtis na rusinsko prebivalstvo, ki se nahaja v onih krajih. Toda rusinski vojaki, ki se nahajajo pri šestem armadnem zboru, so se pokazali v bojih kot zanesljivi in hrabri vojaki. Tudi rusinsko prebivalstvo Ogrske je skozinsko lojalno in domoljubno.

Rusini niso sprejeli Rusov — kakor so si ti domišljali — z odprtimi rokami, zato so bili Rusi razočarani. Njih ekskurzija na ogrsko ozemlje jim je pripravila nevoljo.

Prvo obleganje Przemysla.

Medtem ko so se po drugi bitki za Lvov avstro-ogrsko čete nanovo razvrščevale, so se Rusi oklenili trdnjave Przemysl. Boji, ki so se vršili za to trdnjavo, spadajo med najhujše in najstrašnejše, kar jih je bilo v tej vojski.

Przemysl sam se prej ni posebno pogosto imenoval v svetovni zgodovini. L. 981. ga je osvojil Vladimir Veliki, l. 1018. pa Boleslav Veliki. Leta 1031. pa je pripadel Rusom. L. 1340. je prišel pod oblast Kazimirja Velikega in s tem pod Poljsko. Kazimir Veliki je končal boje svojih prednikov z Nemci ter je deloval v blagor onih, ki so bili pod njegovo oblastjo. Tudi Przemysl je občutil dobrohotnost svojega kralja, katerega so vsled njegovih zaslug, ki si jih je pridobil na socialnem polju, imenovali »kmečkega kralja«. V Przemyslu je ustanovil šolo in bolnišnico in si sezidal pred vratmi mesta krasen grad.

Przemysl ima zelo prijazno lego ob iztočnem gorovju Karpatov. Skozi teče široka Sana, ki je sestrška reka Visle. Čez Sano vodi 180 m dolg most. Przemysl je nekako srednja postaja med Lvovom in Krakovom, zato je zelo važna železniška točka in strateško velikega pomena. V mirnem času cvete v mestu trgovina z lesom, žitom, usnjem in platnom. Tudi se nahajajo v mestu precej pomembne tovarne

za stroje. Mesto samo ni posebno slikovito, dve starodavni cerkvi pa mu dajeta poseben značaj. Od 50.000 prebivalcev jih je večina Poljakov. Poleg tega se nahajajo v mestu Rusini in židi. V mestu sta dva krasna spomenika: Ivana Sobieskega, zmagalca Turkov in Tartarov, in Adama Mickiewicza, velikega pesnika, ki je bil obenem tudi najbolj goreči poljski domoljub.

Trdnjava Przemyśl je bila šele l. 1874. preskrbljena s forti.

Poveljnik trdnjave za časa vojske je bil Herman Rudolf Kusmanek. Njegovo ime je postalo kmalu najbolj priljubljeno izmed vseh avstrijskih poveljnikov. Rojen je bil Kusmanek dne 16. novembra l. 1860. Njegov oče je bil policijski svetnik na Dunaju. Ko je dovršil na Dunaju spodnjo gimnazijo, se je podal na pot vojaškega izobraževanja v vojaški zavod v St. Pölten, potem pa v vojaško višjo realko v Mährisch-Weißkirchen. Pozneje je študiral na dunajski vojaški akademiji in kot častnik v vojni šoli.

L. 1884. je bil prideljen Kusmanek kot nadporočnik generalnemu štabu, l. 1888. je postal stotnik, l. 1894. major, l. 1897. oberst-lajtnant, l. 1900. pa oberst v generalnem štabu.

L. 1903. je bil poklican kot vodja v predsedniško pisarno vojnega ministrstva. To mesto je vodil na strani vojnega ministra barona Pitreicha in generala infanterije barona Schönaicha do l. 1908. Med tem časom je bil povišan do general-majorja. Dano mu je bilo tudi dedno plemstvo.

L. 1908. je prevzel Kusmanek poveljstvo nad 65. infanterijsko brigado v Györu na Ogrskem, leta 1910. pri tretji trenski diviziji v Lincu in še tisto leto pri 28. v Ljubljani. L. 1910. je bil povišan v feldmaršallajtnanta.

Kusmanek je slovel tudi kot vojaški strokovni pisatelj. Najznamenitejše njegovo delo je spis o sanitetni službi v vojski, katero je izdal l. 1897. v družbi s stotnikom generalnega štaba M. pl. Hoenom.

Koncem meseca septembra 1914 je bila nanovo vpeljana razvrstitev avstro-ogrskih čet končana. Ofenziva se je lahko nanovo začela. Na dan godu našega ce-

sarja 4. oktobra se je pričela splošna ofenziva glavnih moči proti črti Visla—Sana. Na Rusko-Poljskem kot v Galiciji je dosegla uspeh. Boji pri Opatowu, Klimontowu in Ostrowiecu, potem pri Radomu so pokazali, da so bili Rusi vsled ofenzive presenečeni.

Južno od Visle jih je prisililo prodiranje naših čet, da so po mnogih bojih že dne 8. oktobra en del svojih moči umaknili izpred Przemyśla. Dne 12. oktobra je bila trdnjava oproščena obleganja. Obenem je doseglo prodiranje zveznih čet Visla—Sana črto.

Podrobna poročila.

Dne 7. oktobra opoldne je bilo uradno razglašeno: Naša ofenziva je dosegla tudi včeraj svoj cilj med majhnimi boji, ki so se vršili tupatam. Glasom poročila drznega letalca, ki se je vrnil od nekega poleta iz trdnjave Przemyśl, vodi za boj navdušena posadka z največjo delavnostjo in previdnostjo obrambo trdnjave.

Več izpadov posadke je prisililo sovražnika, da se je na večih mestih umaknil. Ujelo se je večje število sovražnikov. Vsi sovražni napadi so se izjalovili z velikimi izgubami v ognju trdnjaviških naprav.

8. oktobra opoldne: Vsled prodiranja naših čet je bil premagan včeraj sovražnik na cesti proti Przemyślu pri Beryczu (zahodno od Dynowa). Tudi Rzeszow smo zopet pridobili. Tam smo zajeli tudi topove.

V kotu Visle—Sane smo vzeli bežečim Rusom več ujetnikov in vozov.

Ponovljeni ljuti napadi na Przemyśl so bili sijajno odbiti. Sovražnik je imel več tisoč mrtvih in ranjenih.

V zmagovitih bojih pri Maramaros-Szigetu so tekmovali v hrabrosti ogrski in vzhodnogališki črnovojniki s poljskimi legionarji.

9. oktobra: Naše prodiranje je prisililo Ruse, da so popustili svoje brezuspešne napade na Przemyśl, ki so dosegli v noči na 8. oktober višek in stali napadalce neizmerne žrtve.

Včeraj opoldne je postajal artiljerijski ogenj na trdnjavo slabejši in napadalec je pričel dele svojih čet umikati.

Pri Lancutu se je zoperstavil našim prodirajočim četam močan sovražnik. Boji tamkaj še trajajo.

Iz Rozwadowa je sovražnik pregnan.

Tudi v Karpatih stoji naša stvar dobro.

Umikanje sovražnika iz komitata Maramaros se je spremenilo v beg.

Pri Bocsku je bila razglašena močna četa kozakov. Pri teh bojih se je odlikoval tudi zbor ukrajinskih prostovoljcev.

Naše prodiranje čez prelaza Beskid in Verecke napreduje proti Slawskemu in Tuholki.

Čez užoški prelaz vrženi sovražnik se pritiska čez Turko.

10. oktobra. Včeraj je poizkusil sovražnik še en napad na južno fronto Przemysla. Posadka trdnjave pa je odbila ta napad in sovražnik je imel težke izgube. Po tem ponesrečenem napadu se je začel sovražnik izpred trdnjave splošno umikati. Zahodno fronto je moral popolnoma zapustiti, naša kavalerija se že nahaja tamkaj.

Sovražnik, ki je bil iznenaden vsled naglice naših operacij na Rusko-Poljskem in v Galiciji, je poizkušal kriti svoje napade na trdnjavo s tem, da je pomaknil dele svojih čet proti zahodu, toda navzlic temu se ni mogel nikjer zoperstavljati naši prodirajoči armadi.

Pet do šest ruskih infanterijskih divizij, ki so se zoperstavile pri Lancutu, se pomika zdaj v begu proti Sanu.

Pravtako so bile po kratkem zoperstavljanju vržene nazaj nekatere kozaške divizije in ena infanterijska brigada.

Naše čete so sovražniku povsod za petami.

Tudi Ogrska bo kmalu očiščena še tistih oddelkov ruskih čet, ki sedaj še rogovilijo po komitatih Maramaros in Besztercze-Naszod.

11. oktobra. Naše hitro prodiranje ob Sanu je oprostilo Przemysl pred sovražno obkolitvijo. Naše čete so na pohodu v trdnjavo.

Kjer so se Rusi še zoperstavljali, so bili napadeni in potolčeni.

Na begu čez rečne prehode pri Sieniawi in Lezajsku je padlo v naše roke veliko število sovražnikov.

12. oktobra. Naša ofenziva je dosegla San. Pri tem se je vršilo več za nas zmago-slavnih bojev.

Oprostitev Przemysla je izpeljana.

Severno in južno od trdnjave napadajo naši ostanke sovražne obkolilne armade. Jaroslav in Lezajsk sta v naši posesti.

Pri Sieniawi se umikajo močni sovražni oddelki.

Vzhodno od Chyrowa prodiramo v napadih.

Na Rusko-Poljskem so bili vsi poizkusi močnih ruskih čet, da bi prekoračili Vislo iz Ivangoroda in pa južno od nje, odbiti.

13. oktobra. Včeraj so naše čete, ki prodirajo proti Przemyslu, podpirane z izpadi trdnjavske posadke, tako vrgle nazaj obkolilno armado, da drži sovražnik sedaj samo še vzhodno fronto trdnjave.

Na umikanju se je zrušilo več vojnih mostov pri Sosnici; mnogo Rusov je potonilo v Sani.

Boji vzhodno od Chyrowa še trajajo. Naša kavalerija je vrgla eno kozaško divizijo proti Drohobyczju.

Vzdržnost naših čet se je zadnji teden sijajno izkazala na pohodih in v bojih. Oboje so otežkočevale neugodne vremenske razmere in pa slaba pota.

14. oktobra. Sovražnik se nahaja v utrjenih postojankah na črti Stary Sambor—Medyka.

Naše čete napadajo.

Ti boji so vedno obsežnejši.

V Karpatih smo zavzeli v štiridnevih bojih Toronya ter zasledujemo Ruse proti Wyszkowu.

Tudi v Visso-dolini so se vršili manjši boji z oddelki sovražnih čet, ki se umikajo.

*

Dne 16. septembra so se pokazali prvi Rusi v okolici trdnjave Przemysl. Bili so to oddelki kozaških čet, ki so se skoraj boječe približevali. Šele pozneje se je prikazala tudi infanterija in kavalerija, katerih čete so se nabrale v veliko maso, ki je počasi obkolila pas trdnjavskih fortov z železnim obročem. Ker je pa naša posadka poizkušala skoraj vsak dan z izpadi, je to zelo otežkočevalo približevanje sovražnikovo našim črtam. Vsak korak, ki je vodil Ruse bliže trdnjavi, so si morali odkupiti s krvjo. Že prve uradne cenitve po

oprostitvi Przemysla so govorile, da so izgubili Rusi v teh bojih 40.000 mož, ki so padli.

Topničarski boji so se vršili neprestano, samo dne 2. oktobra je bil kratek odmor. Ta dan se je bila pokazala daleč zunaj na polju bela zastava, ki se je počasi bližala naši črti. Ta zastava je naznanjala prihod parlamenterja, katerega so ustavile naše poljske straže. Straža je to takoj telefonično naznanila poveljniku trdnjave, narkar se je pripeljal neki častnik našega generalnega štaba v avtomobilu in je parlamenterja odpeljal seboj v trdnjavo. Parlamenter je bil neki oberstlajtnant ruskega štaba. Z zavezanimi očmi so ga pripeljali v trdnjavo, kjer je izročil sledeče pismo:

»Gospod poveljnik! Sreča je zapustila c. in kr. armado. Zadnji uspešni boji naših čet so mi omogočili, da sem obkolil trdnjavo Przemysl, ki je izročena varstvu Vaše ekscelence. Nemogoče se mi zdi, da bi mogli dobiti kakšno pomoč od zunaj. Da se prepreči nepotrebno prelivanje krvi, se mi zdi ugoden čas za to, da predlagam Vaši ekscelenci, naj se prično predajnja pogajanja, ker bo v tem slučaju mogoče izposlovati pri vrhovnem poveljstvu za Vas in za garnizijo častne pogoje. Ako želi Vaša ekscelenca, da se prično pogajanja, potem blagovolite naznaniti Vaše pogoje našemu primerno pooblaščenemu odposlancu oberstlajtnantu Wandamu. Porabljam to priliko, da izrečem Vaši ekscelenci svoje spoštovanje.

Poveljstvo obkolilne armade Przemysla.

General Radko Dimitriew.«

Odgovor na to pismo se je glasil:

»Gospod poveljnik! Pod svojo častjo smatram, da bi na Vaše nesramno domnevanje dal meritoren odgovor.

Poveljnik posadke v Przemyslu.«

To dopisovanje je zanimivo že vsled tega, ker se je pokazalo, kdo je poveljeval oblegalcem Przemysla: Radko Dimitriew, ki si je pridobil slavno ime v balkanskih vojskah. Bil je eden izmed najbolj znanih generalov bolgarske armade. Ker je po vnanosti zelo podoben Napoleonu, so ga imenovali »Napoleončeta«. V Bolgariji je igral precejšnjo vlogo v notranji politiki. Kot mlad stotnik je bil udeležen tudi pri

odstranitvi Battenbergov z bolgarskega prestola. Ko je napravil potem Stambulow protirevolucijo, je moral bežati. Podal se je v Rusijo, kjer je služil deset let v armadi. Ko se je Bolgarija spravila z Rusijo, se je tudi on vrnil v Bolgarijo, kjer je stopil v bolgarsko armado. Tam je hitro napredoval in postal šef generalnega štaba. V balkanski vojski je poveljeval tretji bolgarski armadi, s katero je osvojil Kirkiliso.

Po končani balkanski vojski je postal poslanik v Petrogradu, kjer je javno kazal svoje rusofilstvo. Začetkom sedanje vojske je zaprosil za odpust iz službe, da je mogel vstopiti kot prostovoljec v rusko armado. Bolgarska vlada ga je odstavila, ko je zvedela za to, ker je smatrala, da tako postopanje ni v soglasju z njeno nevtralnostjo. En del bolgarskega časopisja pa mu je očital izdajstvo bolgarske stvari.

Pred Przemyslom ga je zapustila sreča navzlic temu, da je gonil svoje vojake v tisočih v smrt...

Ko je ruski parlamentar zapustil trdnjavo, je dejal: »Na svidenje!« Njegov avstrijski spremljevalec pa mu je odgovoril: »Rad bi se sešel z Vami kot z ujetnikom!« Poveljnika trdnjave pl. Kusmaneka parlamentar niti videl ni.

Rusi so medtem predelali vzhodnogališke železniške tire, da so mogli po njih voziti svoje širokotirne vlake. Na ta način so spravili pred Przemysl svojo artiljerijo, med njo mnogo težke artiljerije. Dne 3. oktobra se je pričel boj z veliko srditostjo. Rusi so se pripravljali, da bi napravili napad; kot predpripravo za to so začeli obstreljevati utrdbe s težkimi topovi.

Przemysl je odgovarjal z bombami iz daleč nosečih topov.

Od začetka obleganja je bil zvezan Przemysl z brezžičnim brzojavom z vnanjim svetom. V trdnjavi sami pa so izdajali časopis »Vojna poročila«, ki je imel namen seznanjati posadko z važnimi dogodki z bojišč.

Na dan godu našega cesarja, dne 4. oktobra, je poslal pl. Kusmanek vdanostno brzojavko cesarju. Ravno ko so sedeli častniki pri obedu in je vstal poveljnik, da bi nazdravil v napitnici cesarju, je prišel brezžičnim potom cesarjev odgovor. Tudi ta dan je trajalo srdito obstreljevanje.

Naenkrat se je bilo pokazalo, da nameravajo Rusi velikanski napad s podporo zelo močne poljske in trdnjavske artiljerije. Ker so bile utrdbe trdnjave skoraj nepoškodovane, je trpel sovražnik zelo velike izgube od ognja topov in strojnih pušk.

Začel se je od vseh strani brezprimerno strašen napad, ki je trajal 72 ur. Okrog trdnjave so bili napravljeni strelski jarki. Rusi so se v njih zbrali in so od tam začeli z napadi. Preskrbljeni so bili s škarjami za žične ograje in ročnimi bombami. Od mraka do svetlega dne so obmetavali s svetlobo metalci trdnjavo. Rakete so pokale in v njih odsevih so se kazali brezštevilni ruski bataljoni, ki so bili gnani v smrt.

Grozote teh treh dni in noči nimajo primere v zgodovini.

Tudi avstrijske čete so mnogo trpele. Izgube sicer niso bile velike, toda duševne muke, povzročene vsled neprestanega obstreljevanja, brezkončnih bitk in tedni brez spanja so marsikaterega mladeniča postalali, marsikaterega zrelega moža posivili. Divizija honvedov je stala v najhujšem boju in se je izvrstno držala. Tretje jutro, ko so se Rusi vedno in vedno bolj plazili proti našim četam, je skočil neki ogrski četovodja, obupan in zmeden, z bajonetom v roki čez vreče s peskom, za katerimi so ležali naši, ter je hitel proti sovražnikom, misleč na bajonetni napad. Seveda so ga takoj krogle prestrelile.

Ujetniki so pozneje pripovedovali, da jim je bilo rečeno, da mora Przemysl pasti do 25. septembra (po našem koledarju do 8. oktobra), ker drugače bo vsa armada izgubljena. Zapiski, ki so se našli pri padlih častnikih, so te izjave ujetnikov potrdili.

Vse okrog Przemysla je bil en sam trajajoč grom topov. V mesto samo so padli samo trije šrapneli iz neke precej daleč naprej pomaknjene baterije. Eden teh šrapnelov je padel v neko provijantno hišo in odtrgal nekemu bolniku obe nogi. To baterijo so avstrijski vojaki hitro izsledili in uničili.

Meščanstvo v Przemyslu se je vzgledno obnašalo. Kvečjemu polovica je že pred obleganjem zapustila mesto, ostali pa so ostali in vršili dalje svoje posle. Celo v

dneh najhujšega obstreljevanja je šlo življenje naprej. Ljudje so ohranili neomajno zaupanje v trdnost trdnjaviških fortov in v junaštvo garnizije. Častniki so dobili vtis, kakor da se meščanstvo prav ne zaveda nevarnosti, ki mu preti. Če bi se Rusom posrečilo vdreti v mesto, gotovo bi bilo nastalo mesarsko klanje, ker ljudstvo v mestu je bilo razdraženo vsled klanja pred trdnjavo.

Posadka je bila mirna in na vse pripravljena. Vsak je sklenil s svojim življenjem. Treba je zmagati ali umreti — to je bilo prepričanje vseh.

V jutro dne 7. oktobra se je razneslo poročilo, da so Rusi vdrl v neko utrdbo. Poročilo je bilo pretirano. Le neki pogumen oddelek Rusov se je prerinil ponoči do zunanjih utrdb ter se z divjim pogumom skušal tamkaj obdržati. Kolikor se jih ni od teh vdalo, jih je padlo do zadnjega moža.

Isti dan zvečer je prišlo poročilo, da so dobili Rusi ojačenja. Ujetniki so poročali, da nameravajo Rusi nov generalni napad.

Rusi so vedeli, da so se tedaj bližale že avstrijske armade od juga in zahoda. Ako ne pade Przemysl v tej noči, potem preostane za Radka Dimitrijeva samo eno: umikanje, ker drugače bodo oblegovalci od zunaj pritisnjeni k črti trdnjaviških fortov.

Na večer dne 7. oktobra je bila napetost pričakovanja v trdnjavi najmočnejša. Zadnji mož je bil na svojem mestu, visoki in nizki so bili odločeni, da žrtvujejo zadnjo kapljo krvi za odvrgitev ruske krvoločnosti. Z nekim humorjem se je prisluškovalo, če bo postal ogenj sovražne artiljerije močnejši — zanesljivo znamenje začetka napada.

V presenečenje vseh pa je ostalo razmeroma tiho in pričakovani obupni napad se ni izvršil. Najbrže so prišli Rusi do prepričanja, da bodo vsi poizkusi zastoj, zato so se hoteli izogniti brezplodnemu prelivanju krvi.

Dne 8. oktobra zjutraj se je opazilo, da se sovražnik pomika v smeri nazaj. Korak za korakom v močvirju brez dna so se umikale ruske čete, naši artiljeriji je bila dana grozovita prilika, da jim je pošiljala zadnje pozdrave.

Popoldne je prišla v trdnjavo prva patrolja od zunaj. Vodil jo je mlad huzarski stražmojster, ki je nosil veliko srebrno hrabrostno svetinjo. S tem je bila vpostavljena zveza z vnanjim svetom, z armadami od zunaj, ki so prišle v nadomestilo.

Armade so se bližale trdnjavi, pod njih pritiskom so zapuščali Rusi bežeč svoje pozicije. V nedeljo dne 11. oktobra je bil Przemysl popolnoma prost.

Ruski napadi so bili izpeljani z neprimerno silovitostjo, celi regimenti so bili žrtvovani pogubi. Avstrijski infanteristi so streljali kot na streliščih. Topničarji so doprinesli neverjetna junaštva. Izgube Rusov so bile strašne. Neposredno pred trdnjavskimi utrdбами so ležali celi griči mrličev, katerih mrtvaški duh se je razprostiral daleč naokoli. Po žičnih ograjah so viseli Rusi kot tiči v zankah. Samo število onih mrtvih, ki so ležali tesno ob trdnjavi, je znašalo 15.000 mož. Koliko pa jih je ležalo zunaj v gozdovih, postreljenih od krogel topov!

Da bi zastrupili ozračje, niso Rusi pustili pokopavati teh mrličev. Še v četrtek, dne 13. oktobra, se je lahko videlo, kako so se vračale čete ujetih Rusov, ki so hotele pokopavati svoje tovariše, kar jim je pa preprečevala ruska artiljerija, ki jih je začela takoj obstreljevati, ko jih je zagledala. To je bilo na vzhodno-južnih krajih okrog Przemysla, ki so ležali tedaj še v okrožju strelnih točk ruskih baterij.

V dežja polni jeseni je strateška vrednost trdnjave neizmerno zrastla. Pri trdnjavi se zbirajo v obliki zvezde vse komunikacijske zveze iz vzhodne in zahodne Galicije. Pota, ki ne vodijo skozi trdnjavo, so bila nesposobna za promet.

Rusi so gotovo upali, da bodo porabili glavno cesto in da bodo mogli iz osvojenih pasov fortov /zadrževati/ prodiranje avstrijskih armad. Namesto tega pa so se morali umikati na pohodnih črtah najslabših vrst, na daleč raztezni obhodih, v obstranskem ognju avstrijskih topov.

V ponedeljek, dne 12. oktobra, na dan po oprostitvi Przemysla je odšel iz trdnjave vojaški duhovnik, da bi blagoslovil padle junake. Častnik, ki je spremljal tega gospoda, je popisal bojno polje takole:

— Bilo je strašno! Na mestu, kjer so poizkušali Rusi vdreti, je ležalo na zelo

majhnem prostoru 500 mrličev drug čez drugega. Tako so pred neko zavoro pokrivali zemljo, da zemlje ni bilo nič videti. Pri neki odprtini sta se nahajali dve stopnici. V ta dozdevno mrtev prostor je pribežalo več stotin nesrečnikov, da se umaknejo strašnemu frontalnemu ognju naših strojnih pušk. Reveži niso vedeli, da se s tem izpostavijo drugemu ognju strojnih pušk. V sekundi so bile stopnice pokrite z umirajočimi človeškimi telesi. Bil je to panoptik, da si ga človeška domišljija ne more predstavljati strašnejšega. Tam je ležal eden na hrbtu z zakrivljeno roko čez se, kakor da drži še puško, pripravljeno za strel. Neki drugi je splezal ravno na neko višino, ko ga je zadel strel in ga je življenje zapustilo prav tako kot je plezal na višino. Treba je bilo pristopiti prav k njemu in ga potipati, da se je človek prepričal, da je res mrtev. Neki vojak je ležal mrtev brez glave in rok, neki drugi se je smehljal z razbito črepinjo, v kateri ni bilo nič možgan; na ušesih je pa držal telefonsko pripravo. Ljudje, katere je omotila luč žarometov in ki so položili roke na oči, so obležali mrtvi v takih pozicijah. Večina je ležala na hrbtih, krog njih pa puške, nahrbtniki, vreče za kruh, jedilne sklede; tla pa so bila tlakovana z naboji. Nekemu ruskemu nadporočniku se je posrečilo, da se je v peklenskem ognju priplazil do naših strelskih jarkov. Nešteto strelav mu je dobesečno preluknjalo telo. Pokopali so ga naši v posebnem grobu, kot junaka med junaki.

Na neki krompirjevi njivi so ležali celi bataljoni mrličev. Hoteli so jih ravno zakopati, videti so bile krog njih majhne luknje in lopate. Tu je ležal mož, ki se je bil dvignil, da bi hitel naprej, tam eden z napol zaužitim cvibakom med ustnicami.

Naenkrat sem zagledal, kako je eden izmed teh groznih mrličev premikal prste na roki. Bil je eden izmed težko ranjenih. Dva dni in dve noči je ležal v nezavesti. Ko smo ga dvignili, je poljubil duhovniku roko, in odpeljali smo ga v bolnišnico.

V nedeljo po oprostitvi Przemysla se je vršila po vseh cerkvah v mestu zahvalna služba božja. Po službi božji se je podala deputacija meščanov k poveljniku trdnjave, kateremu je čestitala na slavni zmagi, s katero je bilo rešeno mesto. Pred-

vsem se mu je zahvalila deputacija za odredbe, s katerimi je bilo mesto rešeno obstreljevanja. Magistrat mesta Przemysla je pa sklenil, da postavi spomenik, na katerem se bodo udelali reliefi feldmaršallajtnanta pl. Kusmaneka in še več drugih zaslužnih častnikov.

Pred hišo, v kateri je bilo nastanjeno poveljstvo, se je zbralo mlado in staro. Poveljnik pl. Kusmanek je v svojem govoru proslavil cesarja, množica je pa zapela cesarsko pesem.

Iz vseh krajev širne Avstrije je dobival hrabri poveljnik Kusmanek nebroj čestitk. Med drugimi mu je čestital v imenu kranjske dežele tudi deželni glavar dr. Ivan Šusteršič, na kar je prejel sledečo zahvalo:

»Zelo sem vzradoščen po Vaših priznalnih besedah in prijaznih čestitkah! Bili so vroči boji, ki smo jih prestali z božjo pomočjo. Iskrena hvala za Vaše in dežele prijazno mišljenje. — Kusmanek, feldmaršallajtnant.«

Uradno poročilo o bojih za Przemysl.

Iz avstro-ogrskega glavnega stana se je o bojih za Przemysl naslednje poročalo:

O krvavih bojih, ki so se vršili okoli trdnjave Przemysl, ki se je zoperstavljala ruskim navalom tri tedne, dokler niso naše tja prodirajoče armade pretrgale obkolilne armade in oprostile trdnjavo oblegovalcev — o teh bojih se bo mogla šele v poznejših časih podati prava slika, ki bo pravična obema borečima se strankama. Danes se more komaj pregledati, kaj je mogla storiti bojna strast in požrtvovalnost tekom 23 bojev polnih dni na ozemlju, ki je bilo dolgo približno 50 kilometrov.

Ako bi hoteli določiti, katera izmed obeh strank je morala nositi večja bremena: ali vedno bolj obkoljeni, od nasprotna artiljerije vedno bolj obstreljevani in na svoje postojanke navezani branilci — ali, proti zvijači rafinirane trdnjavske tehnike boreči se napadalci — potem je brezdvomno, da so imeli Rusi veliko večjo nalogo. Pri tem se mora upoštevati še to, da je zahtevala njih namera, vzeti še popolnoma nepokvarjene naprave oklepnih

pasov vpricho bližajoče se oprostilne armade, neizmerno število žrtev.

Razumljivo je, da na strani Rusije, ki ima neizmerno število človeških zalog, usoda posameznikov ni prišla nikdar v poštev. Navzlic temu pa skuša pred javnostjo prikriti velikanske izgube ponesrečenega podvzeta. V tej nameri, in pa tudi iz zdravstvenih ozirrov, je od začetka skrbela oblegovalna armada, da svoje padle kolikor hitro mogoče pokoplje, ali vsaj zagrebe. To delo je bilo v prvem času obleganja, od 16. septembra pa do 4. oktobra, lahko.

V teh 19 dneh je bila brambna artiljerija brezdvomno gospodarica položaja. Kakor hitro se je katera izmed naprej pomaknjenih sovražnih čet približala v strelsko črto brambnih pasov, je bila hitro pokrita črta z mrtvimi in ranjenimi vojaki. To pomikanje naprej so daleč naprej pomaknjene straže posadke hitro zapazile in nikdar zgrešile. Vsaki neprevidnosti, vsaki zamudi pri kritju, pri kantoniranju, taborenju, pri postavljanju baterij in pri stranskih premikanjih, je sledila kazen. Kakšne velikanske učinke so bili pri tem dosegli posebno 30.5 cm topovi, katerih so se Rusi bali kot peklenškega ognja, je razvidno iz pripovedovanj ujetnikov. Značilno za velike uspehe na daljavo trdnjavske artiljerije so izgube pri ruski 82. rezervni infanterijski diviziji. Ta je bila postavljena za severnim delom oblegovalne armade v drugi črti in je služila do konca kot rezerva, torej ni sodelovala pri napadih, in bila od izpada posadke dne 4. oktobra le deloma prizadeta. Od te divizije je izgubila ena kompanija 327. rezervnega infanterijskega regimenta od 250 mož 114, skoraj polovico. 328. rezervni infanterijski regiment iste divizije pa je moral dne 6. oktobra zjutraj vsled našega artiljerijskega ognja v begu zapustiti svoje postojanke ter se umakniti v neko kritje, ki je bilo napravljeno bolj od zadaj. Na istem ozemlju je bila dne 8. oktobra popolnoma uničena ruska artiljerija, ki je stala v gozdu Podgoracz severno od Batycae. Počasno prodiranje Rusov v prednje obrambne dele trdnjave je zahtevalo ofenzivno delovanje trdnjavske posadke. Da bi pridobili na času, so motili namero sovražnikov z večjimi in manjšimi izpadi. Posebno srečen je bil izpad, ki se

je bil izvršil dne 25. septembra na in južno od ceste, ki pelje proti Grodeku. Rusi so bili presenečeni in hitro potisnjeni nazaj, dokler niso prihitele rezerve, ki so ojačile bojno črto tako, da je polagoma narastla na dve infanterijski diviziji. Med štiri ure trajajočim bojem je imela artiljerija večkrat priliko, da je uspešno posegla v boj.

Večji sovražni oddelki, ki so se skušali obdržati na višinah južno od Medyka, so prišli kmalu v velik nered ter so tavali semintja, ker niso našli možnosti, da bi prišli na varno pred artiljerijskim ognjem, ki jih je obsipal od vseh strani. Posebno je moral trpeti oni del ruske fronte, ki je moral držati neobhodno potrebne postojanke vzhodno od Bykowa. Nobeden od tam postavljenih regimentov se ni mogel držati delj časa v toči artiljerijskih topov, ki je padala na robove gozda. Da so mogli Rusi ta gozd obdržati, se imajo zahvaliti samo brezobzirnosti, s katero so pošiljali v ta pekel svoje regimente. Ta štiriurni boj je stal Ruse 3000 mož — če se more verjeti ujetnikom — še več. Ti so pripovedovali, da je ogenj topov pokončal cele bataljone.

Koliko mrtvih in ranjenih vojakov so imeli Rusi tekom prvega oblegovalnega časa do 4. oktobra, se tudi približno ne da preceniti, ker so se nahajala bojišča daleč od utrdbenih pasov in ker se učinki artiljerijskega ognja niso dali pregledati. Šele naša od zunaj trdnjavi se bližajoča armada je napravila ta bojišča prosta, toda grobov ni lahko najti. Grobovi niso namreč napravljeni v griče, temveč vzravnani. Kje da so ta grobišča, se more spoznati samo tamkaj, kjer so Rusi v naglici na begu samo zagreblili svoje mrtve tovariše v zemljo; na mestih mole roke in noge mrtvih vojakov iz zemlje, ki se poseda. Tudi ni mogoče dognati, ali so v grobovih zakopani posamezni mrtveci, ali jih je več notri. Ravno ozemlje na vzhodni fronti, posebno veliki gozd vzhodno od Bykowa, kjer je žel artiljerijski ogenj najbogatejšo žetev, so Rusi obdržali v posesti, zato ni mogoče preceniti števila tamkaj pokopanih žrtev.

V začetnih bojih torej ni mogoče dobiti podlage za vsaj približno precenitev ruskih žrtev. Brezdvomno so bile iste velike. Napad, ki se je pričel dne 5. oktobra

zjutraj, pa vsled bližnjega bojišča omogočuje, da se morejo vsaj približno določiti žrtve tega podvzeta.

Da bi mogli hitro prodreti do strelske razdalje, so potisnili Rusi dne 5. oktobra velike mase od jugovzhoda, juga in severa proti trdnjavi. Čete so gonili po odrtem, nekitem ozemlju naprej. Obrambna artiljerija je imela veliko prilike, da je spuščala smrtonosne strele. Ujetniki so pripovedovali kot očividci, da so streljali zelo sigurno in so posamezni projektili pobili osem do deset mož. Tudi infanterija in ogenj iz strojnih pušk je dobil že ta dan prilike dovolj, da je uspešno posegel v boj.

Oba proti južnovzhodni fronti izpostavljena zbora sta porabila noč za to, da bi se priplazila do žičnih ograj. Pri tem jih je obstreljevala infanterija, obstreljevali so jih trdnjavski topovi in strojne puške. Žarometi so razsvetljevali ruske vrste, kar je nudilo našim izvrstne cilje za streljanje. Posebno se je pokazal uspeh našega streljanja pred žičnimi ograjami, kjer so bili pokošeni celi bataljoni, preden so se mogli zakopati v jarke. Na mnogih mestih so se nagromadili mrtvi in stokajoči ranjenci v cele griče. Uspehom ognja so se pridružile še mine, katerih razstreljevanje je pomorilo cele vrste.

Napadalne čete ne bi mogle prestat grozote tiste noči, ako ne bi dobivale ojačenj od rezerve, ki pa tudi ni mogla brez kazni prekoračiti pasu artiljerijskega ognja. Proti severni fronti se razvijajoči zbor je mogel priti s svojimi prednjimi četami (12. infanterijska in 78. rezervna infanterijska divizija) samo 700 korakov pred nas, pozneje se ni mogel preriti naprej.

Dne 6. oktobra so se približali napadalci skozi zavire od juga in jugovzhoda do 200 korakov in še bliže pred utrdb.

Pri vsej njih spretnosti pa niso mogli zabraniti, da ne bi prišli v artiljerijski ogenj, katerega učinkov niso mogli prenesti ter so morali iskati rešitve v begu, kar jih je pa zaneslo v infanterijski ogenj in v ogenj strojnih pušk. Kakor so pripovedovali ujetniki, so trpeli napadalci v tem času tudi pod ognjem lastne artiljerije, ki je obstreljevala utrdb in zavire.

Strelski ogenj in približevalna dela so trajala tudi v noči na 7. oktober. To noč

so porabili Rusi v to, da so zakopavali mrličje in pošiljali ranjence nazaj.

V jutro dne 7. oktobra je bil izvršen prvi napad. En bataljon 76. inanterijskega regimenta je prodril v utrdbe; ostali trije bataljoni pa so poizkušali prodreti v bližnje presledke. Z izjemo 149 mož, ki so se morali vdati, je bil cel bataljon uničen. Ostali bataljoni pa vsled prevelikih izgub niso mogli prodirati naprej. Nič bolje se ni godilo Rusom pri ostalih napadalnih poizkusih, katere so podvzeli dne 7. oktobra. Tako n. pr. 73. inanterijskemu regimentu, sosednjemu 274. inanterijskemu regimentu 69. rezervne inanterijske divizije (21. armadni zbor), potem 238. inanterijskemu regimentu (60. divizija, 10. armadni zbor). Od 13. inanterijske četne divizije se je 49. inanterijski regiment tako skrčil, da so šteje kompanije samo po 60 in 100 mož in so morali rezervni poročniki voditi bataljone.

Tretja strelska brigada je zašla pri napadu na južni fronti v tak uničujoč ogenj, da so bežočji nje deli segali do Grohowca, kjer se je našlo od posameznih kompanij komaj po 50 mož.

Ko je nastopil večer, je bila napadalna moč Rusov popolnoma strta. Vpitje in stokanje je izdajalo kritja, v katera so se zaleleti odbiti napadalci s svojimi ranjenci. Drugače izdatno sredstvo, da so z lastnim šrapnelskim ognjem in ognjem iz strojnih pušk podili naprej svoje lastne čete, to sredstvo je odpovedalo. Pod takimi razmerami so morali Rusi opustiti zadnji, obupni napad, ki so ga nameravali izvršiti naslednji dan. Napad je bil ponesrečen, še preden je prišla naša nadomestilna armada, ki je prisilila rusko armado, da je obleganje opustila.

Med temi tridnevnimi boji so imeli Rusi na severni fronti, po malem računano, 9700 mož mrtvih in ranjenih. Najhujše pa je izgledalo na južni fronti, proti kateri so bila naperjena najhujša prizadevanja. Navzlic temu, da so Rusi zanesljivo do 7. oktobra zjutraj pokopali vse svoje mrličje in spravili proč vse ranjence, je bilo tudi v noči na 8. oktobra opaziti tozadevno delovanje na strani Rusov, so našle patrulje, ki so prodrle dne 9. oktobra previdno na prednje ozemlje bojišča, niso pa mogle več kot 1000 korakov naprej, stotine mrtvecev

na svojih potih, skupno pa od 4000 do 5000. Vsak poizkus od naše strani, da bi z lastnimi četami in ujetniki pospravili mrličje, so Rusi preprečili z šrapnelskim ognjem. Zato so mogli odstraniti naši samo neznatno število onih, ki so prodrli do črte obrambnih pasov in našli tamkaj smrt. Oni mrtveci, ki so ležali v jarkih in med zavirami, so se morali pustiti tam, ker je preprečil njih odstranitev sovražni ogenj. Pri enem samem zakupu na južni fronti je bilo od teh naštetih 350 mož.

Ako se vse to upošteva, potem se mora smatrati za bolj zanesljiva poročila časopisov iz Lvova, ki so podvržena ruski cenzuri in ki so poročala, da so Rusi izgubili pred Przemyslom do 70.000 mož, kot so bile naše prvotne cenitve, ki so govorile o 40.000. Če so se drznili na uradnih ruskih mestih ta poročila zanikavati in trditi, da je to stokrat pretirano, potem se vidi to toliko bolj drzno, ako se pomisli, da je bilo samo ujetih Rusov in prepeljanih v trdnjavo 1403 v času obleganja od 18. septembra do 10. oktobra.

Slovenski vojaki — branilci Przemysla.

Slovenskemu vojaku je bilo dovoljeno poslati »Slovincu« naslednje pismo o oktoberskih bojih za trdnjavo Przemysl:

Gotovo bo zanimalo slovensko javnost, posebno pa one družine, katerih očetje izvršujejo vojaško službo v tukajšnji trdnjavi, kako se Slovencem godi v Przemyslu. Bodi kar takoj povedano, da smo slovenski vojaki kar najbolje razpoloženi; najhujše, hvala Bogu, je za nami.

Kolikor je meni znano, sta v strašnem tridnevnem boju z Rusi padla izmed topničarjev samo dva: en četovodja in en narednik; ranjenih je nekaj več. Večje izgube je pa seveda imela naša infanterija v strelskih jarkih.

Kakor znano, je bil Przemysl obkrojen od sovražnikov; 21. septembra je odšla od tu zadnja pošta. Od tega dne smo bili odrezani od sveta in smo vedno pričakovali glavnega sovražnega naskoka. Manjši boji s predstražami, pri katerih so sodelovali tudi naši topovi, so se vedno vršili. Bolj nego kdaj prej smo v teh trenutkih čutili v naših srcih živo kliti ljubezen do naše drage domovine in našega preljublje-

nega vladarja; ta ljubezen nam je zaplamenela v srcih kakor kres in slovenski vojaki smo slovesno ponovili prisego, ki smo jo prisegli Bogu, da bomo do zadnje kapljice krvi vršili svojo dolžnost in da bomo moral sovražnik drago plačati naše življenje!

V noči na Rožnovensko nedeljo, dne 4. oktobra, nas zbudi alarm — znamenje, da je sovražnik naskočil naše postojanke.

Začne se grozovit boj; zemljo pretresa grom topov, da se ziblje in maje kakor ob potresu.

Najhujši boj je bil pri utrdbah 1, 2, 4, 11 in 14, katere je sovražnik silovito napadal. Na vseh teh postojankah so pridejeni naši slovenski možje. Naša baterija s 4 težkimi havbičnimi topovi je imela nalogo s šrapneli obstreljevati teren na severozapadni strani ter prisiliti sovražnika, da se obrne proti utrdbam 10 in 11, kjer mu je bila dana prosta pot; tu so pustili sovražnika, da se je približal na 800 korakov. Tedaj pa so ga naši brzostrelni topovi obsuli s svojim ognjem! Krogle so padale gosto kakor toča in šrapneli so imeli silno žetev. Trupla mrtvih Rusov so se kopčila drug vrh drugega. Pehota v strelskih jarkih je izborno pomagala. Ruski šrapneli so frčali visoko nad našimi glavami brez vsakega učinka. Kar je med Rusi ostalo živih, so se dali ujeti.

Ganljivo je bilo gledati naše slovenske junake, kako so stregli pri topovih. Nekateri so osiveli možje, toda s kako mladeniško gibčnostjo in spretnostjo so skakali krog topov, s kako vnebo in naglico so pošiljali smrtonosne šrapnele nad sovražnika! Zares, krasen prizor. Sam trdnjavski poveljnik se je pohvalno izrazil o njih, češ: »Ti možje so res pravi junaki!«

Drugi dan, t. j. 5. oktobra, smo bili zopet v ognju s sovražnikom, a boj je bil nekoliko manj ljut. Najhuje pa je bilo dne 6. oktobra! Ta dan se je sovražnik s tako silo poognal na naše postojanke, da je nekaj ruskih oddelkov prodrlo prav do nekaterih utrdb; toda vsi ti so našli grozno smrt pod našimi šrapneli in kartečami. Ta dan je bil eden najhujših, kar smo jih doživeli. Streljalo se je ta dan z vseh utrdb; in sicer cel dan in celo noč. Ruski napadi so bili s tako silo odbiti, da se je sovražnik poražen in pogažen umaknil proti severu,

na katerem potu ga naša artiljerija uspešno zasleduje.

Poveljnik trdnjavske posadke je nato izdal naslednje povelje:

»Častniki in vojaki! Tri tedne je od tedaj, ko se je sovražnik prikazal pred przemyslskimi okopi in se pripravil, da trdnjavo obkoli.

S številnimi izpadi se nam je posrečilo, da smo sovražnika do zadnjega časa zadržali od trdnjavskega pasu.

V zadnjih dneh pa je sovražnik, zapujoč na svojo premoč, z obupnim naporom poizkusil polastiti se trdnjave, tega branika boreče se armade.

V 72urni vroči borbi smo sovražnika povsod z velikimi izgubami vrgli nazaj in tako, zvesti naši prisegi, služili našemu najmilostnejšemu cesarju in kralju ter domovini.

Ponosno se lahko oziramo nazaj na to tritedensko dobo, v kateri smo s trdim trudom in med pomanjkanjem, toda okrepljeni z mislijo na svojo veliko nalogo, vzeli številne sovražnikove moči in ga končno zmagovito vrgli nazaj.

Z radostnim zadoščenjem se kot trdnjavski poveljnik v imenu Najvišje službe zahvaljujem vsem poveljnikom in četam za njihovo izkazano vztrajnost, požrtvovalno zvestobo v vršenju dolžnosti in hrabrosti, s čimer smo dosegli uspeh, ki nas vse osrečuje.

Ganjenega srca se pa spominjamo tudi onih tovarišev, ki so padli na polju časti in so svojo zvestobo do najvišjega vojnega gospoda in domovine zapečatili s svojo srčno krvjo.

Čast njihovemu spominu!

To povelje je naznaniti vsem častnikom in moštvu, slednjim v njihovem materinem jeziku.

Kusmanek m. p., fml.«

Kakor sem izvedel iz častniških krogov, znašajo skupne ruske izgube pred Przemyslom čez 100.000 mož mrtvih, ranjenih in ujetih!

Nas Slovencev-topničarjev je tukaj 800; dvakrat toliko bo Dunajčanov in Gradčanov. Pehote bo seveda nekaj več.

Zavedamo se, da smo v polni meri vršili svojo dolžnost in danes s ponosom zremo na naše zmage! Ne manjka nam

bojnega navdušenja in če se še enkrat oglasi Rus, ne bomo varčevali z granatami in šrapneli. Govorili bodo z njim naši topovi tako odločno in uspešno, kakor so to pot!

V osvobojenem Przemyslu.

»Slovenčev« vojni poročevalec je tako-le opisal svoj obisk v Przemyslu:

Počasi je nad nami razprostrla noč svoja temna, meglena krila; skozi mrak so se na desno in levo svetili nešteti taborišni ognji in nas domače pozdravljali, ko smo se bližali trdnjanskemu območju. Ob siju avtomobilovih luči smo videli vsenakrog cele gore »španskih jezdecev«, nobene sledi pa nikjer o utrdbah. Te so skrite za gozdovi in dobro maskirane spale zasluženo spanje po težkem delu. Toda počivale so bdé. Tu in tam se je zabliščal svetlobni žarek čez obsežno planoto, kakor če bi stražni pes odprl trudne trepalnice in ostro pogledal čez prostor pred sabo, da-li je vse v redu. Forti so počivali — ne spali.

Kasno zvečer (30. oktobra 1914) smo dospeli v Przemysl.

Vojnemu poročevalskemu stanu dodeljeni policijski komisar dr. Stramm-Pietrowski, ki drugače slušbuje v Przemyslu, nam je preskrbel imenitna stanovanja. Blizu kolodvora stoje trije veliki, lepi hoteli: »Grand Hotel«, »Hotel Royal« in »Hotel City«; tu nas je nastanil za čas našega bivanja v Przemyslu. Naše shajališče je bila kavarna Stieber v hotelu »Royal«, v restavraciji častniške kazine je bilo pa že vse preskrbljeno za našo prehrano.

»Przemysl je kakor velika bolnišnica!« S temi besedami je stotnik Hueber, naš cenzor, označil položaj v Przemyslu, ko se je prva poročevalska skupina vrnila v poročevalski stan. Imel je žal prav, le preveč prav! Kjerkoli zadeneš na večje poslopje, povsod najdeš napis: »C. in kr. trdnjavska bolnišnica št. . . .«; številke so prav visoke, čeprav je v Przemyslu tudi v mirnem času jako velika garnizijska bolnišnica. Prostrano poslopje poljske in rusinske gimnazije je bolnišnica, licealna poslopja so bolnišnice, in vsa izrabljena do zadnjega najslabšega prostora: tudi na hodnikih je nabasano polno ranjencev in bolnikov. Srce pretresujočih prizorov, ki

se odigravajo med temi zidovi, ne morem in nočem opisovati — saj te gorja polne slike tudi v Ljubljani niso neznane.

Dovažanje v mesto še ni mogoče. Železniška zveza je vsled porušenih mostov še prekinjena, a četudi bi bila otvorena, kar se bo kmalu zgodilo, bo moralo maloštevilno civilno prebivalstvo, ki je še ostalo v mestu in ni pobegnilo, še dolgo pogrešati svoje udobnosti in se zadovoljiti s tem, kar mu nudijo ogromna vojaška skladišča. Milijone in milijone vrednosti je tu nako-pičenih v zabojih, zavitkih, balah itd., toda treba je štediti . . . Dolge trenske kolone, ki se od vseh strani pomikajo skozi Przemysl, za mesto nimajo veliko, ker morajo dalje k armadi tam zunaj. Ta pride najprej v poštev, potem šele drugi. In ker je vsakemu jasno, da mora biti tako in ne more biti drugače, zato nihče ne godrnja, ako mora za zajutrek namesto običajnega belega kruha jesti težak črn kruh — še Bog, da ga še ima!

Večina mestnih trgovin je zaprtih, gostilne so prazne. Nimajo več ne piva ne vina. Kar so imeli, so skozi idoče in garnizijske čete med obleganjem že davno poročile. Sladkor, vžigalice, cigarete in kruh so prave redkosti in plačati jih je treba tako drago, da je greh — vojaška skladišča dajo le omejene količine. Drugačja blaga, kakor na primer obleke, perila, kožuhovine, čevljev, krtač, papirja itd. je pač še dovolj dobiti, a tudi ne ceno. Delavske plače so zelo poskočile, ker povpraševanje je veliko, ponudb pa zelo malo. Rdeče križarke imajo marsikdaj svoj ljubi križ, preden dobe nekoliko mleka.

Pri vsem tem pa vlada v mestu tako življenje in gibanje, kakor komaj v kakem velemestu. Vse drugo vsekako prevladujejo brezkončni treni, in trdnjavska policija, ki je opremljena podobno kakor orožništvo, ima velikokrat trdo delo, da razvozlja zmedeni klopčič avtomobilov, izvoščkov in kmečkih vozov. Policiji so dodeljeni tudi visoki častniki. Oni, ki hočejo v svesti si svojega dostojanstva prehiteti druge in zavozijo iz vrste, morajo čutiti policijsko oblast: mož postave brezobzirno zgrabi za uze kogar si bodi žival in vsak se mora pokoriti. Ukaz, da se sme samo na levi strani voziti, se z brezobzirno strogoostjo izvaja, in na licu mesta se vsak hitro

prepriča, kako koristen je ta ukaz in ta strogost.

Zvečer se razvije velik korzo, pa najsi so ceste suhe ali blatne. Videti je dame v najmodernejših toaletah, svetlo zlikane gigerle, brezhibno opravljene častnike, ki pa v množici vojniških postav, ki prihajajo s fronte, popolnoma izginjajo. Vse uniforme spo v eno smer: proti kavarni Stieber, kakor molji k luči, da si po dolgem pomanjkanju (ne stradanju!) zopet enkrat privoščijo požirek okusne črne kave in prečitajo od c. in kr. trdnjavskega poveljstva dovoljena »Vojna poročila«. Zadnji čas dovažajo časopise tudi avtomobili; ljudje jih mladim prodajalcem kar trgajo iz rok, kar je razumljivo, ako se pomisli, da dva do tri tedne niso ničesar slišali, kaj se po svetu godi, marveč jim vedno doni na ušesa le oglušljivo grmenje topov in prasketanje strojnih in navadnih pušk. K temu pridenimo še noč in dan trajajoče ropotanje avtomobilov, kričanje in preklinjanje voznikov, rezgetanje tisočev konj, in imeli bomo medlo sliko o pisanem vrvenju, ki sedaj vlada v Przemyslu.

Pregled nadaljnjih vojnih dogodkov na severnem bojišču do 30. junija 1915.

(Po uradnih poročilih.)

Od 16. do 23. oktobra 1914.

V neprestanih bojih so naše čete tirale ruske oddelke, ki so bili udrli na Ogrsko, nazaj proti Karpatom in čeznje. Naše čete so za bežečimi Rusi prodrle v Bukovino in zasedle vse kraje do Sereta. Od tu je šlo dalje proti bukovinskemu glavnemu mestu, Črnovicam, kamor so naše čete dospele 22. oktobra dopoldne. Rusi so bili mesto že preje zapustili. — Čez Körösmező so naše čete pri zasledovanju Rusov prodrle do Rafailove. Od Toronye in Wyszkowa prodirajoče čete so dospele do Bolechowa in stopile v stik s četami, ki so čez beskidski prelaz, Tucholko, Skole in Synowucko prodrle do Stryja in ga zavzele. — Trdovratneje se branijo Rusi na črti San—Stari Sambor, kjer so se utrdili, in se vrše pravcati trdnjovski boji; naše čete si mo-

rajo proti ruskim utrdbam delati okope. Ljuti boji se vrše na črti Stari Sambor — Medyka in vzhodno od Chirowa v dolini reke Strwiaz za tamošnje višine. Kljub obupnemu ruskemu odporu zavzemajo naši višino za višino, med katerimi je najvažnejša Magiera, ki so jo naše čete osvojile 18. oktobra. Rusi so nato napeli vse sile, da bi višino dobili nazaj, a zaman. — Przemysl je močna opora naših čet ob Sanu, kjer se vrše kruti boji; pri Jaroslavu so naši prekoračili San. — Od Sanovega izliva gre naša fronta ob Visli proti Ivanogrodu, kjer smo v stiku z nemško vojsko.

Od 23. do 30. oktobra.

V Bukovini ni bilo večjih dogodkov; dežela je do Pruta v naših rokah. Od Pruta gre naša bojna črta mimo Nadvorne čez Bolechaw in Stryj. Kolona, ki je čez užoški prelaz preganjala Ruse, je 21. oktobra dospela v Drochobycz. Naše čete se torej na celi črti bližajo Dnjestru. Manjši boji so se zadnji teden vršili na tej črti pri Zalucz (južozahodno od Sniatyna) in pri Pasienici (južozahodno od Nadvorne). Odbit je bil ruski sunek proti Turki. — Težki boji se vrše na črti Stari Sambor-Medyka, v katere deloma posegajo tudi topovi przemyslske trdnjave. Severno od Przemysla so Rusi ponekod udrli čez reko San, a bili potisnjeni nazaj do reke. Na tej črti je bilo ujetih par tisoč Rusov. — Na Ruskem Poljskem so Rusi zbrali ogromna ojačenja ter jeli na celi viselski trdnjaviški črti: Ivangorod — Varšava — Novoğeorgijevsk prodirati proti avstrijsko-nemškimi armadam. Ker je bila premoč očitno preogromna, so se jele zavezniške čete previdno umikati na ugodnejši prostor, kjer se nanovo razvrste. Rusi ne ovirajo umikanja. En sam naš zbor vodi seboj 10.000 ruskih ujetnikov.

Od 30. oktobra do 6. novembra.

Rusi se trudijo, da bi ustavili nadaljnje prodiranje naših čet ob Prutu in Dnjestru ter na črti Stari Sambor — Perzemysl — San. Posebno težki boji se vrše severno-vzhodno od Turke in pri Starem Samboru; tod smo zadnji teden iztrgali Rusom zelo važne postojanke in ujeli 2500 Rusov. — Ob Sanu se boji nadaljujejo; južno od mesta Nisko so Rusi z dvema zboroma pre-

koračili reko San, a so morali po hudem boju nazaj čez njo. V bojih ob Sanu so imeli Rusi velike izgube, posebno pri Rozwaldowu. Južno od izliva reke Wislok so naši vrgli Ruse iz njihovih postojank zapadno od Sana in ujeli 1000 Rusov. — Iz krakovske trdnjave se prebivalstvo na poziv oblasti začasno izseli. — Na Ruskem Poljskem so se naše čete na Lysi gori postavile v bran proti Rusom, ki so poizkušali motiti umikanje; vrgle so Ruse nazaj in odpeljale s sabo novih 2200 ruskih ujetnikov.

Od 6. do 13. novembra.

Na bukovinskem in vzhodnogališkem bojišču ni bilo večjih dogodkov. V dolini reke Stryj se je vršil boj z nekim sovražnim oddelkom, na katerega so naši streljali iz oklopnega vlaka; prišla je na pomoč tudi naša konjenica, nakar je sovražnik zbežal. — Srednjo Galicijo so naše čete izpraznile iz ozirov na velike nove operacije avstrijsko-nemških armad, ki se sedaj pripravljajo. Rusi so čez reko Wislok preko Rzeszowa in Sanoka prodrli do Liska. — Przemysl je zopet obkrožen. — Tudi iz Krakova se je moralo izseliti civilno prebivalstvo; oblasti so se preselile v Olomuc. Naloga naše severne armade in zlasti Przemysla je sedaj v glavnem ta, da pritegne nase čim več ruskih sil in tako olajša delo nemškega zaveznika na zapadnem bojišču.

Od 13. do 20. novembra.

Vsled splošne premaknitve stoje naše čete približno na črti Prut, severna stran Karpatov, Dunajec in ob meji proti Krakovu, od koder smo te dni prodrli na Rusko Poljsko do Wolbroma in Pilice. Tod je sedaj v teku velika bitka, ki za nas zelo ugodno poteka; ujeli smo doslej že 7000 Rusov. — Boji v Karpatih so postranskega pomena, tembolj, ker naša trdnjava Przemysl tudi to pot sijajno vrši svojo nalogo; njena posadka sovražnika neumorno napada.

Od 20. do 27. novembra.

Glavni boji se vrše na Ruskem Poljskem, kjer stoji večji del naših brambnih sil. — V Karpatih smo iz višjih ozirov prepustili Rusom nekaj prelazov, ter so večji ruski oddelki udrli na Ogrsko, in sicer v

veliki županiji Ung in Zemno (Zemplin). A kakor prvič, Rusom tudi topot ni bilo usojeno, dalj časa ostati na Ogrskem; iz komitata Ung smo jih že popolnoma pregnali ter je užoški prelaz zopet v naših rokah. Tudi iz zemplinskega komitata se že na celi črti umikajo pred našimi četami, ki jih zasledujejo. — Przemysl se krepko brani; iz trdnjave prihajajo zelo dobre vesti. — Vzhodno od Krakova naše čete krepko odbijajo one ruske sile, ki so prodrle čez Dunajec. — Na Ruskem Poljskem se naša fronta od Krakova do Čenstohove, kjer se borimo ramo ob rami z nemško armado. V dosedanjih velikih bojih na tej črti smo ujeli doslej že blizu 30.000 Rusov. Bitka pa še ni odločena.

Od 27. novembra do 1. decembra.

Živahno vojno gibanje in krvavi boji v Karpatih. — Črnovice so naše čete izpraznile. — Na Ruskem Poljskem so se boji nekako ustavili; toliko je pa gotovo, da se je ruski načrt, da bi prodrli v Prusko Šlezijo, izjalovil. Naši so v dosedanjih bojih ujeli 30.000 Rusov.

Od 1. do 8. decembra.

Boji v Karpatih se nadaljujejo; Rusi so se deloma umaknili za gorska pobočja na gališko stran. — Južnovzhodno od Krakova se je začela huda bitka; ob naši strani se bore tudi nemške čete. — Na Ruskem Poljskem so naše čete južnovzhodno od Piotrkowa odbile močne ruske sile, ki so hitele na pomoč k Lodzu, kjer so Nemci trdo pritiskali na Ruse. 6. decembra so Nemci osvojili to važno mesto.

Od 8. do 22. decembra.

Dne 12. decembra smo izvojevali zelo važno zmago pri Limanovi in vrgli južno rusko krilo iz bližine Krakova proti vzhodu do Dunajca. Vsled te naše zmage so se jeli Rusi umikati tudi iz Karpatov, in naše čete so zopet zasedle Stari in Novi Sandec, Grybow, Żmigrod in Duklo. V zapadni Galiciji in v Karpatih smo ujeli nad 20.000 Rusov. — Na Ruskem Poljskem so se Rusi tudi začeli umikati; v prostoru med Piotrkovom in Novoradomskom so naše čete vrgle Ruse nazaj in zasedle Piotrkov in Przedborz.

Od 22. do 29. decembra.

Rusi so poslali v Galicijo znatna ojačenja. Znova so udrli čez Karpate in upadli v doline rek Nagy-Ag, Latorcza in Ung ter čez prelaz Lupkow. Po štiridnevnih bojih smo odbili Ruse čez užoški in lupkovski prelaz. Ravno o Božiču so Rusi z veliko premočjo napadali na črti Krosno — Jaslo — Dunajec ter se polastili kotlin Jaslo in Krosno; ob Dunajcu so se naše čete trdno obdržale. — Na Ruskem Poljskem gre naša fronta ob Nidi in Pilici proti Tomaszowu; na celi črti se vrše ljuti boji. Od 11. do 20. decembra smo ujeli 43.000 Rusov.

Od 29. decembra 1914 do 5. januarja 1915.

V zapadni Galiciji se je ruska ofenziva med Tarnowom in Gorlicami razbila ob odporu in protiofenzivi naših čet. Južno od Gorlic smo osvojili važno gričevje. — V Karpatih so se naše čete iz užoškega, lupkovskega in duklanskega prelaza umaknile čez gorske grebene. Boji v dolinah rek Nagy-Ag, Latorcza in Ung. — V Bukovini stoje naše čete ob reki Sucsavi in v gorenjem ozemlju reke Czeremosz; boji so v teku. — Na Ruskem Poljskem se deloma branimo, deloma pa napadamo.

Od 5. do 11. januarja.

Boji na celi črti. — V Bukovini so Rusi dobili velika ojačenja, vsled česar so se naše čete pomaknile bliže k prelazom. — Iz ogrskih karpatskih dolin se Rusi umikajo, ker so reke prestopile bregove. — V vzhodnih Beskidih so naše čete pri kraju Czeremcha odbile močan ruski napad. — Przemysl trdno stoji in sovražniku ne dá pokoja.

Od 11. do 18. januarja.

V Bukovini so Rusi prodrli do Kimpolunga, Jakobenija in Kirlibabe ter deloma že tudi prekoračili ogrsko mejo. Posebno pritiskajo proti klancu Radna. — Iz ogrskih karpatskih dolin so se Rusi umaknili na višine. — Przemysl nameravajo Rusi izstradati in ga nič ne napadajo. Zvezo z zunanjim svetom oskrbujejo letalci.

Od 18. do 25. januarja.

V Bukovini smo ustavili rusko prodiranje proti Ogrski in potolkli sovražnika

pri Jakobeniju in Kirlibabi. Rusi so se umaknili v Zlato Bistrice. — V Karpatih so se Rusi na več točkah umaknili. — Vzhodno od Zakliczyna je naša artiljerija prisilila Ruse, da so se umaknili v razdalji 6 km. Tudi južno od Tarnowa so se morali Rusi pomakniti nazaj. — Na ostali fronti uspešni artiljerijski boji.

Od 25. januarja do 2. februarja.

V Bukovini smo potisnili Ruse do reke Moldave. — V Karpatih so zopet vsi prelazi v naših rokah; naše čete se kljub visokemu snegu in drugim težavam hrabro in pogumno bore; v zadnjih karpatskih bojih so ujele 10.000 Rusov. — Na ostali fronti govore naši težki topovi.

Od 2. do 8. februarja.

V Bukovini so naše čete zasedle Javor, Moldavo, Breazo in Kimpolung. — V Karpatih ljuti boji. Drugod nič novega. — Ujeli smo zopet 7000 Rusov.

Od 8. do 15. februarja.

V Bukovini smo prodrli do Sereta; Rusi se hitro umikajo. — Naše iz gozdnih Karpatov prodirajoče čete so prišle do Wiżnice, Kutuja, Kosowa, Delatyna in Pasječna. Ob prelazu Dukla smo osvojili več važnih točk. V zadnjih bojih v Bukovini in Karpatih smo ujeli 30.000 Rusov. — Ob Dnjestru, Nidi, Rawki nič novega.

Od 15. do 22. februarja.

Rusi so se na celi črti umaknili čez Prut; 18. februarja so naše čete zasedle Črnovice. — Kolomeja in Nadworna sta zopet v naših rokah; boji se vrše za Stanislav. — Drugod ni bilo važnejših izprememb.

Od 23. februarja do 1. marca.

V jugovzhodni Galiciji so Rusi dobili ojačenja; vrše se ljuti boji za Stanislav. Tod so naši zadnje dni ujeli 4500 Rusov. Hudi boji na črti Wyskow—Tucholka. V duklanskem odseku smo osvojili dve važni višini in neki kraj pri Visközu. — Drugod nič posebnega.

Od 2. do 8. marca.

Južno od Dnjestra je nastopil mir. Zapadno od užoškega prelaza, v dolini

Laborcze, pri Zakliczynu in vzhodno od Piotrkowa krvavo odbiti ruski napadi.

Od 8. do 15. marca.

Južno od Dnjestra in v Karpatih hudi boji, zlasti med prelazoma Užok in Lupkow. Pri Lupkoku smo osvojili važne višine in ujeli par tisoč Rusov. Ob cesti Cisna — Baligrod smo zasedli važen kraj in ujeli nad 1000 Rusov. — Pri Gorlicah smo vzeli Rusom več strelskih jarkov. — Ob Nidi in Pilici so naši obdržali, kar so prejšnje dni vzeli Rusom.

Od 15. do 22. marca.

Južno od Dnjestra naša ofenziva napreduje. Med užoškim in duklanskim prelazom Rusi silovito napadajo.

Przemysl je padel 22. marca.

Uradno poročilo se glasi: Po štiri in polmesečnem obkoljenju, po izčrpanju svojih sil je trdnjava Przemysl 22. t. m. častno padla.

Ko so zaloge živil sredi meseca postale majhne, se je odločil general infanterije, pl. Kusmanek, k zadnjemu napadu. Izpadalne čete so 19. marca na vse zgoraj prodrele preko črte trdnjavijskih pasov in so se do skrajnosti vzdržale v sedemurnem boju nasproti močnim ruskim silam.

Končno jih je številna sovražnikova premoč prisilila umakniti se za trdnjavijski pas.

V naslednji noči so Rusi napadli več przemyslskih utrd. Ti napadi so se, kakor prejšnji, zrušili v ognju hrabro se branečih utrd. Ker je po izpadu 19. marca tudi po največjem varčevanju s hrano bilo mogoče le še tri dni se upirati, je trdnjavijski poveljnik med tem dobil ukaz, po preteku tega roka in po uničenju vsega vojnega materiala mesto sovražniku prepustiti.

Kakor poroča letalec iz trdnjave, se je res posrečilo utrdbi, vse topove, municijo in utrjene naprave pravočasno razrušiti.

Žrtvepolnemu vzdržanju in zadnjemu boju posadke ne pristojajo manj hvale, kakor njenemu junaštvu v prejšnjih viharjih in borbah. Tega priznanja tudi sovražnik przemyslskim junakom ne bo odrekel.

Padec trdnjave, s katerim je vodstvo armade že dalj časa moralo računati, nima nobenega vpliva na položaj v velikem.

Pri armadi na bojnem polju trajajo boji v karpatskem oddelku od užoškega prelaza do sedla pri Konieczni.

Od 22. do 29. marca.

Bukovina je malone popolnoma očiščena Rusov. — Pri Wyszokowu smo iztrgali Rusom neko višino in ujeli krog 4000 Rusov. — Siloviti boji se vrše med rekama Ondawa in Latorcza ob cestah, ki vodijo v Varanno in Homono. Rusi imajo strašne izgube, a ne odnehajo.

Od 30. marca do 5. aprila.

Glavna ruska prizadevanja so še vedno obrnjena proti ozemlju med užoškim in duklanskim prelazom. Na črti Čizna — Kalnica — Berechy Grm so se naše čete pomaknile nekoliko nazaj. Povsod drugod so bili ruski napadi odbiti. Samo meseca marca smo ujeli 39.942 ruskih vojakov in 138 častnikov ter vzeli Rusom 68 strojnih pušk.

Od 5. do 12. aprila.

Ob bukovinsko-gališki meji ruski napadi odbiti. Hudi boji v Gozdih Karpatih; severno od Tucholke so zavezniške nemške čete osvojile važno višino.

Zelo važen uspeh smo dosegli v dolini Laborcze in Ondawe, kjer so avstrijsko-nemške čete prešle k protiofenzivi in osvojile važna ruska opirališča; ujeli so nad 10.000 Rusov. Tu je ruska ofenziva zlomljena.

Od 13. do 19. aprila.

Velike ruske ofenzive v Karpatih, ki je trajala od 20. marca do 13. aprila, je konec; Rusi niso dosegli, kar so nameravali.

V zgornji dolini reke Stryj smo osvojili važne ruske postojanke, severnozapadno od prelaza Užok pa višino Čeremha. Ujeli smo zopet mnogo tisoč Rusov.

Od 20. do 26. aprila.

Hudi boji krog prelaza Užok. Ruse smo pregnali z obeh strani oravske doline. Ruski poizkusi, da bi nas v dolinah Laborcze in Unga obšli, so se izjalovili. Zad-

nje dni smo ujeli v karpatskih bojih 7000 Rusov.

Od 27. aprila do 2. maja.

Na celi severni fronti se je začelo veliko gibanje. Napredovali smo ob užoškem prelazu in na južnem Poljskem. Ujetih je bilo 21.000 Rusov.

Od 3. do 10. maja.

Združene avstrijske in nemške sile so 2. maja pod vodstvom nemškega generalnega polkovnika pl. Mackensena po ljutih bojih prodrle celo rusko fronto v zahodni Galiciji blizu od ogrske meje do izliva Dunajca v Vislo. Ujele so 8000 Rusov in uplenile ogromno vojnega materiala. Ta sijajni uspeh so zavezniške čete nemudoma izrabile, tirale Ruse neprestano dalje in jih vrgle iz vseh nadaljnjih pripravljenih in močno utrjenih postojank. Osvojile so Tarnow, Jaslo, Duklo in Krosno ter prodirajo dalje proti Sanu. Vsled zmage ob Biali in Dunajcu ter nadaljnega našega prodiranja je postala nevzdržljiva tudi ruska črta Zboro — Sztropko — Lupkow na ogrski strani Karpatov; Rusi so se začeli v begu umikati na gališko stran, kjer so pa medtem večino glavnih cest že zasedle zavezniške čete. Z juga pa pritiska za Rusi general Borojevič, tako da so Rusi v pasti. Število ujetih Rusov znaša že sedaj nad 100.000, a obkoljeni so še drugi veliki oddelki. Vojni plen je ogromen. — Tudi vzhodno od užoškega prelaza in na južnovzhodni gališki fronti se razvijajo ljuti boji, ki za nas ugodno potekajo.

Od 11. do 17. maja.

Velika zmaga ob Dunajcu in zlasti tudi dejstvo, da so zavezniške čete to zmago nemudoma izkoristile ter niso dale sovražniku časa, da bi se znova zbral in uredil, je omajalo rusko fronto od Bukovine do Pilice na južnem Poljskem. Na celi tej fronti so se Rusi umaknili daleč nazaj; v naših rokah je zopet cela zapadna in srednja Galicija ter južni del vzhodne Galicije. Naše čete stoje že na črti Sniatin — Kolomeja (ob Prutu) — Nadworna — Stanislaw — Stryj — Sambor — Dobromil — Przemyśl — San, na južnem Poljskem pa prodiramo vzhodno od črte Klimontow — Kielce — Nowe Miasto. Rusi se še vedno umikajo

pod pritiskom zavezniških čet. Število vojnih ujetnikov in drugega plena neprestano raste. — Da bi pokrili in če mogoče izboljšali svoj položaj v Galiciji, so Rusi začeli napadati z vzhoda ter z velikimi silami prodirati čez Dnjester proti Prutu. Severno od Kolomeje so jim te dni koroške in štajerske čete odločno zastavile pot in preprečile nadaljnje prodiranje.

Od 17. do 24. maja.

Vsi ruski poizkusi, da bi prodrli čez Prut, so se izjalovili. — Na črti Stanislaw — Dolina — Stryj — Drohobycz — Sambor zavezniške čete z neoslabljeno silo napadajo in napredujejo. — Przemyśl so naše čete že od treh strani obkolile in ga obstreljujejo. Od Przemyśla proti severu smo na več mestih prekoračili San. — Na južnem Poljskem so se bili večji uspešni boji pri Kielcah; sovražnik se umika. — Število ujetnikov se je zvišalo na 200.000

Od 25. do 30. maja.

Ob Prutu in v južnovzhodni Galiciji ni bilo večjih dogodkov. — Pri Stryju in Drohobycz so zavezniške čete zopet napredovale. — Przemyśl je obkoljen; le majhen kos proti vzhodu, kjer teče železnica v Lvov, je še prost. — Pri Radymnu (severno od Przemyśla) so zavezniški zopet izvojevali veliko zmago; ujeli so 25.000 Rusov in uplenili 64 topov, 64 strojnih pušk in 14 municijskih voz. — Neznaten uspeh so Rusi dosegli pri Seniawu (severno od Radymna), kjer so se morale zavezniške čete umakniti nazaj čez San. — Pri Kielcah na Poljskem so naši v zadnjih bojih ujeli do 7000 Rusov.

Od 1. do 7. junija.

Zavezniški prodirajo proti Dnjestru. — **Dne 2. junija je po hudem odporu padel Przemyśl.** Zmagovite zavezniške čete prodirajo sedaj tudi od te strani proti Lvovu. — Na Poljskem nič novega. — Tekom meseca maja je bilo na avstrijskem ozemlju ujetih okroglo 300.000 Rusov.

Od 8. do 14. junija.

Naše čete so vrgle sovražnika iz postojank ob Prutu in ga zasledujejo čez bukovinsko mejo v Besarabijo, kjer so zasedle več krajev. Zaleszczyki so v naših ro-

kah. — V jugovzhodni Galiciji smo prodrli čez Horodenko, Obertyn, Niedzwisko in Tlumac proti Dnjestru in deloma (pri Horodenki) že čezenj; **Stanislav smo vzeli 8. junija** zvečer in prodrli proti Haliczu. Pri Zurawni so zavezniške čete 6. junija osvojile utrjeno predmostje in prešle na severni breg Dnjestra; Rusi so pa dobili ojačenja in naši so morali nazaj na desni breg. Dne 12. junija so naši iznova osvojili most in zasedli Zurawno. Ob gornjem Dnjestru so zavezniki uspešno napadli v smeri proti Zyaczowu. — V srednji Galiciji smo vzeli **Seniawo** in vsa opirališča severnovzhodno od mesta. — Ujeli smo v zadnjih bojih nad 15.000 Rusov.

Od 15. do 21. junija.

Na bukovinski meji in med Dnjestrom in Prutom so bili odbiti vsi ruski napadi. — Med izlivom reke Stryj in dnjestrskimi močvirji je sovražnik vsled porazov na severozapadu izpraznil južni breg Dnjestra. 19. junija so vzele zavezniške čete **Grodek in Komarow** ter prodrle naprej proti Lvovu, čigar padca je vsak čas pričakovati. — Proti severu se bliža naša bojna črta Rawaruski; sovražna postojanka pri Magierowu je padla 19. junija. Na severni fronti smo zasedli **Tarnogród in Ulanów** in očistili južni breg **Tanewa**. — Od 1. do 15. junija smo ujeli 108 ruskih častnikov in 122.300 mož ter uplenili 53 topov, 187 strojnih pušk in 58 municijskih voz.

Od 22. do 30. junija.

22. junija je došlo dolgo s hrepenenjem pričakovano poročilo: **Lvov je padel!** Zasedla ga je danes po težkih bojih naša druga armada pod poveljstvom generala Böhm-Ermollija. — Zavezniške čete pa si tudi sedaj še niso privoščile počitka, marveč so takoj udarile naprej za umikajočimi se Rusi. Do 30. junija so naše čete dosegle črto Gnijala Lipa (reka, ki teče skozi Przemyslani, jugovzhodno od Lvova, proti jugu in se pri Haliczu izliva v Dnjester) — Bug — Sotokija — Uhnów — Tomaszów — Tanew — San — Wisla. Od Tanewa in Sana se Rusi umikajo v gorovje med Krasnikom in Zamostjem; ponekod so vrženi že tudi čez Bug in Gnijalo Lipo. — Naša ofenziva se uspešno nadaljuje na celi črti.

Podrobnosti

o glavnih vojnih dogodkih od dne 16. oktobra 1914 do 30. junija 1915.

Przemysl ob drugem obleganju.

Vojni poročevalec »Neue Freie Presse« Roda Roda je 11. marca poslal svojemu listu opis vojnih dogodkov ob drugem obleganju Przemysla, iz katerega posnemamo naslednje podatke:

5. novembra so trdnjavski posadki izginile izpred oči zadnje straže naše poljske armade in 9. novembra je bila trdnjava v drugo obkoljena. 12. novembra približno je oblegovalec dokončal svojo razvrstitev v krogu, čigar črta se v glavnem do danes ni nič izpremenila. Tedaj — novembra — so zbrali Rusi posebno jake sile na vzhodu, za Medyko do Szechynie. Slabejše sile so zavzemale sosednji del fronte proti jugovzhodu, namreč višino Dupnow, potem Husakow in Drozdowice, dalje Nizankonice na jugu, dalje naprej Fredropol, višino Szybenica-Brlynce, ozadje jugozapadno od Olszany. Cesta pred Krzywczó je bila zaprta, široki gozdni pas severno od ceste le s stražami zastražen; odsek Wole — Roketnica — Kosienice — Kaszyce — Zamosc jako gosto zaseden. Na severu pri Sosnica — Naklo so ostale slabe sile, zato je bil pa lok od Pozdiacz do Medyke zopet en sam živ zid.

Ako na specialnem zemljevidu poiščemo navedene kraje, vidimo, da je sovražnik povsod ostal v spoštljivi oddaljenosti od naših fortov. Vse navedene vasi so izginile s površja zemlje, gozdovi so razredčeni ali popolnoma posekani. Rusi so na njihovo mesto postavili silne zgradbe. Przemysl je obdan z novimi nasipi: z ruskim utrdbenim pasom, z ruskimi žičnimi ovirami, podkopi, opirališči in preslednimi baterijami.

V zadnjih dneh novembra je glavna trdnjavska rezerva pod poveljstvom podmaršala pl. Tamassy izvršila izpad. Podmaršal Tamassy je že tekom prvega obleganja kot poveljnik brambne infanterije igral veliko vlogo in vojna zgodovina ga bo nekoč imenovala kot enakovrednega pomočnika generala pehote pl. Kusmaneka.

Izpadi so se sedaj večkrat ponavljali, vsi v smeri proti Birczi in Sanoku, torej proti jugozapadu. Ob prvih izpadih ni bilo veliko žrtev, ker se Rusi niso spuščali v resne boje, marveč so se pred izpadajočimi oddelki tako daleč umikali, da je moral podmaršal pl. Tamassy, da bi ne prišla v nevarnost umikalna črta, nazaj v trdnjavo, sam zadržati svoje ljudi pred nadaljnjim prodiranjem. Branilcu je bilo na tem, da očisti in osvoji ruska opirališča v trdnjavskem ospredju, kar se mu je vselej brez izjeme posrečilo. Da so Rusi, kakor hitro je izpadni oddelek odšel nazaj v trdnjavo, vedno zopet zavzeli svoje prejšnje postojanke, je samoposebi umevno. Ob napadih je bilo orjaško postavo podmaršala pl. Tamassy vedno videti v prvih vrstah. On je bil v krvavih oktoberskih dneh duša izpadov ter je dajal tudi sedaj sijajen zgled kot vojak in voditelj.

Przemysl sodeluje za zmagó pri Limanovi.

10. decembra je general pl. Kusmanek dobil brezžično brzojavno obvestilo, da prodira neka naša četa iz laborške doline na Ogrskem proti severu ter stalno pridobiva tla.

V teku je bila ona velika ofenziva iz Karpatov, ki je preprečila, da Rusi niso mogli vreči še nadaljnjih sil proti Limanovi. Posadka v Przemyslu je takoj spoznala važnost trenutka in storila, kar je bilo v njenih močeh, da tudi s svoje strani potegne nase čim več ruskih sil. Prišlo je do velikega, štiridnevnega izpada (od 12. do 15. decembra) z vsemi razpoložljivimi močmi na cesti v Birczo. Trdnjavski letalci so neprestano krožili od Karpatov do Tarnowa, do Jaroslava in Seniawe in na podlagi svojih opazovanj vodili naše gibanje.

Boji so bili zvezani z velikimi žrtvami in so se vršili s smrt zaničujočo energijo. Honvedni pešpolk št. 7 iz Veršeca se je pod poveljstvom podpolkovnika Molnarja posebno odlikoval in osvajal ruske postojanke drugo za drugo. Posrečilo se je prisiliti Ruse, da so zbrali ondi silno premoč; brezžična brzojavka vrhovnega armadnega poveljstva je izpadno vojsko poklicala nazaj v Przemysl: cilj je bil dosežen, zmagó pri Limanovi dobljena.

Dogodek Na Gorach.

Med tem velikim izpadom na jug se je tudi na severu trdnjave odigral precej važen dogodek. Tu je tesno ob cesti v Radymno obvladujoča sprednja postojanka Na Gorach, trigonometar 264, katere važnost se je šele v oktoberskih dneh tako prav pokazala. Z nje je mogoče s topovi obstreljevati železniško progo pred in za Radymnom. Mi smo si prizadevali, da postojanko kolikor mogoče ojačimo. Rusi so se pa z enako vnemo trudili, da zgradbo razdenejo.

Zvijačen ruski napad.

15. decembra, ko se je vse za orožje sposobno moštvo borilo pri Birczi, je bila posadka Na Gorach kajpada nekoliko zmanjšana. Kljub temu so se okopna dela z vsemi sredstvi nadaljevala. Naša bojna posadka Na Gorach, toliko in toliko vodov, je počivala za žičnimi ovirami v strelskem jarku; en vojak je stal na straži. Vedel je, da je pred njim delavski oddelek in slišal je odmeve lopat in krampov, toda v mraku ljudi ni več razločil. Ko se je straža izmenjala, je vojak opozoril svojega naslednika na delavce ondi zunaj.

Medtem so delavci dovršili svoje dnevno delo in se po stranski stezi, tako da jih straža ni mogla opaziti, vrnili v svoj stan. Straža je slišala zveneti lopate in krampe in pogovarjanje ter je mislila, da so naši delavci še vedno na delu. V resnici so pa bile tri ruske stotnije, ki so se ondi zakopavale.

Ponoči so iz daljave 100 metrov napadli našo zmanjšano posadko s prasketajočim ognjem iz pušk in strojnih pušk. Izpostavljeno zapadno krilo pehote Na Gorach se je presenečeno umaknilo nekaj korakov proti vzhodu, Rusi so se pa hitro vgnezdili v zapuščenem delu našega strelskega jarka. Tako so stali Rusi in naši za trenutek na višini tesno drug poleg drugega na dolgi črti.

Sovražni saperji so odprto stran z zvijačo pridobljenega dela jarka brž zaprli z vrečami peska, zadaj pa postavili strojne puške. Ruski strelci so se razvili v ogroženi bok. Toda naši pionirji so istotako hitro privlekli na mesto premakljivo barijado z vrečami peska in kamenja in že

so bili tudi vojaki voditelji ob strojnih puškah. Boj iz bližine je zadivjal. Telefon je obvestil trdnjavskega poveljnika, ki je poslal ojačenja. 17. decembra je bil vsaj glavni odsek Na Gorach zopet v naših rokah.

Božični prazniki.

Tem vročim uram je sledil večtedenski mir. Kakor znano, so Rusi trdnjavski posadki za Božič voščili vesele praznike in zagotovili, da jim jih ne bodo kalili. Rusi so besedo držali in na njihovi strani ni v božičnih dneh padel noben strel. Naši branilci so imeli trden namen, da se Rusom za njihovo nobleso izkažejo hvaležne in posvete ruski Božič 6. januarja če le mogoče s premirjem. Naše moštvo je ruskim predstražam poklonilo celo majhna božična drevesca z jabolki, sardinami in klobasami. Ruske straže so prišle po darove na točke v ospredju, ki so bile po tistem dogovoru posvečene menjalni kupčiji med strankama in se niso obstreljevale. Sovražnik je pa porabil ravno južno vreme božičnih dni za zgradbo poljskih železnic in za ojačenja artiljerijskih postojank v razmehčanih tleh. Proti temu so morali seveda protestirati naši topovi.

Ruski letalci.

Na ruski Silvestrov dan (12. januarja) je proti večeru priletel od vzhoda sem iz Mosciske ruski letalec in vržl tri bombe; padle so v gozd pri Lipowici in niso napravile nobene škode. Sploh so se ruski letalci pogosto prikazovali, a le ob lepih, jasnih, tihih dneh, ter potem vselej vržli nekaj bomb. Posebno so vzeli na piko radijsko postajo in letalsko lopo, a ne da bi bili le enkrat zadeli cilj. Noben vojak ni bil poškodovan po letalski bombi; pač pa je taka bomba nekega dne priletela na koč, v kateri je ravno sedela pri kosilu mati s štirimi otroki; bomba je vseh pet raztrgala v kose.

Rusko poslanstvo.

Na rusko Novo leto so se v dveh brambnih okrajih predstavila ruska poslanstva z belimi zastavami pod vodstvom častnikov in se zahvalila za mir, ki smo ga o pravoslavnih praznikih privoščili oblegovalcem. Vprašali so tudi, če se bo

že kmalu sklenil mir. Neki četovodja iz poslanstva je hotel kar pri nas ostati kot ujetnik. Naši častniki so odklonili — parlamentarjev se pod nobenim pogojem ne sme pridržati.

Nova ruska taktika.

Rusi so ob prvem obleganju Przemysla poizkusili nasilen napad na trdnjavo brez zadostne artiljerijske priprave in igro izgubili; njihove žrtve so po njihovih lastnih navedbah znašale 70.000 mož. To jih je moralo iztrezniti in prepričati, da je trdnjava na ta način neosvojljiva. Topot izvajajo drugo taktiko. V širokem krogu so oblegli Przemysl, vsem izpadom se elastično umaknejo in ako se kdaj spuste v kak boj, store to le z neznatnimi silami. Od novembra do danes so padle v trdnjavo le tri ruske granate, in sicer na neko tovarniško dvorišče pri veliki pehotni vojašnici ob Sanu. Namen Rusov je torej pač ta, da trdnjavo izstradajo.

Kako so naši potegnili Ruse.

Posadka nekega forta je napravila navidezno artiljerijsko postojanko, za njo pa neke vrste poljsko železnico. Medtem, ko je prava baterija v resnici streljala, se je druga — navidezna — zabavala na ta način, da je s pomočjo žice prepeljavala sem in tja primitiven železniški voz, v katerem je stal gibljiv s slamo natlačen »baterijski poveljnik«. Rusi se niso malo jezili, ko so videli, kako drzno se naš častnik kreta ter gleda skozi daljnogled. Na stotine ruskih krogel je letelo nanj, dokler ni ena v polno zadela in mu raztrgala hrbta.

Drugič so se naši zabavali na ta način, da so napravili velik umeten okostnjak in ga ponoči postavili v ospredje. Ko je začel delovati ruski žaromet, je okostnjak grozeče dvigal roko proti Rusom — roka je bila namreč napravljena s pomočjo žice tako, da jo je bilo mogoče od daleč pregibati. Tako so naši več noči strašili praznoverne Ruse.

Nesrečni prebivalci v trdnjavski okolici.

Že o priliki prvega obleganja so naši razstrelili več vasi v przemyslski okolici — radi prostega razgleda in streljanja. Kar so naši pustili, so uničili še Rusi. Dotični prebivalci pa se kljub temu niso hoteli

ločiti od domače zemlje ter so se — stisnjeni med dva ognja — poskrili po jamah in gozdovih. Mraz jih je najbrže končal.

Trdnjavski letalci.

Poveljnik letalske stotnije, stotnik Blaschke, in nadporočnik Kozma in pl. Lehmann so živi in zdravi. Pač pa je težko obolel na živcih stotnik Švrljuga, izvrstni branilec Siedliske.

Przemysl trden in zvest do zadnjega.

Przemyslske utrdbe stoje trdno in kljubovalno; branilci prenašajo svojo uso do s humorjem. Marsikateri izmed njih si želi iz kazemat, v katerih mora prebivati noč in dan, ven na snežno plan v vesel boj. Kakorkoli že izpade vojna sreča, monarhija bo vedela hvalo možem, ki so toliko časa vztrajali sredi med sovražnikom in toliko njegovih sil prisilili k mirovanju na enem in istem prostoru.

Limanova.

Novemberski dogodki so provročili kakih 100 km široko vrzel v obojestranski vojni fronti. Med tem namreč, ko je osma ruska armada generala Brusilova z zapadnim krilom sledila našim četam, ki so se umaknile čez Karpate, v smeri proti Bartfi, je tretja ruska armada gen. Dimitrijeva prodirala proti zapadu ter z znatnimi silami posegla v boj severno od Visle; do 27. novembra zvečer je ta armada z IX. in XI. zborom prodrla približno do črte Lapanow — Niepomelice, to je blizu naših pripravljenih postojank pri Dobczycach in Wielizki. Tu je imela skupina fcm. Ljubičiča, ki se je bila med neprestanimi boji korakoma umaknila in je bila sedaj znova v stiku z ruskimi prednjimi četami, nalogo, da zadrži nadaljnje prodiranje Rusov južno od Visle. Njeno južno krilo je v omenjeni vrzeli na fronti zavaroval podmaršal Nagy z močnejšo artiljerijo in poljskimi legijonarji s tem, da je pri Dobri proti Limanovi prodirajoči ruski konjici zaprl prehode.

V soglasju z Ljubičičevo skupino so se glavne sile armade nadvojvode Jožefa Ferdinanda, ki so bile v svrhu, da razbremene našo fronto na južnem Poljskem, na-

pravile iz Krakova sunek proti severovzhodu, po trdih bojih z deli tretje ruske armade, ki so bili prekoračili Vislo, in z močnimi silami 9. ruske armade — umaknile s severnega brega Visle v trdnjavsko območje.

Iz tega položaja je izviral sklep armadnega vodstva, da se močne sile nadvojvode armade ter prihajajoča nemška ojačenja po železnici premaknejo v prostor Chabowka — Jordanow ter z njimi nepričakovano od juga napade sovražnik, ki je prodrl v zapadno Galicijo.

* * *

Šlo je za odločitev v tretjem delu vojne proti Rusiji, in sicer na celi črti od Bukovine do vzhodne Prusije. Zavezniške čete so se še ožje sklenile, in Nemčija nam je poslala znatna ojačenja v zapadno Galicijo. Dočim so se tod zbirale sile in vršili uspešni pripravljalni boji, je Hindenburg nenadoma udaril na Ruse med Vislo in Warty. Razvili so se hudi boji, ki so bili posebno srditi pri Lodzu in Lowiczu. Dne 6. decembra je padel Lodz v nemške roke in Rusi so se umaknili do reke Miazge.

Po teh velikih bojih je na severnem Poljskem do 12. decembra nastal nekaj odmor. Nemške čete so sicer še nadalje napadale, vendar so se boji vršili vedno na istem ozemlju.

Sedaj se je pričela velikopotezna ofenziva v zahodni Galiciji: bitka pri Limanovi, ki je trajala od 6. do 12. decembra. Pravzaprav bi se morala imenovati bitka med Vjeličko in Limanovo. Dne 7. decembra je izvajalo naše levo krilo velik uspeh z osvojitvijo močno utrjenih ruskih postojank med Vjeličko in Limanovo; sovražnik se je umaknil proti Niepolomicam, vendar se je še držal pri Tymbarku in Limanovi. Dne 12. decembra je bilo južno rusko krilo pri Limanovi odločilno premagano in prisiljeno, da se je umaknilo. Rusi so se umikali proti spodnjemu Dunajcu; napredovanje avstrijskih čez Karpate prodrlih čet je pospešilo rusko umikanje. Vsled tega umikanja je postal položaj za rusko armado na južnem Poljskem nevaren. Zato so se tudi pričeli umikati.

Močne avstrijske čete so tudi med Piotrkovom in Nowo-Radomskom prisilile sovražnika, da se je umaknil ter so 16. de-

cembra z naskokom osvojile Piotrkow, dne 17. decembra pa Przedborz.

Tako je velika avstrijska zmaga v osemdnevni bitki pri Limanovi odločilno vplivala na položaj celokupne ruske armade. Glavna ruska namera, prodreti v osrčje Nemčije, je bila uničena.

Kako krvava je bila bitka pri Limanovi, priča naslednje poročilo vojnega dopisnika graške »Tagespost« z dne 19. decembra leta 1914: Danes sem pod vodstvom polkovnika pl. Hoena obiskal bojišče pri Limanovi. Obisk ni bil samo zelo zanimiv, ampak tudi zelo pretresljiv. Kljub temu, da se že od dne 12. decembra neprestano čisti bojišče, smo vendar v strelskih jarkih videli obilo trupel. Povsod smo našli sledi najhujših bojov, ki so se na številnih točkah razvili v boje z bajoneti in puškinimi kopiti; kot neme priče teh bojov leži daleč na okrog na stotine razbitih puškinih kopit.

V noči na 11. decembra se je vršil pri nekem brezovem gozdu srdit boj. Videli smo strašne sledove boja: 1200 mrtvih vojakov je tam pokopanih. Grob pri grobu, med temi veliko še odprtih skupnih grobov za še nepokopana trupla ruskih vojakov. Poleg tega je ležalo brezštevilno pušk, municije in druge vojaške opreme. Našli smo tudi grob, v katerem počiva 22 huzarjev. Poleg teh pa počiva v posebnem grobu njihov polkovnik, ki je na čelu svojega polka pri naskoku na višino našel junaško smrt.

Povsod na našem potovanju smo našli globoke luknje, katere so napravile grnate. Poprek po dolini se vlečejo celi strelski jarki. Limanova sama kaže strašne posledice obstreljevanja. Obilo hiš je zgorelo, pri mnogih so pa poškodovane strehe in zidovje. Posebno veliko je trpel mestni del pri kolodvoru. Počasi se vrača običajno življenje v Limanovo. Ljudje se zopet vračajo v svoja bivališča, trgovine se odpirajo in vse kaže svoje veselje nad sijajno zmago avstrijskega orožja proti premočnemu sovražniku.

Pozimska borba v Karpatih.

O bitki v Karpatih, ki se je vršila od decembra 1914 do majske ofenzive v za-

padni Galiciji, so listi prinesli začetkom aprila 1915 naslednji opis:

Od meseca decembra se bije na 200 m dolgi karpatski fronti trdovratna borba, razcepljena v razne odseke, ki jih tvori neenotno ozemlje. O teh podrobnih bojih govore dnevna vojna poročila, iz katerih pa si ni lahko ustvariti celotne, pregledne slike. Tako sliko naj podajo naslednje vrstice, sestavljene na podlagi podatkov, dobljenih v glavnem stanu:

Kako je prišlo do bitke.

Vzrok bitki v Karpatih moramo pravzaprav iskati v dogodkih, ki so v zvezi z bitko pri Limanovi. Ta bitka, v kateri smo, kakor je znano, koncem decembra napravili neškodljivo veliko rusko ofenzivo, ki je bila naperjena proti Krakovu, pada v isti čas z bitkami, v katerih se je na severu razbil famozni ruski »parni valjar«. Ali čeprav sta bili ti dve zmagi veliki, bi komaj mogli imeti oni veliki učinek, ki je določil pot nadaljnjemu razvoju boja na Rusko-Poljskem in v srednji Galiciji, namreč umikanje ruske fronte, da se ni občutila druga akcija, ki se je takrat zelo uspešno začela. To je bila ofenziva avstrijskih sil čez Karpate.

Tedaj so bili Rusi popolni gospodarji Karpatov. Imeli so v svojih rokah ne samo Bukovino, ampak so v svoji težki pesti držali tudi vse karpatske prelaze; skozi prelaz Dukla so celo precej globoko prodrli na ogrska tla; napredovali so do Bartfe in Homone. Takrat se je istočasno z bitko pri Limanovi pričela ofenziva Borojevičeve armade ter pomaknila našo fronto do kotline Krosno — Jaslo. To se je zgodilo takrat, ko se je Krainwaldova divizija, ki je pripadala Borojevičevi armadi, toliko približala Przemyslu, da je bilo samo še vprašanje najkrajšega časa njena združitev s Tamassijevo divizijo, ki je udrla iz trdnjave. Ravno takrat je tudi vojna skupina Pflanzer-Baltinova udrla v Bukovino, zopet osvojila to kronovino in napravila Rusom mnogo skrbi v jugovzhodni Galiciji. Celi ruski bok je bil ogrožen, ker mu je pretila nevarnost, da ga zdrobe naše čete.

Iz te nevarnosti so si Rusi pomagali na zelo okreten strateški način. Umaknili so svojo fronto na Ruskem Poljskem

in v zahodni Galiciji na ugodno obrambno ozemlje Bzure, Ravke, Nide, Dunajca in Biale ter so si tako ustvarili naravno defenzivno linijo, da so mogli mirno od tu poslati večje mase čet v ojačenje svojega levega krila, kateremu je pretela nevarnost. Sedaj se jasno vidi, v kakšni zvezi je karpatska bitka z umikanjem Rusov na desnem krilu in v centru, to je na Ruskem Poljskem in v zahodni Galiciji.

Prva ruska protiofenziva.

S hitro razvrstitvijo čet se je posrečilo ruski vojni upravi, da je zbrala v Galiciji take sile, da je pred to premočjo morala Borojevičeva armada opustiti uspehe, ki jih je že izvojevala, a tudi vojna skupina Pflanzler-Baltinova se je morala vrniti na karpatske višine. Sedaj se je pričela prva ruska protiofenziva, ki je s ponovnimi napadi tako dolgo prodirala, dokler niso bili vsi karpatski prelazi zopet v ruskih rokah. S smelim naskokom koncem decembra smo zopet prišli v posest užoškega prelaza, ali par dni pozneje nam ga je zopet vzel sovražnik, ki je tudi na jugu prelaza Dukle vnovič udrl na Ogrsko.

Dva vzroka sta bila, vsled katerih se je odločilo avstro-ogrsko in nemško vojno vodstvo, da še tekom zime iztrga Rusom njihove postojanke v Karpatih in z največjo energijo udari preko pogorja na krilo sovražnika in njegove spojne črte: 1. važnost, ki so jo Rusi dajali ravno obrambi svojega levega krila, in 2. težave, na katere je naletel napad v fronti. Pri tem je pa še treba vzeti v poštev, da je bilo upanje, ako bi se operacije srečno izvršile, da bi se tako osvobodil Przemysl, v katerem je posadka že pričela čutiti pomanjkanje živeža.

Druga avstro-ogrska - nemška ofenziva.

Sedaj je bilo treba tako zbrati čete za to novo ofenzivo, da ne bi Rusi predčasno izvedeli za to. To se je tudi posrečilo. Na Ogrskem se je ponesrečila špijonaža, ki so jo Rusi organizirali, a na drugi strani so železnice brez napake delovale in prevažale čete, v prvi vrsti košiško-oderberska železnica, tako da so bili Rusi popolnoma iznenadeni, ko so se zavezniki naenkrat pojavili v Karpatih.

Da se ojačijo naše čete, posebno med užoškim prelazom in prelazom Jablonica, se je uvrstila nova skupina, ki so jo tvorile pod imenom »nemška južna vojska« nemške in avstro-ogrske čete. Vojna skupina Pflanzler-Baltinova, ki se je ravnotako ojačila, je s tem dobila krajšo fronto, ker se je sedaj razprostirala namesto od prelaza Užok samo od prelaza Jablonice pa do rumunske meje, tako da se je znatno povišala njena napadalna sila.

Dne 25. januarja se je pričela splošna ofenziva, katere glavne smeri so šle za Borojevičevo armado z ene strani z desnim krilom čez prelaza Lupkov in Užok v prostor Sanok — Sambor, za Nemce v Stryj, a za Pflanzler-Baltina v Stanislavov, dočim je desno krilo te skupine dobilo nalogo, da očisti Bukovino.

Ali kakor že večkrat, tako je tudi sedaj priskočilo vreme Rusom na pomoč. V celem mesecu januarju je bilo milo vreme, ki je naznanjalo prihod spomladi. Kakor hitro so se pa podale na pot poizvedovalne čete naše karpatske vojske, je pritisnila zima v pogorju z nečuveno silo. En, dva metra debelo je zapadel sneg na strmih cestah, glavne komunikacije so bile komaj prehodne, a stranska pota sploh neprehodna. V takem ozemlju je tudi poleti nemogoče udariti na sovražnika v frontalnem napadu, ki je imel dovolj časa, da si za brambo izbere najpovoljnejše postojanke; treba ga obiti, priti za hrbet in v bok in ga izgnati iz njegovih postojank, ali koliko truda in časa zahtevajo take operacije!

Našim se je sicer posrečilo, da so z večine prelazov pregnali Ruse daleč v Galicijo ali medtem so pričele delovati poljske in gališke železnice, katere so vozile ojačenja na ogroženi levi bok. Pri Varšavi in Lvovu so imeli Rusi pripravljene ogromne rezerve, katere so mogli po potrebi poslati na vse strani. Njihove sile v fronti štejejo povprečno dva milijona pušk, ki se na ta način morejo povečati. Pri tem imajo — to treba pri tej priložnosti takoj poudariti — zelo dobro metodo, kako izpopolnjujejo vrzeli v posameznih formacijah. Po čisto kratki izobrazbi v domovini dovažajo dopolnilno moštvo takoj k svojim četam na fronto, kjer se nahajajo skoro neposredno za bojno črto. Tu se nadaljuje več-

banje, ali kakor hitro se razredčijo vrste polka, se izpopolnijo čez par ur iz nadomestnih formacij, ki stoje za fronto. Tako vozijo Rusi čisto malo izobraženo moštvo na fronto, ali zato imajo prednost, da se njihovi oddelki morejo vedno vzdržati na gotovi višini, kar se tiče števila.

Pričela so torej prihajati ruska ojačenja.

Kljub temu se je mogla naša ofenziva sredi meseca februarja pohvaliti s sledečim rezultatom: Na desnem krilu je vojna skupina Pflanzler-Baltin zopet osvojila Bukovino tja do Pruta ter napredovala daleč čez črto Nadvorna — Kolomeja, dočim so Nemci v središču, a na levem krilu Boroevičeva armada vrgli Ruse s karpatskih grebenov na prelaz Duklo, pa se ustalili na severnem pobočju pogorja, torej že na galiških tleh. V kotlini Dukle so Rusi izgubili vse prelaze razen samega prelaza Dukla, kjer so se znali vzdržati na višinah, ki leže na jugu prelaza. Vse te uspehe smo izvojevali kljub debelemu snegu, ki je zapadel v Karpatih. Železna disciplina, čvrsta volja in zaupanje naših in nemških čet v zmagó so premagale tudi neprijateljstvo neugodnega vremena.

Druša ruska protiofenziva in naša tretja ofenziva.

Komaj se je zboljšalo vreme, so pričeli Rusi vnovič z besnimi protinapadi pozkušati, da bi zopet osvojili izgubljeno ozemlje. Bili so ne samo odbiti, ampak smo mi kljub sovražnemu odporu pridobivali na ozemlju, tako da se koncem februarja zopet prične naša nova ofenziva, posebno v središču karpatske fronte, v ozemlju nasproti Lisku, kjer smo v ljutih bojih napredovali na cesti Cisna — Bali-grod.

Zopet se menja vreme. Zopet moramo obstati. Rusi dobe tako čas, da se upró našemu napredovanju, pa z vso silo napadajo črto Užok — Lupkov — Dukla, da tukaj prebijajo našo bojno črto in v dva dela razderó našo fronto, ki tvori kot ravno v ozemlju Dukle. Ako bi se ta načrt posrečil, bi bila karpatska fronta odrezana od fronte, ki se razteza skozi zahodno Galicijo ob že imenovanem porečju skozi Rusko-Poljsko tja do Visle.

Do sedaj se jim to ni posrečilo. Vsi njihovi obupni napadi na naše postojanke se razbijejo vsled odpora naših zborov, ki tukaj od začetka brez prenehanja stoje.

To je sedanjí štadij bitke v Karpatih, tega velikanskega boja, ki traja že od začetka decembra. Vsaki naši ofenzivi sledi ruska protiofenziva, pa čeprav smo pri vsakem napadu osvojili ozemlje, vendar se še ne more reči, da smo si zasigurali uspeh.

Karpatska bitka traja naprej, a pri posebnih razmerah tega bojišča se še ne more vedeti, kdaj bo konec tega velikanskega borenja.

(Iz tega se šele prav razvidí velikanski pomen majske ofenzive, ki je z enim mahom pregnala Ruse tudi iz Karpatov. Op. ur.)

Naši domobranci v Karpatih.

Roda Roda je priobčil v »Neue Freie Presse« naslednje poročilo:

Bartfeld, 18. aprila.

Brigado gm. Zahradniczeka tvorijo cesarski strelci in domobranci. Prvi se dopolnjujejo iz Celovca, drugi iz Ljubljane.

Od 28. januarja so stali na višini Kastelik vrh, 15 km severnovzhodno od Bartfelda; na desno so imeli stik z graškim domačim polkom Belgijcev. Brigadi nasproti ruska 48. divizija iz Orenburga, Ufe in Samare, poveljnik generalni poročnik Kojčev.

4. februarja: Sovražni napad pri Alsopagonyu (na severnem vznožju Kastelik vrha); razvijejo se trije ruski polki, dva ostaneta za rezervo. Kastelik vrh izgubimo, a ga takoj zopet dobimo nazaj. Rusi napadajo znova in znova, do pasu v snegu. Pri našem strojnopuškiniem oddelku je predmojster ranjen; neki poročnik sede za vizir in strelja dalje. Samo en čas. Mrzlo morjenje tolikih ljudi ga odbija. »Predmojster,« pravi, »ravnajte dalje, jaz ne morem več.« Uspeh: Ruski poraz; 800 Rusov ujetih, 650 mrtvih. Mrličí so dva dni in dve noči v kupih ležali pred fronto. Od tedaj dolg mir, ki ga le tuintam moti artillerijski ogenj.

Sredi marca se začne velika, zadnja ruska ofenziva v Karpatih; 19. marca začno vrtati pri Cseresu (na vzhodnem vznožju

višine). Tam je stala sosednja brigada. Rusi jo porinejo nazaj in osvoje Jackowo horo. Sedaj je gm. Zahradniczek pravzaprav obkoljen, vendar pa se še pet dni drži na Kasteliku. Ruski polk Očakovski št. 190 demonstrira na zapadnem krilu, Ismailski št. 189 dovrši obkolitev.

23. marca: Frontalni ruski napad z veliko premočjo. Polaste se enega okopa, a ga takoj zopet izgube. Kljub temu dobe domobranci povelje, da gredo nazaj, kajti črta na levo od Kastelik vrha je predrta. 24. zjutraj zasede brigada 3 km daleč v ozadju ležeče, že davno pripravljene postojanke severno od Szemelnye. Prvič v tej vojni poizkušajo Rusi pritiskati za našimi; kajti drugače so, če so naše postojanke sploh dobili, jih le zasedli in šele čez dva, tri dni počasi sledili.

Karpati niso enotno členast greben; ako si jih hočemo prav nazorno predstaviti, si moramo misliti ravno obrežje, proti kateremu se zaganjajo morski valovi — greben za grebenom; ravno obrežje je pri tem ogrska nižina, neštevilni grebeni valov so pa Karpati. Relativna višina grebenov znaša 200 in več metrov, dolžina valov pa tri do pet kilometrov. Šele potem, če se pozna kakovost ozemlja, se razume, zakaj se je karpatska bitka tako trdovratno, tako brezkončno vlekla; celo s tisoči ruskih življenj odkupljeni krajevno odločilni uspeh je naše polke porinil vedno le za en val, za eno dolino nazaj, in na sosednjem brambnem odseku se je stara igra lahko znova začela...

»Karpatski griči so postali grobovi ruskih množic.« Množice so izkrvavele v Karpatih, a do veljave ondi niso prišle. Veliki knez je bojišče napačno izbral.

V noči od 24. na 25. marca je sovražnik napadel postojanko pri Szemelnye. Brigado so topot podpirali Belgijci in mari-borski domobranci. Ujet je bil cel ruski bataljon.

Naslednji dan je brigada gm. Zahradniczeka, ne da bi jo bil k temu prisilil sovražnik, na povelje in brez najmanjše izgube prekoračila val Makoviczo južno od Szemelnye in se utrdila pri Zboru. Tu stoji naša fronta še danes. Sovražnik si v dolgih treh tednih ni upal niti enkrat napasti.

Generalni poročnik Kojčev (ali kakor se že imenuje poveljnik na oni strani) je v

bojih od 19. do 25. marca izgubil tri četrtine svojih ljudi. Njegove stotnije so nazadnje štele le še po 60 mož. 3. stotnija polka Očakovski je bila uničena do zadnjega moža. Kojčev je sicer takoj dobil nadomestilo, toda kakšno! Neizvežbano, priletno moštvo brez pušk, v civilnih oblekah; le plašč, kučma in bluza so jih značile kot vojake. Ruske zveze so razbite, linijske rezerve izčrpane. Ruski infanterist strelja slabše, više nego kdaj prej. Ravno sovražnikovo previsoko streljanje navaja nemški vojnosluzbeni predpis kot najzanesljivejše znamenje lastne nadkriljujoče sile.

Ruska artiljerija od 10. aprila do danes ni napravila nobenega strela. Z municijo štedi, njen ogenj je negotov. Kako globoko je padla morala ruskih čet pri Zboru, se je prav posebno zopet pokazalo dne 7. aprila, ko je gm. Zahradniczek z dvema stotnijama napravil sunek v kraj sam: odigral se je samo neznaten poulični boj, ki nas je stal dva moža; Rusi so streljali luknje v zrak.

Ruske linije molče; višji štabi so se umaknili daleč nazaj.

Tako stoje stvari severno od Bartfelda. Kaj je dosegla velika ruska karpatska ofenziva? Na tem mestu v dvainpolmesečni borbi celih 5 km ozemlja, plačanega z desetstisoči življenj.

Cel dan sem prebil v naših sprednjih linijah. Naši planinci so zdravi in bojaželnji. Uspehov velike, dolge bitke seveda ne morem pregledati. Kar sem pa v obeh zadnjih tednih z lastnimi očmi videl v Bukovini, vzhodni Galiciji, laborški dolini in končno tu, severno od Bartfelda, napravlja name vtis trajne zmage cesarskega orožja.

* * *

Nato opisuje Roda Roda, kako je 17. aprila jezdil na fronto Zahradniczkove brigade:

K novim postojankam vodi kilometre daleč nova pot, ki so jo napravile pridne roke; prejšnja pota je včeraj razdrla povodenj. Pot je napravljena tu iz vejevja, ondi je nasuta s sipino razstreljenih hiš, tam obložena z rušjem. V gozdu, v gorah pred nami grmi ogenj naših težkih havbic, pok šumi in odmeva brez konca in kraja

kakor bi bučale orgle in vršel vihar iz ozračja, iz tokav.

Na okroglem vrhu ustavim konjiča, da si odsope. Havbice so umolknile. Oglašil se je vrtnec pehotnega ognja in zamrl. V solnčnem, dišečem smrekovem gozdu čebļajo ščinkovci, oglašja se kozodoj in čuti je brenčanje čebel. Onstran te višine stoje Rusi, kake tri kilometre daleč.

Steza se vije, dobro krita, pod greben-sko črto, nevidna in nedosežna za sovražno artiljerijo. Vodi nas preko kršja po ozki tesni naravnosti navzgor. Zgoraj gre pot zopet preko jezu iz vejevja. Pred mano se odpre široka čistina. Na trati sedijo nagi vojaki. Oprali so si perilo in ga zdaj suše, razobešenega po grmovju, dočim sami uživajo solnčno kopel in si iščejo — uši.

Ti možje so že od začetka januarja meseca v strelskih jarkih, a se jim dobro godi; videti so veseli in kreпки. Bolezni med njimi ni. Čez dan dobe samo čaja, kave, slanine, sira in rženega kruha, ki se znatno odlikuje od onega, kakor ga imamo mi v ozadju bojne črte. Glavno, in sicer gorko kosilo je šele zvečer; za nameček dobi vsak po en liter ogrskega vina, ki ga pa ne sme naenkrat spiti. Ti vojaki so morali svečano priseči, da ne bodo uživali neprekuhane vode, sirovega sadja, nekuhanega mleka in sirovega masla. Obleka je dobra. Nekaj časa so bili z obutežem nezadovoljni, zdaj pa se nihče več o tem ne pritožuje.

V praščozdu, pod jelkami, naletim na nenavadno naselbino kočic, umetno zgrajenih iz brezovja, pokritih z debelimi strehami iz borovja, prsti in nepredorne lepenke. To so zatočišča naših rezerv, kjer jih kosčki sovražnih izstrelkov ne morejo zadeti. Povabili so me v bližnjo častniško kolibo in postregli so mi s kakesi in žgancico. Veselilo jih je, ko sem občudoval in hvalil udobnost in snažnost prijazne kamrice. Kako skromni so postali ti gospodje! Celica, malo večja kakor jih eden ali drugi pozna od vojaških »samotnih zaporov«, tlak od ilovice, stene od lesa — to se jim zdi že kraljevsko bivališče. Seveda so si vse kolikor mogoče udobno uredili. Razpoke v stenah so vse zatlačili z mahom, svetlobo dobivajo skozi okenjak, ki so ga »rekvirirali« v bližnjem trgu, v koticu pa prasketa iz »rojne« peči. Tudi zaves ne

manjka: deloma iz zvite strešne lepenke, deloma pisana ruta slovinske (slovaške) mladenke. Ležišče: širok lesen pograd, pokrit z lesno volno. Nočno mizico nadomestuje kratka polica, ki moli iz stene; nanjo je pritrjen ostanek sveče. Na teh posteljah sedijo, kadar ni treba baš čakati v strelskih jarkih, pa igrajo na gosli ali kitaro. Koliba je varna pred šrapneli in ne prepušča dežja, — več pa cesarski častnik v vojni ne zahteva. Neki stotnik si je spravil iz Bartfelda celo posteljo od medi, z zameotom oblečen stol, vezan namizni prt in pravo svetilko. Kakšno pozno-rimsko razkošje!

Vse te krasote je zgradila naša stotnija pionirjev, ki sem jo ravnokar videl tamle v dolini delati mostove za silo in polagati brvi.

Črnovojniki s Koroškega in Kranjskega, veseli, brezskrbni možje. Rusi so postavili v svojo rojno črto star pogorski top, s katerim naše pionirje nadlegujejo. Naše moštvo je spoznalo ta revni možnarček in ga naziva s »pljuvalčkom«. Včeraj se je bil ruski topič dostrelil do nekega oddelka naših delavcev. Nihče se ni zmenil, če je kje kaj »poknilo«. In ko so se poki čedalje bolj približevali, so vojaki rekli: Ej, saj je le »pljuvalček«! Naenkrat štrbunkne v sredo med delavce v vodo. Vrgli so orodje stran ter pritekli z vseh strani in si rado vedno ogledovali — slepi izstrelak.

Gozd se odpre in pred nami se dvigne velikanska razvalina, nekdanji grad upornika Rakoczyja. Mogočno obzidje še stoji, stolpi in bastije pa so že prepereli; viharji stoletij so jih razdrli. Na dvorišču zopet pritlikave hišice od brezovih debel in jelovega vejevja, s prstjo in strešno lepenko pokrite. Tu gospodarji sivolas in sivobrad junak, proti kateremu so Rusi že večkrat sipali svoj ogenj, da je kamenje v obzidju zažarelo. Toda Rakoczyjevi, seženj debeli zidovi kljubujejo tudi ekrasitu minskih granat. Lep kosček zemlje! Stara in nova sipina se kopiči v strmine, na katerih bujno rastejo trobentice in vetrnice. Polkovnikovo kolibo so krstili za »vilo Tippl« (spomin na Ganghoferjev roman), ker mora biti, kdor hoče priti vanjo, zelo ponižen, da ne dobi — bunke na čelu.

Kadar so lepe noči, zaukajo in zapoje rezerve, da se še sem gor razlega. Korošci

doli v strelskih jarkih povzamejo pesem, Belgijci iz Gradca zavriskajo v drugi dolini, Liberčani pa odgovarjajo z bregov.

Padec Przemysla.

Zakaj je Przemysl padel.

Przemysl je padel, ker je zmanjkalo živil. Trdnjavska posadka je že dolgo časa trpela pomanjkanje, obiskale so jo različne bolezni, prišla je ob moč. Ne sila ruskega orožja, ampak l a k o t a je hrabre borilce trdnjave premagala po 134dnevem obleganju.

Težave pri preskrbi z živili.

Med prvim obleganjem se je trdnjavsko poveljstvo prepričalo, da je za uspešno obrambo proti napadom Rusov, ki niso nikdar štedili z municijo, potreba veliko municije. Ko je bila trdnjava oproščena, je bilo glavno stremljenje trdnjavskega poveljnika, da se za bodočnost spravi v Przemysl kolikor mogoče veliko municije. Preskrba z živili sama pa je zadela na velike težkoče. V trdnjavo se pride po železnici samo od treh strani: iz Lvova, Jaroslava in Zagorca. V Lvovu je bil sovražnik, progo Jaroslav—Przemysl je obvladovala ruska artiljerija, samo železnica od juga je bila prosta. To progo so pa v glavnem porabili za dovoz municije, pri čemer je treba poudarjati, da so na tej progi Rusi razstrelili mostove in se je kljub pridnemu delu mogla izročiti prometu šele 25. oktobra 1914. Poleg tega je morala ta železnica dovažati municijo, živila in rezerve istočasno tudi za čete, ki so se bojevale okoli Przemysla. Dne 5. novembra 1914 je sovražnik vnovič zaprl tudi to progo, ker so naše čete morale vsled nove grupacije na Rusko-Poljskem prekiniti svojo zmogovito ofenzivo ob Sanu in se umakniti. Ceste so bile v tako slabem stanju, da so prišle pri dovažanju živil le malo v poštev. Skrb za ureditev preživljanja je delala največje težkoče. Poleg posadke je bilo v Przemyslu veliko civilnega prebivalstva in precej ujetnikov.

Zadnje konzerve.

O dogodkih zadnjih dni pred predajo trdnjave Przemysl so poročali iz vojnega

poročevalskega stana sledeče podrobno: Med obleganjem trdnjave je bilo zdravstveno stanje v trdnjavi ugodno, zadnje dni se je pa v tem oziru tako poslabšalo, da je bilo bolne, oziroma za boj nesposobne že polovico posadke.

Na večer pred 19. marcem, ko je posadka zadnjič izpadla, so hoteli moštvo, ki naj bi se prihodnji dan borilo, še enkrat nasititi in so zato razdelili iz ostanka zaloga po dve konservi za vsakega moža. Bodisi nevajena hrana, bodisi slast užitka je povzročila veliko bolezni, da, več vrlih mož je celo umrlo.

Zadnji čas izstrelili vsak dan 20.000 granat.

Preden se je vdal Przemysl, so izstrelili vsaj 20.000 granat vsak dan na Ruse. Zadnje dni so Rusi napredovali s svojimi postojankami vsak dan 1 do 2 kilometra. Rusov je padlo zadnje čase vsak dan nekaj manj kot 100.

Zadnji boji.

Izpad dne 19. marca 1915 je pokazal popolno oslabeledost moštva. S težavo so se vleklj oddelki naprej. Za par kilometrov so rabili več ur. Ko so se umaknili, so Rusi z veliko odločnostjo napadli trdnjavo od treh strani. Podnevi so divjali ljuti artiljerijski boji, ponoči je pa napadala pehota, ki je pa bila do zadnjega vedno odbita. Očividci zagotavljajo, da zadnje ure boja in obstanka slavne trdnjave vsem, ki so to doživeli, ostanejo v trajnem spominu radi tragične veličine vtisa.

žalostni prizori. — Razstreljeni forti.

Bilo je v noči od nedelje na ponedeljek, Rusi so strašno napadali in povsod je divjal boj. Grmenje topov je neprestano pretresalo zrak. Civilno prebivalstvo se je zbralo na takozvanem tatarskem griču, kjer je lep razgled, in s strahom zasledovalo odločilni boj. Naenkrat se ob 4. uri zjutraj dvigne proti nebu mogočen ognjen steber in strašen pok je pretresel zrak. Ruska pehota je prestrašena ustavila napad in se umaknila. Fort za fortom se je dvignil v zrak in padel porušen na tla. Prostovoljni pogin izstradane trdnjave, izpolnitev zadnje žalostne dolžnosti hrabre posadke, to je bil pretresljiv prizor. Vse, kar

je služilo vojnim namenom, je bilo razbito, porušeno, razstreljeno, ali pa je požrl ogenj: forte, vojaška skladišča, mostove, železniške proge, brezžične postaje. Trdnjavske topove so posebno poškodovali, tudi mogočne 30-cm možnarje so nabasali z razstrelivom in peskom. Ostanke razstreljenih cevi so leteli kilometre daleč. Moštvo je končalo poruševalno delo s tem, da je razbilo puške in celo puškine cevi poskrilo. Trdnjava je izginila.

Zadnja letalca odletela.

Bilo je v ponedeljek med 4. in 6. uro zjutraj. Na letališču sta bili še dve porabni letali. Rusi, ki so polagoma spoznali pomen razstrelitve, so naperili svoj ogenj na letališče. En sam dim razstreljenih granat in šrapnelov je obdajal letališče, ali kakor Feniks iz pepela sta se dvignili obe letali nepoškodovani iz oblaka dima, dočim je pod njima divjalo razdejanje in se je dvigalo na stotine ognjenih stebrov. Eno letalo je odletelo v smeri proti Karpatom, drugo pa proti zahodu in je srečno došlo na svoj cilj. Letalci, ki so odnesli najvažnejše dokumente, so pripovedovali strašne stvari. Rusi so ustavili boj, samo topovi so še streljali. Pehota ni več napadala. Pred temi dogodki, po katerih je bil odposlan parlamentar k sovražniku, so zbrali posadko in ji sporočili, kaj pride. Oči bojnikov so se napolnile s solzami. Živil ni bilo več, razen mesa zadnjih konj in ovsa, katerega so zmleli zadnje dni za moštvo. Te ostanke so razdelili med moštvo.

Koliko je štela posadka ob predaji.

Iz Petrograda se je uradno poročalo, da je bilo v Przemyslu ujetih 117.000 mož avstrijske posadke. V znak spoštovanja so Rusi poveljniku Kusmaneku pustili sabljo; tudi vsem častnikom posadke so vrnili meče.

Velika majska ofenziva.

»Reichspost« je 3. maja poročala iz vojnega poročevalskega stana:

Prišel je veliki dan. Strašni majnikov dan. Danes zjutraj so naše gore nenadoma pričele bruhati ogenj, zemlja se je tresla,

zdelo se je, da se v zraku in na zemlji bojuje na tisoče peklenških duhov: naša težka artiljerija je pričela obstreljevati sovražne postojanke. Kdor je bil danes tu, ne bo nikdar pozabil slike te strašne artiljerijske bitke. Bilo je v jutranjih urah. V ruskih postojankah je postalo nemirno vsled poizkusnega streljanja v soboto. Kaj pa je bil ta uvod proti bombardiranju, ki se je sedaj pričelo. To je bilo najsilnejše obstreljevanje, kar sem jih videl v dosednji devetmesečni vojski. Z občudovalno preciznostjo so granate zadevale: vedno širje in silneje se je razvijal boj. In če se je za nekaj časa prenehalo s streljanjem na en kraj, da se med tem vzame v ogenj druga postojanka, se je videlo na prostoru, ki je bil dosedaj zavrt v gost dim, čez nekaj časa grozote opustošenja: velike luknje, nakopičena zemlja, razbita drevesa, ostanki jarkov itd.

Bilo je sijajno. Odpor ruske artiljerije je bil hraber, vendar preslab. Takoj v začetku smo dosegli tako nadvladbo, da se je kmalu videlo, da bo ruski odpor zaduščen. In nato so napravile naše čete naskok. Topovom je sledil bajonet.

Rusi so se hlabro branili. Četudi so morali prvo in drugo postojanko izprazniti, so se zbrali v tretje in se krepko branili. Pa kakor val je šel naš napad proti njim naprej. Naše čete so se bojevale z navdušenjem in zaničevanjem smrti, ki je bilo nevzdržljivo.

Bilo je proti 11. uri dopoldne, ko se je že pokazalo, da je popolna zmagava v naših rokah. Tu in tam so bežali ruski deli nazaj in izpraznili zadnje postojanke, na več točkah je utihnil njih artiljerijski ogenj. Nato so šle nazaj tudi tiste skupine, ki so se še držale spredaj. Mi za njimi. Nočemo, da bi tako hitro zopet počivali.

Krono današnjega dne zasluži naša artiljerija.

* * *

Roda Roda je poročal v »Neue Freie Presse«, da je od 1. na 2. maj delovalo v zapadni Galiciji skoro poldrug tisoč topov, med njimi veliko število najtežjih topov.

* * *

Iz nemškega velikega glavnega stana se je poročalo:

Čisto nepričakovano za sovražnika so se koncem aprila izvedli večji transporti nemških čet v zapadno Galicijo. Nebo je naklonilo našim četam krasno solčno vreme in suhe poti. Tako so mogli letalci in artiljerija priti do polne veljave in tako so se mogle premagati tudi terenske težave. Z največjimi mukami je bilo treba na raznih mestih spravljati naprej municijo s pomočjo tovornih živali, kolone in baterije so morale preko nasipov iz vejevja. Vse za prodrte potrebne poizvedbe in priprave so se izvedle brez trenja, čisto tiho.

1. maja popoldne je začela artiljerija umerjati svoj ogenj proti ruskim postojankam. Te so bile v času petih mesecev zgrajene po vseh pravilih umetnosti: V obliki nadstropij so se druga nad drugo vrstile njihove postojanke na strmih gorskih vrhovih, katerih pobočja so bila dobro utrjena z ovirami. Na posameznih, za Ruse posebno važnih točkah se je vrstilo po sedem strelskih jarkov drug nad drugim. Naprave so bile zelo spretno zgrajene ter so mogle druga drugo biti ob boku. V nočeh pred naskokom se je infanterija zavezniških čet pomaknila naprej proti sovražniku in napravila postojanke za naskok. V noči od 1. na 2. maj je artiljerija v počasnem tempu streljala proti sovražnim utrdbam. V odmorih so pionirji porezali žične ovire.

2. maja ob 6. uri zjutraj se je začel na raztegnjeni, veliko kilometrov dolgi prodorni fronti uničujoč artiljerijski ogenj od poljskega topa pa gor do najtežjih kalibrov, ki je trajal brez prestanka štiri ure. Ob 10. dopoldne so stotine ognjenih žrel nadomoma umolknil in v istem trenutku so se vrgle rojne črte in naskakovalne kolone napadalcev na sovražne postojanke.

Sovražnika je težki artiljerijski ogenj tako pretresel, da je bil na nekaterih mestih njegov odpor le še neznamenit. V brezglavem begu je zapustil svoje postojanke, ko je zavezniška infanterija dospela tesno do njegovih jarkov, pometal proč puške in kuhinjsko posodo ter pustil v jarkih neizmerne množine pehotne municije in številne mrličke. Na nekem mestu je sam porezal žične ovire in se vdal Nemcem. Mnogokje v svojih bližnjih drugih in tretjih črtah ni izvajal nobenega posebnega odpora.

Nasprotno se je pa sovražnik na drugih mestih prodrte fronte obupno branil in izvajal ogorčen odpor.

Zvečer 2. maja, ko se je vroče pomladno solnce jelo umikati hladnejši noči, je bila prva glavna postojanka v celi svoji dolžini in globini, v obsegu kakih 16 km, prodrta in osvojeno ozemlje v povprečnem obsegu 4 km.

Najmanj 20.000 ujetnikov, več dvanajstoric topov in kakih 50 strojnih pušk je ostalo v rokah zavezniških čet, ki so tekmoval v boju za venec zmage. Razen tega so se uplenile še nepregledne množine vojnega materiala vseh vrst, med drugim vsa sila pušk in municije.

* * *

»Slovenec« je priobčil naslednji dopis z bojišča:

Napad ob Dunajcu.

4. maja 1915.

Slavno uredništvo! Tu Vam pošiljam kratek opis o našem napadu ob reki Dunajec, in sicer v oddelku blizu Dunajčevega izliva v Vislo.

23. aprila smo odšli iz naših postojank pri Gorlicah, kjer so nas nadomestile sveže nemške čete. Vozili smo se s svojimi topovi do 29. aprila po sami nepregledni ravnini ter se ustavili končno za pol kilometra pred reko Dunajec. Ponoči smo zavozili v bojno črto in celo noč kopali nasipe. Zjutraj so bili topovi pripravljeni za strel.

Šele 1. maja smo zvedeli, da gre za odločen napad, ki ga imajo naše baterije podpirati s tem, da razbijejo sovražnikove utrdbe. Med tem naj bi pionirji s čolni prepeljali pehoto čez 100 metrov široki Dunajec. Da se to čim bolj posreči, je morala naša baterija postaviti en top prav v ospredje, to je na breg Dunajca. In ravno moj top je moral tja. Treba je bilo najprej pripraviti prostor, top pa se je imel spraviti na mesto šele ponoči. Ker je moštvo že prejšnjo noč naporno delalo, nam nova naloga seveda ni nič kaj dišala. Drugi so se mogli nekoliko odpočiti in naspiti, mi smo pa zopet delali čez polnoč. 1. maja zvečer smo top spravili na pripravljeno mesto. Ob tem so nas obletavale krogle

kakor hrošči, a kljub temu ni bilo druge nesreče, nego da je bil en voznik ranjen v roko.

Mirno smo pričakovali znamenja za strel. Bili smo štirje Kranjci: četovodja (moja malenkost), poddesetnik Koritnik in topničarja Bizjak in Ravnikar (doma nekje od Moravč); vsi drugi pa so bili Čehi. Z nami je bil tudi gospod poročnik Leo Poljanec iz Ljubljane. Puške so venomer prasketale. Bila je ura deset, enajst, a še vedno nič povelja. Ob 12. uri je končno prišlo znamenje po telefonu. Hip nato je strašen grom pretresel ozračje. Iz nad 30 žrel se je vsipal ogenj na ruske postojanke. Opazoval sem strele našega topa. Prvi je šel preveč na desno, drugi previsoko, tretji je udaril naravnost v cilj; potem je šlo neprestano naprej. Videl se je samo blisk šrapnelov in udar granat, ki so metale zemljo na vse strani. Na več krajih so granate užgale hiše. To je dalo vsemu še strašnejše lice. Streljali smo neprestano, dokler niso v zraku zažarele tri rakete, znamenje, da je pehota prepeljana in da imamo ogenj ustaviti. Sedaj je bilo slišati le še prasketanje pušk.

Ob 4. uri so zaorili prvi »Ura!« na desnem krilu, na levem par ur pozneje. Stopili smo na nasip in opazovali pehotni naskok, kar je za nas topničarje redka prilika. Zjutraj so prinesli prve ranjence, katerih je bilo pa hvala Bogu, zelo malo. Vsak je s čudom ogledoval naš top: »A, to je tisti, ki je Ruse tako vrtal iz zemlje!« Vsi pešci, s katerimi sem govoril, so pripovedovali, da se še noben napad ni tako krasno posrečil s tako neznatnimi žrtvami. Pijonirji so se posebno odlikovali: V eni uri so prepeljali čez reko 99. in 48. polk ter bataljon bosniških lovcev. Ti so mi pripovedovali, da Rusi niso imeli nobenega časa za odpor, ker so bili popolnoma presenečeni. Nekateri so v spodnjih hlačah letali okrog. Ruski častniki so prejšnji večer še plesali. Ujeli smo nad 1000 Rusov s par častniki in uplenili 4 topove ter par strojnih pušk.

Imeli smo tedaj krasen prvi maj. Rusi so se umaknili na celi črti in upamo v kratkem prestopiti mejo, od katere smo oddaljeni samo par kilometrov.

Vreme imamo krasno, noči pa so še vedno mrzle. Vasi so tod okrog vse zapuščene, hiše popolnoma razdejane. Ubogi

ljudje, ko se vrnejo na svoje domove! Za nas je še precej dobro; hrane imamo dovolj, kar je glavno.

Tone s Trnja.

Na poti za zmagovito armado.

Po sijajni zmagi v prvih dneh maja so zavezniške čete nemudoma udrle za sovražnikom in ga podile proti Sanu. Dunajski poročevalec Roda Roda si je ogledal osvobojene kraje do Rzeszowa in je poročal o tem dne 22. maja:

Vožnja z avtomobilom pod pekočim solncem in v prahu ni izpolnila nobene moje želje. Nisem videl nobene bitke, nisem došel niti do naših kolon, ki so se, Rusom za petami, tod pomikale proti Sanu.

Ko sem Tarnov zapustil, je bil tam nameščen že glavni stan, bil je torej že mnogo milj zadaj za fronto. Samo trene smo še videli po ulicah, intendante, prostovoljne avtomobiliste, etapne častnike.

Cesarska cesta iz Tarnova pelje naravnost v gališko ravan, kjer je najbolj dolgočasna. Naravnost kakor ob napeti vrvcu, čez hribe in doline, navkreber in nizdol. Ob strani najlepša ravnina. Nekdaj v starih, mračnih dneh je moral v kakšni mračni pisarni napraviti čemerem uradnik načrt za to cesto, ne da bi se brigal za ljubeča Boga niti za ljubo Poljsko.

Med Krakovom in Tarnovom — torej ravno tam, kjer so se Rusi mesece in mesece potepali — je bila rž in pšenica lepa, celo oves — in to je čudež. Ruski kmet, čeprav v vojaški obleki, je pač prizanašal setvam poljskega kmeta. Od Tarnova proti vzhodu smo pa naleteli tudi na prahe, in kjer so bile njive obdelane, so kazale opustošene lise. Temu se ni čuditi, kajti baš najpremožnejši posestniki so pobegnili, polje pa brez gospodarja ne uspeva. Ruske in naše postojanke so v oktobru, novembru in maju tod preko ogonov in postati izkopale široke jarke, a ni bilo ljubečega gospodarja, ki bi zemlji rane zacelil.

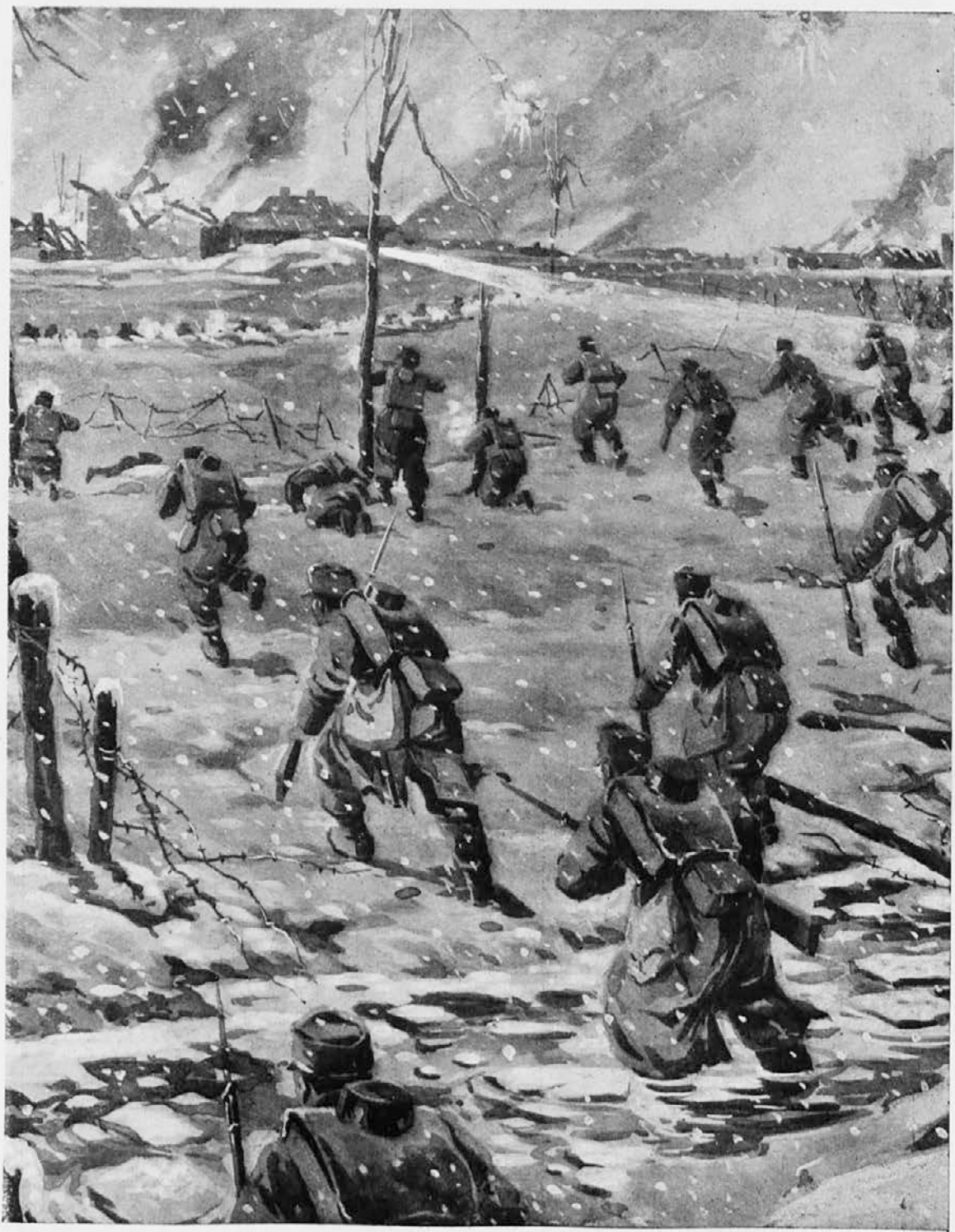
Po grivah ob cesti se je pasla živina, ki se mi je zdela kakor poosebljena podoba vojne: izredno velik bivoli, orjak, kakor ga še nisem videl, napol dromedar — črn, grozno mišičast in grozno mršav, top in grd kakor pošast. Maščevalno je cepetal po njivi in zasajal svoja neumna rogova v

Po krvavem boju v Karpatih.

Vojaška postelj na bojišču.

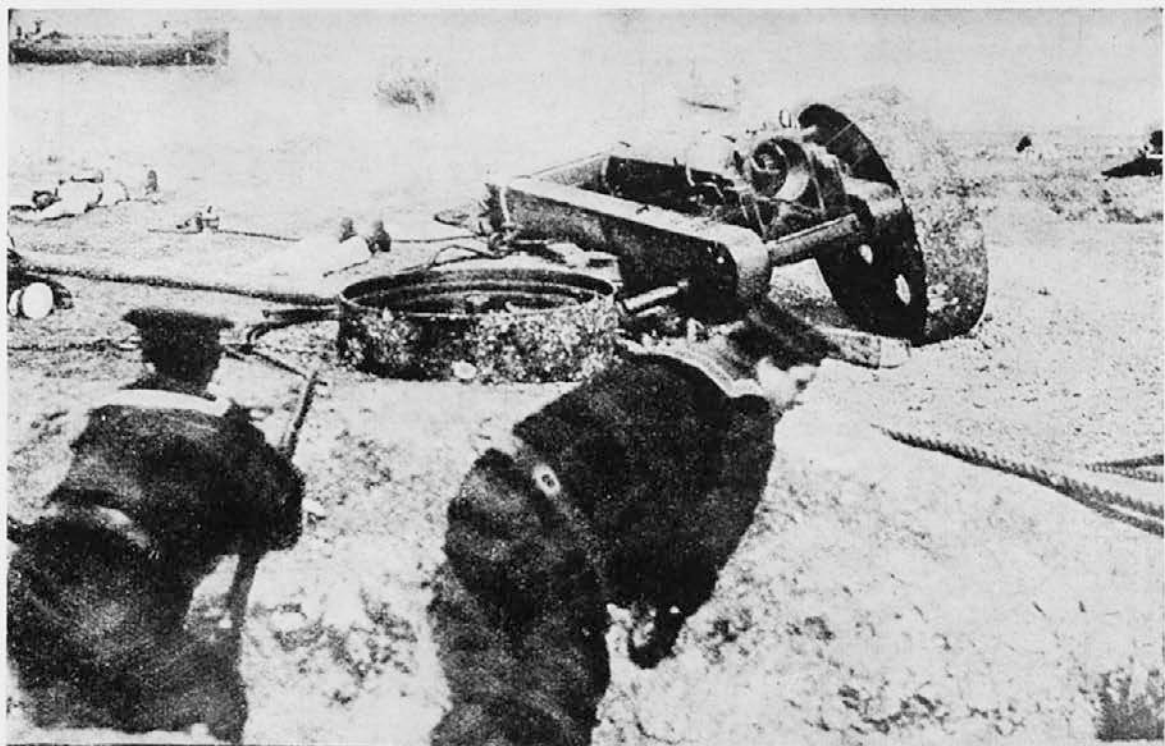
Naskok na ruske postojanke ob Nidi.

Nemci prekorajo umetno poplavljeno ozemlje v Flandriji.

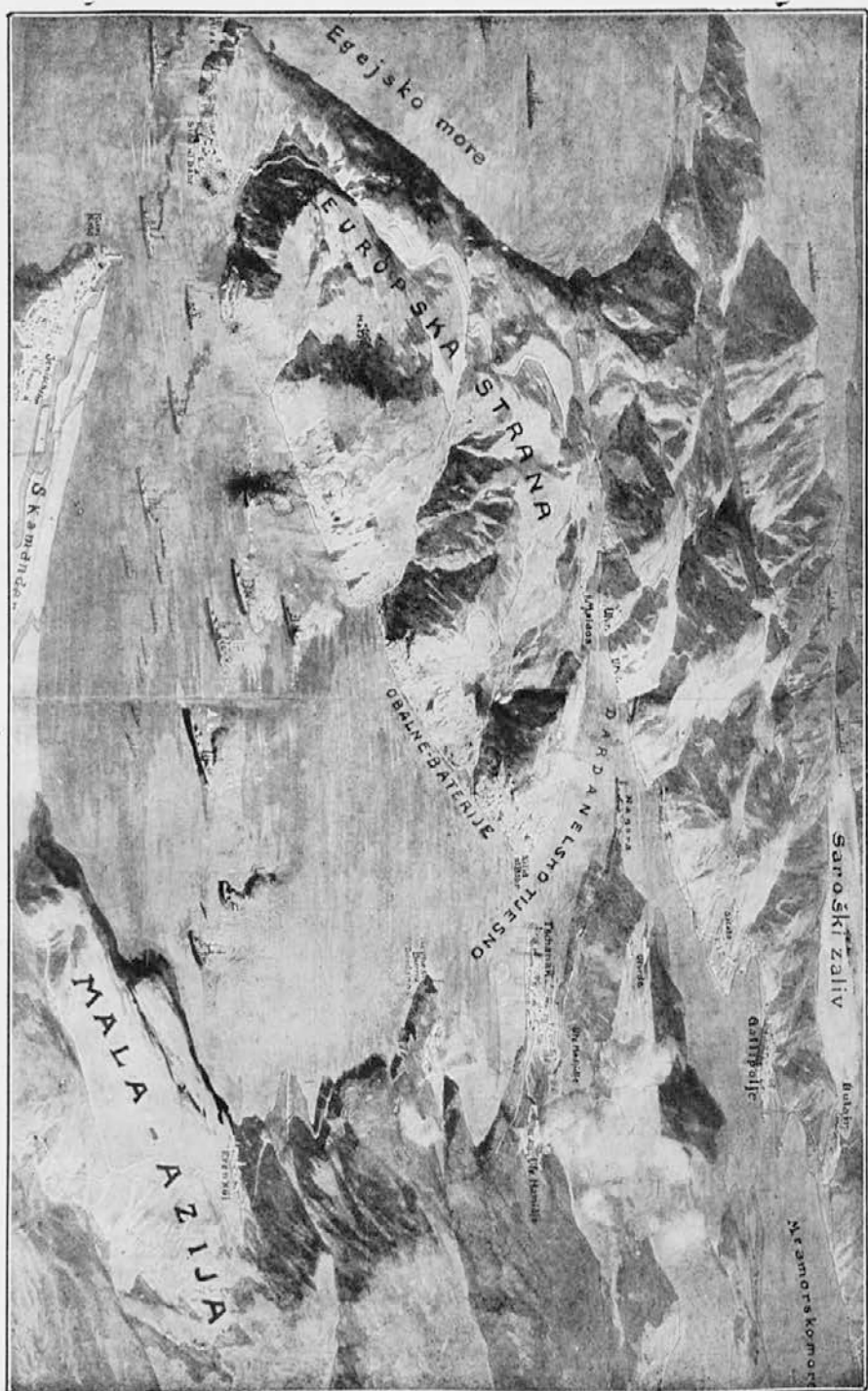
Avstrijski podmorski čoln potopi laško križarko »Giuseppe Garibaldi«.

Turški vojaki v okopih zavrnejo v Dardanelah izkrcajuče se angleške čete.

Pomorski boj v Dardanelah. Učinek turške granate na francoski križarki »Patrie«, ki se je v dardanelski ožini potopila.

Pogled na Dardanele.

pomladno zemljo, ker mu ni hotela krme moliti nasproti kar v snopih.

Ruski treni, ko so bežali, in naše kolone, ko so jih podile, so vrhnjo plast ceste strle v prah, v prah do kolena. Vzdigne se vetrič in se izpremeni v zadušljiv oblak. Pride človek in za seboj vleče dolgo belosivkasto kopreno. Večje trume se kade, kakor da bi gorela mesta, njih zagatno izpuhtevanje pada daleč okrog po krajini. Kar priropota uplenjena vrsta ruskih tovornih avtomobilov z značilno zarezanimi hladili; prah in pesek se gnjeteta ob oseh, ki se cede olja. Treni z domačimi, rejenimi, resnično: rejenimi konjički nam pridirjajo nasproti, namenjeni v Tarnov, kjer je etapna postaja, da nalože potrebščin. Ubogi vozniki! Deset mesecev že so v takozvanem »nihalnem prometu« neprestano sem in tja na cesti; kdaj bo temu konec?

Malo pred prvim mestecem, Pilzno mu je ime, me je srečala truma ruskih ujetnikov. Ob pogledu nanje sem se nemalo začudil. To je bila docela drugačna slika, kakor bi si jo bil napravil, kadar so se moje misli pečale z ujetniki iz majske bitke. Začetkom zime se je smatralo, da so Srbi oboreni, in takrat sem videl v Mitrovici tisoč ujetih Srbov: tolpa preganjanih ciganov, raztrganih, nesrečnih, izgubljenih, trepetajočih od trpljenja, bosih, blaznih. Ti Rusi pa?

Pred njimi je korakal star desetnik iz nemškega dela Češke ter zadovoljno vlekli svojo pipico. Potem v nemarnem dvoredju kakih dvanajst prav potrlih civilistov; med njimi si lahko domneval karsibodi: izdajalce, pribežnike ali maroderje.

Nazadnje Rusi: tolsti, visoke rasti, sveži, v novih, lahkih poletnih monturah, zvite odeje čez rame, s puškami, z nabasano polnimi nahrbtniki in lepimi bakrenimi kotli za kuhanje. Ruske oddelke spremlja vselej nek značilen vonj, morda po snovi, s katero je bila obleka napojena. Da so imeli obute dobre škornje, se razume samo po sebi — saj so bili Rusi.

»Nad 1200 jih je!« mi je povedal desetnik. Niti enega ni med njimi, ki bi ne nosil svoje usode ravnodušno. Mislim, da so ti kmetje in kmečki sinovi, preden so prisegli carju, storili drugo, trdnejšo prisego: svoji grudi. Šli so v boj, ker so morali, in da bi se pred zimo končal. Car ni

bil moč beseda; ptički zažvrgole spomladno pesem in prineso kmetu glas s črnega rodnega polja: »Oploditi, obsejati je moraš, mužik moj!« Tedaj pa Rus odloži svojo »vintovko« in se noče dalje boriti za verolomnega carja, kajti spomnil se je svoje starejše prisege.

Za Pilznom zopet ujetniki. Kopali so se v potoku in raztezali svoje ob prežanju v strelskih jarkih otrpnele ude. Oddihali so si po dolgi nevarnosti. Naš dobri podčastnik je možem prizanesljivo dovolil to krepčilo. Saj ve, kaj je vojna za kmeta. Svojo službeno vest pa je potolažil tako, da se je obrnil stran. V našem avtomobilu pa je menda domneval gospode od štaba, in kakor da so ga zasačili na hudobiji, je začel svoje koštrune goniti iz potoka. Takoj so pritekli k nam ter nas s ponižnimi kretnjami prosili za svalčice.

V Pilznu na »Rynku« (glavnem trgu) stoji kip Bogorodice. Nekemu fotografu se je zdel vreden, da ga ujame na svojo ploščo. Iz vseh ulic je priklical vojakov ter jih spretno postavil v pobožen venec. Radoveden sem, kateri list obelodani ta ganljivi prizor.

Most čez Visloko je zgorel, in valovi grgrajo ob temnih štorih kolov. Koli še tle; na obali pa je nabit razglas v cirilici, »da je na mostu strogo prepovedano kaditi.« Naši pionirji so že napravili zraven nov, zasilen most, ravnokar pribijajo zadnje deske. Majhna žaga na motor brni in hrešči, kajti mostič še nima ograje. Naši pionirji, to so dečki! Baš pri tej zmagi gre velik delež njim, in še bom pripovedoval, kako pridno in goreče so delali. Če bi mi le znali tudi ceste tako hitro popravljati kakor mostove in nastavljeni za to delo prve ljudi, ki jih dobimo po občinah ob cesti. Teden dežja, in prah do kolena se izpremeni v blato, v kašo do kolena; oktobra meseca smo stali ravno tako kakor sedaj ob Sanu, z blatno, kašnato zapadno Galicijo za seboj.

Kolikorkolikrat tudi si v desetih mesecih vojne preletel to šahovnico našega trenja — vselej je nova, zanimiva, velika. Postavi se doma k oknu in počakaj, da priškripljejo mimo municijske kolone ene armade; osem je ura, devet, deset — pol dne — popoldne — večer — in vrsta vozov pozno v noč še vedno ni izginila, ker

nima sploh ne konca ne kraja. Kakor nepretrgana veriga, kakor velikanski molek, ki ga pridno prebiraš, rožlja brez prenehanja, polna svinca in železa, na fronto, in se prazna vrača. Kdaj počivajo, kdaj spijo ti vozniki? Cele narode vidim, da taborijo po livadah, mnoštva nomadov — cesta pa je vendar korak za korakom natlačena.

V vedno enakem gibanju, tiho tekoč, se vali ta reka vestnih vozov, in v plasteh prahu ropočejo in prasketajo tovorni avtomobili; drže se vsaksebi, da bi v vrtincah peska ne utonili; popolnoma pa se vrsta nikoli ne pretrga.

Naš avto mora po cele ure potrpežljivo voziti enakomerno s koraki konjčev, kadar pride med tak nepremagljiv tren, in zmagonosno se že veselimo, če se nam posreči, da se skrivaj urinemo v kako vrzel med hitrejšimi tovornimi avtomobili.

V Dembici smo se ustavili, da si malo ogledamo mesto. Ko smo se pripehljali, je bil trg prazen. V petih minutah se je napolnil: s 30centimetersko motorno baterijo (ki je že sama na sebi zavzemala ves obširni prostor), z zakasnelimi vojaki, z ujetniki, s sanitetnimi vozovi, z marškompanijami, ki so prepevajoč prikorakale; takoj pa, ko so zagledale naš avto, so nehale peti ter nas obsipale s celimi kupi vojnopoštne dopisnic, proseč, da jih odpravimo. Na kmečkih kolcah so pripehljali težko ranjenega ruskega vojaka. Nagnil sem se nadenj, in odprl je oči. Rekel sem mu še: Leži spokojno! (Leži mirno!) On pa se je vzravnal kvišku in pozdravil, padel vznak in kakor na križ pripet obležal. Sedaj, ko se je bil vzbudil iz omotice, je svoje bolečine zopet začutil, in ker ga je bilo sram, da bi zakričal, si je s stisnjenimi ustnicami ječaje zapel bolestno pesem . . .

Hiše na glavnem trgu v Dembici so razvaline. Nepopisno žalostna je ta zobčasta senčnata podoba golega, očrnelega zidovja in dimnikov. Nobenega okna, nobenih vrat — s ceste se vidi hišam v umazano drobovje, kjer še gnije slama od kozške nastanitve. Okoli 1. oktobra, ko so bili Čerkesi tu, so zažgali vzhodno pročelje glavnega trga; pozneje, ne vem, kdaj, je zgorelo ostalo. Prebivalstvo je večinoma zbežalo. Videl sem samo dolgega, suhega starca, ki se je, oprt na palico, postavil

sredi med ruševine ter jih cenil, kakor da jih gleda šele prvič. Stvarno in mirno, kakor da ga pravzaprav vsa stvar nič ne briga. Potem je prišla ženica, ki je gnala pred seboj majhno dekletko; deklica je šla sključeno kakor kaka starka, ogrnjena je bila s pisanim namiznim prtom, sicer pa popolnoma naga. Obraz: spačena, višnjevo-modra kepa, strašno ožgana; in otrok je slep . . .

Pred tremi dnevi je bilo še v Dembici živahno vrvenje. Naši letalci so metali bombe ter ubili mnogo sovražnikov. Ko so Rusi odhajali, so razstrelili železniški most pred mestom ter zažgali velikanski koldvor; naši cesarski lovci so prišli še ravno o pravem času gasit. Sedaj morajo ruski ujetniki pospravljati in čistiti po pogorišču. In še plapola daleč tam na obnebu liki orjaška pinija kvišku požar, ki so ga Rusi zanetili. Kdo ve, kje gori?

Kako je s kolejno (tirno) širino železnice, nisem mogel prav izvedeti. Zdi se, da so hoteli Rusi kose kolovoza prekovati, a so to opustili. Tračnice prestaviti in pritrditi za širše ruske vozove, to pač ni težko; spretna železniška stotnija opravi takega dela do trideset kilometrov na dan. Toda ogibi, tako so mi rekli, delajo težave, in marsikje je prehod (na primer kak mostič) za ruske lokomotive preozek.

Dvorec Z a v a d a grofa R a c z y n s k e g a je zgorel; moral je biti sijajen gosposki dom, podoben gradu, v »romanskem slogu«, a sredi prastarega, prelepega angleškega vrta. Vrtnice ovijalke so visele opaljene raz zidovje iz opeke. Pločevina sta streha, napol raztaljena, nagrbančena in raztrgana, leži v sobah med podrtinami. Trato v vrtu okrog gradiča so konjska kopita pomandrala in onesnažile stotnije, ki so tu taborile in kurile svoje stražnje ognje. V gajskih platanah pa kliče kukavica plavalaso kontesico . . .

V prihodnjem kraju, R o p c z y c a h, so videti na hišicah še z ogljem pisana znamenja zadnje ruske naselitve. Kmetje so postavili pred vrata posode z vodo za vojake; so li dva dni poprej sovražnika tudi tako prijazno pogostili? Kmalu se bodo morali kot nanovo prebrani črnovojniki proti njemu boriti. Razglas nas posvari, da mora tu naš avto napraviti velik ovinek s ceste — vaški most je poškodovan.

neraben za težka vozila. Ta ovinek zahteva zatajevanja in žrtve: pred nami na ozki stezi z globokimi kolovozmi so 24centimetrski možnarji, vrsta vozov take baterije pa je dolga in počasna. S seboj vozi tudi gradivo za stanišča: mogočne svode valovite pločevine, trame, hlode. Medtem nas je srečala bolna havbiška cev, skrbno poslana na trdnem vozu — tudi ta še mora mimo nas, preden moremo naprej. Med štirimi konji, ki vlečejo havbico, je kobila, ki se je nedavno ožrebila; žrebiček leži na vozu kakor kužek v senu.

Kakor kakšno svetišče iz stare dobe stoji sredi brezovega gaja bela in svečana graščina Vitkoviće; zdi se mi, da ni trpela škode. Ravno kar se v njej nastanja neki štab. Sedaj imamo zopet kos proste poti pred seboj — dobro discipliniranemu trenu gre hvala za to — in zopet zdirjamo naprej, brez prestanka. Kajti postalo je že večer. V taborih na desni in levi se že kadijo smolnate baklje.

Onstran Ropczyc so se menda Rusi nameravali upreti. Obširne priprave to kažejo: strelski jarki — kupi pločevinastih škrinjic za strelivo — drevesa z nedavno zvrtnimi luknjami za opazovalca pri streljanju. Potem so pa svojo namero zopet opustili.

Za Sendziszowom nam je počil jermen pri ventilatorju, in popravek bi imel trajati, kakor je rekel šofer, več ur. Ob luči žepne svetilke najdem na generalnem zemljevidu, ne tisoč korakov proč, grad in se razveselim, da bom mogel ondi prenočiti. Slavčki so tožili v gaju, grad je bil pogorišče. Moral sem torej počakati, da je bilo popravljeno, in se peljati dalje v Rzeszow — z dogledom, da so mesto zasedli glavni stan gardnega zbora, veliki vojvoda Oldenburški in spremstvo. Nisem obžaloval svojega sklepa: gardni zbor je že včeraj odrinil dalje proti jugu, in dobil sem snažno sobo v hotelu.

Rzeszow je za enkrat z živili več kakor bogato preskrbljen, dasi so Rusi pred umikanjem svoja skladišča zažgali. Židovski vojaki, ki so bili prej pomožni delavci ruske uprave, pripovedujejo: skladišča so bila natlačena najdražgocenejših reči za preskrbo. Zdi se, da je del tega pred uničenjem vendar le prešel v roke meščanov. V Rzeszowu dobite pšenične moke

(nularice) in dobrih konserv. Le vino je redko — steklenica stane dvajset kron.

Prihodnje jutro sem zajutrkoval v vili bivšega ministra pl. Jendrzejowicza z gospodo litomeriškega zbora. Tu mi je naklonila sreča, da sem spoznal vodjo armadnega oddelka, ki se je v bitki pri Gorlicah maja meseca tako izredno odlikoval: fml. Kralička.

O njem pravijo, da ima navado, da se v urah velike odgovornosti, ne da bi koga kaj vprašal ali kaj govoril, kam umakne, da stvar sam na tihem razglablja. Naenkrat stopi z dozorim sklepom in izgotovljenim osnutkom zopet med svoje častnike — in dogodki so pokazali, da je še vselej pravo zadel.

Šef generalnega štaba, polkovnik Krammer, ki je tudi redkobeseden in molčeče narave, se menda izvrstno strinja s svojim tihim poveljnikom. Med gospodi glavnega stana je vzbudil mojo pozornost polkovnik knez Schumburg-Lippe, ki se je prostovoljno javil za vojaško službo in ki na svoji huzarski čaki ponosno nosi orlovo pero.

Podmaršal Kraliček zre iskrečih oči na uspehe svojega zbora. Bili so pohodi brez usmiljenja in brez oddihljaja. Toda zmage ob Biali in Vysloki so razpoloženje častnikov in moštva dvignile do zvezd. Brigadir pl. Szende poroča s fronte: »Moji ljudje korakajo proti vzhodu, prsi jim širi odločnost in navdušenje«.

Przemysl zopet avstrijski.

Mesec dni je bilo preteklo, odkar se je pričela zmagoslavna avstrijsko-nemška ofenziva v zahodni Galiciji, ki je dosegla tako velikanske uspehe. Kraj za krajem so osvobodile naše vrle čete in pri tem ujele nad četrt milijona Rusov ter ugrabile velikanski vojni plen. V 12 dneh so zavezniške čete prodrle 150 km daleč in dne 15. maja je že poročal naš generalni štab, da stoji 10. armadni zbor pred vrati domačega mesta Przemysla.

3. junija je pa došlo naslednje uradno poročilo:

Nemške čete so ponoči z naskokom osvojile zadnje postojanke Rusov na severni fronti Przemysla in so danes dopol-

dne udrle v mesto. Od zahoda in juga je udril naš 6. armadni zbor. Njegovi prvi oddelki so kmalu po šesti uri zjutraj dosegli glavni trg mesta. Dalekosežnost tega uspeha se še ne da pregledati.

4. junija je poročal c. kr. korespondenčni urad:

Včeraj so čete naglo druga za drugo vdrle od vseh strani v Przemysl; z Bavarci so prišli na trg tudi jezdecí Berndtove kavalerijske divizije. Kmalu nato je dospela pehota 10. armadnega zbora. Vladalo je nepopisno veselje, po cestah je občinstvo sipalo cvetlice, vihtelo zastave in jih razobešalo po hišah. V skladiščih so ostale velike zaloge; pa tudi drugega vojnega materiala se najde dosti v trdnjavi. Čete pa se niso mogle ustaviti v mestu, ker so se zagnale takoj za umikajočim se sovražnikom, ki je v kritje svojega odhoda postavil na višinah vzhodno od mesta oddelke in je te višine zelo trdovratno branil. Naše čete so počasi preganjale sovražnika od postojanke do postojanke iz trdnjavskega pasu. Natančno število ujetnikov še ni znano.

* * *

Akcija proti Przemyslu je bila najsilnejša od severa in juga. Na severu so pritiskale nemške čete, od juga pa naš 6. armadni zbor. Rusi so tekom dveh mesecev, kolikor je bilo pač mogoče, zopet popravili razstreljene utrdbe, postavili vanje težko artiljerijo in sezidali predutrdbe, tako da so bile naše čete primorane Przemysl sistematično oblegati. Prvi je prišel v trdnjavo naš 10. armadni zbor, zaenkrat še brez težke artiljerije, ker prevoz 30'5 cm topov zahteva precej časa. Najprej smo se tedaj zadovoljili s tem, da smo prišli čisto blizu forta Pralkovce, kar ni bilo lahko, ker so bile naše čete primorane, da so se po vsakem koraku prodiranja zakopale. Nemške čete so šle s svojimi 21 cm topovi takoj na delo in kakor hitro se je njih pehota v toliko približala utrdbam, da jih lahko naskočijo, je pričela delovati težka artiljerija. V nedeljo je nemški ogenj dosegel svoj višek. Kakor toča so padale kroglice na utrdbe, ki so prišle druga za drugo v zavezniške roke. V sredo zvečer se je pričel splošen in zadnji naskok, ki se je končal s tem, da so naše čete udrle v Przemysl in ga za-

vzele. Prebivalci, 20.000 jih je bilo med vlado Rusov v mestu, so bili nepopisno navdušeni. Možje in žene so plakali veselja. Več vojakov je ob vходу v mesto videlo zopet svojce. Ginljivo je bilo, ko so trčili skup Avstrijci in Bavarci, ki so vdrli iz raznih strani v mesto. Častniki in vojaki so se objemali. Zvonenje zvonov je slavilo zmago. V vseh cerkvah in sinagogah so bile zahvalnice. Podžupan — župana so Rusi izgnali v Sibirijo — je pozdravil prvo patroljo, ki je došla v mesto. Z vseh streh so plapolale avstrijske in nemške zastave.

Obisk v osvobojenem Przemyslu in Jaroslavu.

Dr. Ludovik pl. Szadecky, profesor ogrske zgodovine na vseučilišču v Kološu, je bil prvi civilist, ki je mogel obiskati zopet javzeti Jaroslav in Przemysl. O tem je pripovedoval:

Prispel sem v Jaroslav 4. junija, 24 ur potem, ko so bile naše čete zasedle predmostje. Začudil sem se, da sem prišel v popolnoma nemško mesto: saj je bilo domače prebivalstvo večinoma pobežnilo, in ulice so oživljali vojaki Mackensenove armade. Od treh zjutraj že so grmeli topovi na severu pri Sieniavi, na vzhodu pa na fronti napadalnega klina. Napeto pozornost je vzbudil ruski letalec, ki se je prikazal nad mestom, a so ga razpokajoči se šrapneli preganjali.

Vasi onstran Sana so bile vse opustošene, uničene. Po cestah polno naprej korakajočih krdel in trenskih kolon. Pravo preseljevanje narodov sem srečal — prebivalstvo celih maloruskih vasi, ki so jih bili izpraznili, ker so se nahajale v obsežju ognja. Bil je nenavaden prizor: vozovi do vrha naloženi s pohištvom in deco, za njimi pa ženske in deklice, ki so gnale živino. Obenem so že prihajali od Przemysla neskončni sprevedi ujetih Rusov in nemških polkov vsake vrste.

Radymno je bilo docela porušeno. Na obeh zvonikih velike cerkve so bili svojčas nameščeni ruski artiljerijski opazovalci — naše granate so zvonika obglavile.

V neki vasi od Radymna proti jugu je štrlel le še en dimnik kvišku; na dimniku

pa štokrlija. Zdelo se mi je, da razmišlja o človeštvu...

Pred Dunkovicki smo naleteli na cestno zaporo, ki so jo bili napravili Rusi: močna vrata, na levi in desni skrbno zgrajeni strelski jarki z dvanajst-, petnajst-, dvajsetkratnimi ovirami iz bodečega žičevja. Polja so posuta z ruskimi mrlji; ujetniki so ravnokar pokopavali svoje padle tovariše.

Še mimo druge od Rusov zgrajene zapore smo morali, potem pa smo mogli uživati pogled na mogočen vojni slop, ki se je pomikal mimo nas kakor ob smotri: Bavarci, Avstrijci, Ogri, pehota, konjica, lahki in težki topovi, saperji, nazadnje en gardni polk.

Po velikem stalnem mostu čez San nismo smeli v notranje mesto Przemysl; bil je zaprt, bržčas poškodovan. Železniški mostovi so ležali v strugi, kakor so jih bili saperji 22. marca tjekaj položili; ruski železniški promet je bil izpeljan čez pontonske mostove, ki še stojijo.

Mesto je popolnoma nepoškodovano. Po nemirni noči je bilo v njem najživahnejše gibanje: vsi cerkveni zvonovi so peli v proslavo zopetne osvojitve in sv. Rešnjega Telesa, godba se je razlegala in petje, po cestah je mrgolelo meščanov in vojakov. Ko so se z velikim šumom pripeljale avtokolone 30centimeterskih možnarskih baterij, ni bilo slava-klicem ne konca ne kraja.

Še isti dan sem hitel z dovoljenjem najvišjega poveljstva na severni pas k fortoma X in Xa pri Zuravici. Utrdbo X je podmaršal Kusmanek dal pred predajo do tal razstreliti, utrdbo Xa je ostala deloma ohranjena. Podzemeljski svodi so natlačeni ruskega streliva in orožja. Predprse je bil zadnje dni zadel poln strel iz 30centimeterskega možnarja in je bilo razrušeno; kaloto nekega oklopnega stolpa je vrglo dvajset ali trideset metrov daleč na stransko zunanje pobočje. Drugi strel pa je nato Ruse popolnoma pregnal.

Očividno so še v zadnjem hipu skušali rešiti svoje 21centimeterske topove, petorico so jih tudi dvignili z ležišč, a so jih morali potem pustiti na cesti. Tudi tukaj v strelskem jarku na obeh straneh celi kupi mrtvih Rusov, modro-črnih in zabuhlih. V enem samem stanišču je moj spremljevalec, ki je šel noter, naštel 35 mrtvih.

Strelski jarek v prestanku med forti je naša artiljerija razdrila. Na tem kraju groze sem videl na nekem obronku viseti Rusa brez glave, z nogami navzgor; puh od strele je strgal razen vso obleko. Zraven stojijo štirje škornji; dotičnih teles, od kolen naprej, ni... Krog liju podobne jame, ki jo je napravila težka granata, čepi, leži, sedi dvajset Rusov z izvitimi udi. Žične ovire so pokošene, polja krog in okrog pa razrita od krogel.

Nadaljnje potovanje smo morali opustiti. Na cestah je vse polno divizij, ki gredo naprej, in vozil s potrebščinami zanje.

* * *

Drug obiskovalec bojišč ob Jaroslavu in Przemyslu je popolnil ta opis tako-le:

Od forte Xa je le zidovje iz opeke ušlo Kusmanekovemu uničevanju. Drug fort je bil pusta podrtina, ko sem ga zopet videl. Jate krokarjev so letale ob mrtvih Rusih. Sredi opustošenja sta se svetila dva nedotaknjena ruska bojna topova. Rusi so bili krog trdnjave napravili mnogo vrst strelskih jarkov, ki so sedaj polni mrličev.

Posadka je prvotno štela baje 50.000 mož; polovica jih je začetkom junija odrihnila. Ostanek so Rusi naskrivnem zmanjševali; pustili so namreč po pet do šest bataljonov odkorakati, kakor je bilo rečeno, k izpadu, a vrnila sta se le po dva ali trije. Tako bi se naj izpraznitev pred meščanstvom in vojaštvom zakrila.

Vojni plen še vedno ni preštet; škornje in moko so Rusi pred odhodom razmetavali za slepe cene.

Namestnik grškega škofa, Federkiewicz, pravi, da se je rusko gospodarstvo spocetka še dalo prenašati, pozneje pa da so Rusi mnogo tisoč oseb, zlasti židov, brez utemeljitve z mesta aretirali in poslali v pregnanstvo. Zlasti tik pred carjevim obiskom je bilo hudo. Ljudi so mučili z najbolj nasprotnimi ukazi; sedaj naj bi ostali doma in zaprli okna, sedaj zopet, da naj pojdejo na ulice in kličejo »Živio!« Mnoštvo stanovanj so pod pretvezo, da potrebujejo opravo za dvor, izropali.

Politični glavar v mestu je bil Malorus dr. Ruskiewicz, preje odvetnik v Lvovu, ki še sedaj »dolguje« Lvovski mestni blaginji 130 kron. On je za časa carjevega

obiska vodil varnostno službo. S carjem je prišel takrat tudi veliki knez Nikolaj Nikolajevič; stanoval je v vili Fränkl.

Lvov zopet avstrijski.

Po dolgih mesecih tujega gospodstva sveti glavnemu mestu Galicije svoboda. Kakor hrumeč vihar so zavezne nemške in avstro-ogrške čete drville naprej. Z vsemi sredstvi novodobne utrjevalne umetnosti je sovražnik izpremenil deželo v silno trdnjavo, črto za črto je napravil vrste in jih napolnil z nepreglednimi množicami čet. Njemu in njegovim zaveznikom so veljale kot neprehodna ovira. Z Galicijo se je ravnalo kot z rusko deželo. Toda ko je prišel čas, je napočil dan, ki je imel napraviti prvo vrzel v rusko trdnjavo na galiških tleh. Od tedaj je šlo nevzdržno naprej. Udarci je sledil udarcu. Člen za členom umetno zgrajenih ruskih postojank je padel. Przemysl je bil vzet, 20. junija je padel Grodek in 22. junija se je po celi monarhiji razlegel radostni klic:

Lvov je zopet avstrijski!

* * *

O dogodkih pred dohodom naših čet v Lvov in o njihovem sprejemu so poročali poljski listi:

V ponedeljek 21. junija so bile vse trgovine zaprte. Grmenje topov je utihnilo. Od kolodvora sem so se valili oblaki dima.

Okoli poldneva so se zopet oglasili topovi in strojne puške. V torek je bilo grmenje topov še strašnejše. Na vseh straneh se je valil dim, dvigali so se ognjeni stebri. Gorele so vojašnice, glavna pošta in kolodvor.

V torek zjutraj so z vseh poslopij odstranili ruske zastave. Ob devetih se je v avtomobilu odpeljal ruski gubernator Šeremetov. Okoli desete ure so se umaknili ruski orožniki na konjih. Napetost je prišla do vrhunca. Lvov je pričakoval vhoda avstrijskih čet, ki so popoldne prikorakale v mesto.

Najprej so prišle prednje straže avstrijskih ulancev in ogrskih huzarjev. Prednje straže so obsipali s cveticami, pešce pa so na trgu dvignili na rame in jih spremili v mestno hišo, kjer jih je prisrčno po-

zdravil mestni zastop s prof. Clamaczem na čelu. Na mestni hiši so izobesili poljske, avstrijske in mestne zastave. Meščani so zastave pozdravili z gromovitim ploskanjem. Zbralo se je mnogo mladine, ki je zapela avstrijsko himno ob spremljevanju tisočere množice. Potem so zapeli pesem poljskih legij. Ko so prišle prve avstrijske predstraže pred mestno hišo, je zavladalo veselje, ki ga je težko popisati. Vse se je gnetlo okoli vojakov; obsipali so jih s cvetjem in jih objemali.

Popoldne so prišli večji oddelki avstrijskih čet. Meščanstvo jih je navdušeno pozdravljalo. Bilo je mnogo ganljivih prizorov. Otroci so pozdravljali svoje očete, matere svoje sinove.

V mestu se je skrivalo nekoliko tisoč preoblečenih avstrijskih ujetnikov, ki so ob raznih prilikah ušli ruskim stražam ter se v civilni obleki skrivali v mestu. Meščani so jih skrivaj podpirali. Sedaj so prišli iz svojih skrivališč in se veselo pozdravljali s svojimi vojnimi tovariši.

* * *

Nekoliko dni pred odhodom Rusov je vodil mestno upravo polkovnik grof Šeremetev; svojo pisarno je imel v namestniški palači. Mestnega načelnika dr. Rutowskega in oba podnačelnika so na ukaz gubernatorja Šeremeteva dne 20. junija popoldne odpeljali v Kijev. Vodstvo lvovske mestne uprave je prevzel magistratni ravnatelj Boleslav Ostrowski, ki je skupno z grofom Pininskim še pred odhodom Rusov organiziral meščansko stražo. Rusi so odvedli tudi vseučiliškega rektorja dr. Becka, superiorja jezuitov P. Sopucha, več sodnih svetnikov, uradnikov in odličnejših zastopnikov inteligence.

Pisma.

Vojni doživljaji četovodje 17. pešpolka.

Četovodja 17. pešpolka Jan. Oswald je opisal svoje vojne doživljaje tako-le:

Še smo imeli šopke na čepicah, katere smo prejeli ob slovesu in odhodu iz domovine, ko smo se dne 25. avgusta nenadoma znašli sredi peklenskega vojnega plesa. Kot

fantje poskočnih nog smo se 17ti hitro prilagodili vojni godbi in se veselo vrgli v divji vrtinec. V vojnem plesu sem se sukal brez prestanka noč in dan do 8. septembra; tedaj sem menda stopil kakemu Rusu na kurje oko, za kar se je maščeval s tem, da mi je skozi lice porinil kroglo v usta, drugo mi je pa pognal v nogo. Za ples nisem bil več, treba je bilo iti lečit rane; a Rusom sem obljubil povračilo. In res, v nekaj tednih sem se zopet vrnil na bojišče, popolnoma zdrav, le enega zoba mi je manjkalo. Pa mi ni bilo žal zanj, sem bil vsaj brez skrbi, da me ne bo več bolel.

22 dvonogih in 67 četveronogih ujetnikov.

Po štiridnevni vožnji in daljšem maršu smo dospeli k našemu 17. polku v gorah. Kar nas je prišlo starih, smo se pristrčno pozdravili s tovariši, novinci so si pa poiskali znanke. Mene so takoj uvrstili k prejšnji stotniji, kjer sem našel domalega še vse prejšnje fante. Poveljnik, gospod poročnik Fiala, me je prijazno sprejel, mi nalil čaja, njegov sluga mi je pa prinesel kos pečenke. To je bilo zame!

Naslednji dan smo jo že rezali za Rusi, katere je naša artiljerija neusmiljeno podila. Pot za Rusi so nam kazali mrtvi konji in razbiti vozovi; mrtve vojake so Rusi sproti pokopavali in ž njimi vred tudi še žive težko ranjene, kakor so nam pravili kmetje.

14. decembra smo došli Ruse v Novem Sandecu, kjer so nameravali počivati. To veselje smo jim skalili. Naskočili smo mesto — 17ti kot prvi — in začeli loviti Moskale po hišah. Razpolagal sem z oddelkom petih mož, pa sem takoj imel 18 Rusov. Pa mi še ni bilo dovolj. K meni je prihitel poljski čuvaj in mi ves zasoplen pripovedoval, da je še Moskalov in govedi. Takoj sem bil odločen iti na nadaljnji lov, ki je razen drugega obečal tudi pečenko. Povem svojim fantom, za kaj se gre, možu pa velim, da nam pokaže pot do ruskega skrivališča. Nerač je ubogal, a je moral. Korakali smo dobro uro preko pašnikov, ko se mož ustavi in pokaže na neko točko. Pripravim puško in grem v ono smer. »Stoj!« zağrmim. Štirje Rusi so obstali in me gledali kakor okameneli. Pobrli smo jim puške, nato pa segnali skupaj živino, katere sem naštel 67 glav.

Veseli smo se podali s plenom proti mestu; medpotoma smo dobili ogenj v hrbet, kar pa nas ni motilo. Ko smo prišli do mesta, me je poljski čuvaj prosil, da mu dam v spomin moskalsko puško; dal sem mu jo, a istočasno je dobil revež v nogo še drug moskalski spomin — zadela ga je od nekd ruska krogla.

Naslednji dan sem predstavil polku svojih 67 četveronogih vojnih ujetnikov, ki so bili namenjeni ruskim žolodcem, a niso zato avstrijskim nič manj dišali. Dobil sem majhno denarno nagrado, ki sem jo zapil, da primerno proslavim svoje maščevanje nad Rusi.

Pri Gorlicah.

Po dolgotrajnih neprestanih bojih smo se končno utaborili pri Gorlicah in se tako utrdili, da nam Rusi sploh niso mogli do živega. Bili smo le 400 korakov narazen. Rusi so nas opetovano napadli, a vselej svojo preveliko bojevitost drago plačali; streljali so pa po svoji stari navadi sploh vedno, naj so kaj zadeli ali ne. Zlasti ponoči so kar naprej pokali, da so si preganjali strah pred našimi bajoneti. Mi smo se njihovega streljanja že tako navadili, da se še zmenili nismo zanje in smo sredi ognja hodili kuhat kavo v bližnje hiše.

Nekega jutra me zopet prosi eden mojih mož, da bi smel iti kavo kuhat. Rekel sem mu: »Sedaj ne smeš, saj vidiš, da Ruse danes trebuh boli, ker še bolj streljajo nego navadno.« A fant se ni dal oplašiti, in končno sem mu dovolil oditi. Ni še preteklo pol ure, ko se zopet prikaže, in ž njim — dva Rusa! To je bilo smeha. Rusa sta pa pravila, kolikokrat bi bila že rada k nam prišla in da enako željo goje tudi njuni tovariši. Sedaj nisem imel več pokoja; moji ljudje so me vedno nadlegovali: »Gospod četovodja, pustite me, da grem kavo kuhat; prignal bom štiri, pet, deset Rusov!« Tako smo se šalili, dokler ni prišlo do resnega spopada z Rusi.

Bilo je zadnji dan leta; Rusi so čez dan čisto malo streljali. Mi smo dobro vedeli, da se sovražnik na nekaj pripravlja, in zato tudi mi nismo rok križem držali. V mraku je začelo grmeti, in krog osme ure zvečer smo opazili bližajočega se sovražnika. Pustili smo Ruse tako blizu, da smo mogli razločevati posameznike. Tedaj so zağrmele

naše puške in pokale, dokler ni bil dan znak za naskok. Med grmenje naših in sovražnih topov ter ropotanje strojnih pušk je zaoril naš »Ura!« in takoj nato so se oglasili udarci jekla ob jeklo. Svoje bajonete smo križali z ruskimi in zemlja se je namakala s človeško krvjo. Čez nekaj časa so se na ruski strani oglasili klici: »Boži, Boži! Bratko, ne bij več!« Zmaga je bila naša. Podrobnosti tega groznega večera se ne spominjam, ker je človek ob takih prilikah kakor brez uma. Ujeli smo 200 Rusov z njihovo godbo ter uplenili dva topa in tri strojne puške.

Na Karpate!

Sredi januarja so nas spravili na vlak, in odpeljali smo se neznanu kam. Med vožnjo je tu in tam kdo omenil: »Radoveden sem pa le, kam se peljemo.« Drugi mu je pa odgovoril: »Naravnost k materi, kaj še ne veš?« Na splošno se pa nismo menili, kam vodi naša pot; kamor nas bodo postavili, tam bomo pa poprijeli. Glavno je, da imamo dovolj jesti. In to smo imeli.

Po štiridnevni vožnji smo se ustavili v mali vasi blizu Kőrösmezőja. Tu smo ostali tri dni in se dobro preskrbeli z obleko in živili, nato smo pa odrinili proti karpatskim hribom. Marširali smo cel dan in prenočili v velikem gozdu, v zapuščenih gozdarskih kolibah. Naslednji dan smo prišli v precej čedno selo. Vaški židje so že imeli pripravljeno žgano brozgo, to je »vodko«, s katero so nam mislili postreči, sebi pa napolniti žepe. A za enkrat so se grdo opekli. Naši častniki so najstrožje prepovedali, vojakom prodajati žganje, in zagrozili židom s hudimi kaznimi; za vino so pa določili najvišjo ceno 1 K 60 vin. za liter. Žide bi bila vsled teh odredb kmalu zadela srčna kap, vojaki smo bili pa častnikom hvaležni ter smo se dobro najedli in napili.

Tu sem imel smolo, da je morala naša 2. stotnija preskrbeti večerjo 83 ruskim ujetnikom, ki so jih bili odnekod pripeljali. Naš kuhar je bil tako jezen, da je rekel, da bo v krop natresel popra namesto kave; no, pa se je le premislil in Rusom skuhal kavo. Jaz sem jim moral pa razdeliti komis — 20 hlebov. Toda kaj mislite: še preden sem prišel do zadnjega Rusa, je prvi že vse snedel. Pripovedovali so, da že

več dni niso nič jedli; menim, da bi bil vsak izmed njih v hipu pogoltnil celo štruco kornisa, ako bi jo dobil, ne da bi kaj grizel.

Drugi dan smo že na vse zgodaj odrinili dalje in proti večeru prišli v tabor, kjer so bile napravljene barake in kjer se je cel polk združil. Namesto spat sem moral iti na prednjo stražo; prestal sem tudi to.

Naslednji dan popoldne smo se jeli pomikati proti vrhu kakor kake prikazni in pozno v noč smo dospeli na vrh. Tu nas je po prestanih naporih čakala gorka juha in toplo zavetišče? Kaj še, dobili smo povečje: ta stotnija se namesti tukaj, druga tam itd., in stvar je bila v kraju. V nad meter globoki sneg smo si izkopali luknje, se zavili v koce in čakali dneva.

Komaj se je jelo daniti, je bilo že vse živo; kopali smo jarke, pijonirji so pa postavljali barake, in kmalu je stalo celo selo.

Kako so naši fantje nosili topove na Karpate.

A naša stotnija je imela smolo v teh Karpatih. Naslednji dan (29. januarja) sem moral iti z gospodom praporščakom Rauterjem in 40 možmi nazaj v dolino pomagat, da se spravi na vrh gorsko topništvo.

V dolino smo prišli hitro in brez truda, ker smo se večinoma peljali po hrbtu. Ko pridemo dol, najdemo mule do trebuha v snegu in vse onemogle. Uboge živali so kar ječale in nas tako milo gledale, kakor bi prosile usmiljenja in pomoči. Kaj storiti? Naši fantje se hitro odločijo, pogledajo se in pravijo: »Pograbimo in nesimo sami!« Eden še dostavi: »Še mulo nesem, če je treba!« Hitro smo raztovorili živali; 115 kg težko topovo cev smo s trtami in vrvmi privezali na majhne sani, ravno tako podstavek za top; kolesa topovskega voza in druge potreščine so si pa fantje naložili na svoja železna pleča — pa hajd v goro! Seveda ta pot ni bila šala, in marsikaka krepka se je izvila iz ust zdaj temu, zdaj onemu, ko se mu je izpodrsnilo in je s svojim tovorom telebnil na tla. Pa končno smo le srečno dospeli na vrh, čeprav do smrti utrujeni in lačni. Ko smo si nekoliko oddahnili in si privezali dušo z menažo, smo polegali po smrekovih vejah in sladko zaspali.

30. januarja smo se zbudili okrepcani in dobre volje. Menili smo, da si bomo po

zadnjih naporih lahko privoščili par dni počitka. Toda že je gospod praporščak Vedenec prinesel obvestilo, da je sovražnik blizu. Bataljon je moral takoj v dolino, le od vsake stotnije je ostal oddelek mož za stražo topništva, dokler ne dospe 2. bataljon.

Medtem ko smo čakali, sem si ogledoval okolico. Poleti mora biti tod krasno, sem si mislil, a sedaj mi ni ravno ugajalo. Višina Sibura je 1426 metrov visoka, sosednja Bistra je pa še malo višja.

2. bataljon je dospel.

Pripravljali smo se na težavno pot pod poveljstvom gospoda poročnika Šiškarja. Ravno tisti junaki, ki so prejšnji dan privlekli topove na hrib, so si morali tudi danes natovoriti težko breme gorske artiljerije in nesti na svojih ramah, kar drugače nosijo mule. Kar so naši fantje prestali na tej poti, je nepopisno. Samo železna natura zmore kaj takega.

Do kraja izdelani in izmučeni smo opolnoči dospeli k stotniji, ki je bila pokonci, ker so imeli stražo. Ob 1. uri sem se nekoliko vlegel, a zaspati nisem mogel, ker sem bil preutrujen. Končno smo se vsi pomirili. A komaj se nas je usmilil spanec, že nas je prebudil alarm. Planili smo na noge in nekaj časa kakor brez glave skakali drug krog drugega. No, omotica nas je kmalu minila, in v nekaj minutah smo bili pripravljeni na odhod.

Na svatbo.

Krenili smo proti sovražniku in zavest, da gremo v boj, nas je prešinila z novimi močmi in novim pogumom. Pozabljeno je bilo trpljenje prejšnjega dne, šalili smo se, kakor bi šli na svatbo.

Bilo je jasno nedeljsko jutro, in prvi solnčni žarki so se razlivali čez hribe. Imeli smo povelje, sovražniku zapreti dolino; naša stotnija se je vzpela na levo v breg, druge na desno. Naš oddelek, na čelu mu gospod poročnik Fiala in gospod praporščak Vedenec, je moral iti kot prvi, da poišče sovražnika. Bili smo dobre volje in se šalili.

Ko smo dognali sovražnika, smo se razprostrli v rojno črto. Komaj smo to izvedli, že nas je obsul ogenj od vseh strani. Razdalja med nami in Rusi je znašala

30 korakov. Po zraku je vršalo in bučalo, granate in šrapneli so lomili drevesa, krogle iz pušk so žvižgale in padale na gosto kakor toča. Vnel se je boj na življenje in smrt.

Stal sem za nekim drevesom, ki je bilo kakor ustvarjeno za boj; bilo je nekoliko upognjeno, da sem se lahko udobno naslonil nanje, zgoraj pa je imelo ob strani mogočni veji, med kateri sem položil puško in streljal, streljal! Gospod poročnik Fiala mi je podajal patrone, da je šlo še hitreje. Rusi so menili, da imamo na drevesu strojno puško, zato so naperili semkaj posebno hud ogenj ter se začeli v gručah vsipati proti nam. Naenkrat začujem levo od mene bolesten krik. Hotel sem iti na pomoč in skočil izza drevesa. Slišal sem še, ko mi je gospod poročnik zaklical: »Ostani tukaj!« A bilo je prepozno. Ne vem, kako se je zgodilo: slišal sem samo strel in se zgrudil; nato sem skočil pokonci in se ozrl po poročniku — ni ga bilo več. Kaj je bilo potem, ne vem. Zavedel sem se šele, ko me je našel eden mojih mož in začel iskati, kje sem ranjen. Imel sem težko rano v trebuhu, ki sem jo pa, hvala Bogu, sedaj že domala prebolel. V trpljenju in bolečinah me je tolažila zavest, da sem storil svojo dolžnost.

»Slovenec«.

Slovenska sv. maša v Karpatih.

»Slovenski Gospodar« je priobčil to-le pismo:

Kakor doma v ljubih slovenskih krajih radi molijo in pobožne pesmi v božjo čast prepevajo, tako tudi storijo slovenski vojaki na daljnih bojiščih. Za sveto noč smo bili pripravljani ob polnočnici zapeti nekaj lepih slovenskih pesmic, — pa sovražnik nam je zmešal račun. Še prej, ko smo zvečer v našem taboru in v bornih kočicah zažgali božično drevesce, so začeli nam topovi iz daljave namesto »Čast Bogu na višavah in mir ljudem...« naznanjati sovraštvo in divje klanje. Bili smo blizu krvave bojne črte in povelje za pohod nam je ugasnilo prve svečice na božičnih drevesih. V dežju in blatu smo celo sveto noč v globoki temi korakali in proti jutru dospeli v neko sežgano vas. O kaki službi božji ni bilo več govora. Ravno tako je

bilo ob drugih praznikih. Na novega leta dan smo sicer imeli tiho sv. mašo v katoliški cerkvi, pa le malokateri so se je iz raznih vzrokov mogli udeležiti. Na praznik sv. Treh kraljev je bil zopet zjutraj odhod.

Šele danes, prvo nedeljo v osmini Razglašenja Gospodovega, se nam je posrečilo v neki grško-katoliški cerkvi blizu grebena Karpat obhajati sveto božjo službo. Pevski krožek našega ljubljanskega zdravstvenega oddelka je obljubil sodelovati s slovenskimi pobožnimi pesmicami. Naš divizijski gospod župnik, duhovnik lavantinske škofije, je po kratkem slovenskem in nemškem nagovoru, v katerem je pričujoče opominjal darovati Detetu Jezusu zlato vernih in čistih src, kadilo vročih molitev za vse nam ljube in drage v domovini, za cesarja, za častno padle brate in za končno zmago naše svete stvari, in milost potrpljenja in vztrajanja v križih in težavah te vojske, pristopil k oltarju, da opravi sv. daritev. Ko je začetkom sv. maše zadonelo s kora »Pred Bogom pokleknimo«, so pričujoči padli na kolena in gotovo so iz vseh vernih duš izvirale vroče molitve k nebesom. Pevski zbor je pa tudi s sodelovanjem preblagega gosp. stotnika Colariča in magistra farmacije gosp. Hančika tako lepo in zbrano prepeval, da je vsak pričujoči — tudi častniki in vojaštvo drugih narodov in rusinsko ljudstvo — bil vidno ganjen. Pri peti sv. maši je zbor jako točno četveroglasno popeval. In ko je milo zadonelo po lepi cerkvi: »Marija, Mati usmiljena«, takrat so rosile oči vseh pričujočih, ki sicer ne trepetajo z očmi, če tudi padajo v bližini sovražne granate, vroče solze in iz otroško vdanih src se je vzdigovala k Materi božji goreča molitev in prošnja »Marija, prosí za nas!« Tudi po povzdigovanju je krasen samospjev »Češčena Marija« in na koncu »Zahvalna pesem« tolmačila vseh pričujočih pobožna čuvstva Marijinega češčenja in hvaležnosti za sprejeto dosedanje božjo pomoč v vojski. Po blagoslovu z Najsvetejšim smo sklenili pobožnost z navdušeno »Cesarsko himno«.

Vsi pričujoči so trdili, da je ta služba božja zapustila globok vtis v njih srcih in zatrjevali, da jim bo današnja pobožnost ostala nepozabljena. Bog in Marija naj uslišita vse naše pobožne molitve in vse želje!

Po božji službi so vrli pevci v bližnjem farovžu, kjer je sedaj naš stan, zapeli ljubljenu gosp. stotniku Colariču, ko se je ravno izvedelo, da je bil odlikovan z zaslužno kolajno, imenovano »Signum laudis«, nekaj lepih slovenskih narodnih pesmic v čestitko, katere so bile obenem izraz ljubezni do ljube domovine. Objavljamo to, da boste doma izvedeli, da smo tudi daleč od doma zvesti staremu slovenskemu geslu: »Vse za vero, dom, cesarja!«

Nevaren doživljaj.

Vincenc Polak, stražmojster 5. dragonskega polka, je pisal svojemu bratu dne 15. aprila med drugim:

Bili smo v okopih pri vasi N. na Ruskem Poljskem. Konje smo imeli v krog 2 km oddaljeni vasi za nami. Moji tovariši: računski podčastnik, podkovni mojster in stražmojster, ki so bili nastanjeni v vasi, so me nekega dne povabili, naj pridem k njim na večerjo. Tega si seveda nisem dal dvakrat reči. Ko se je toliko stemnilo, da sem lahko zapustil okope, sem se napotil v vas. Prijatelji so me ljubeznivo sprejeli in me pogostili, kolikor jim je bilo mogoče. Med pogovorom zaslišimo živahno streljanje v okopih. Ker ne bi rad zamudil prilike, da pozdravim Ruse ob strojni puški, sem se takoj odpravil nazaj v okope. Medtem se je bilo popolnoma stemnilo in začelo je deževati. Ne meneč se za to, jo mahnem kar čez polje, da bi bilo bliže. Pot so mi kazale sovražne rakete in žarometi, a samo toliko, da sem izgubil pravo smer. Ko tavam tako približno eno uro, spoznam, da sem popolnoma zašel. Na srečo zapazim v daljavi razsvetljeno okno ter jo takoj udarim v tisto smer. Nasproti mi pride častnik, kateremu potožim svojo nezgodo. Pokaže mi pot do okopov ter pripomni, da sem oddaljen od svoje postojanke samo — 6 do 7 km! To me seveda ni posebno razvedrilo. A tolažim se: Sedaj, ko sem v okopih, se ne izgubim več. Toda poslušaj: Od glavnega okopa gre na vsakih 100 korakov en ali več jarkov v stran. Mahnem jo po enem takem stranskem jarku, češ: tu bo najbliže. Naenkrat se pa znajdem na koncu jarka, na prostem polju. Naredim še par korakov in stal sem ob vodi. To pa vendar ne bo Nida, si mi-

slim. Da se bolje prepričam, posvetim z električno svetilko, kar je seveda bilo ne-
previdno. Le za trenotek se je zasvetila
luč in že so mi krog ušes jele žvižgati kro-
gle ruskih prednjih straž. Sedaj sem pa
dobro vedel, kje sem: Bil sem res ob Nidi!
Vržem se na tla in počakam, da se ruske
in naše prednje straže pomire. Nato sem
se splazil nazaj v okope. Ob dveh zjutraj
sem prišel premočen in blaten do svojega
mesta, kjer me je moja družina v skrbeh
čakala. To večerjo, ki bi me bila kmalu
drago stala in bi bila skoro moja zadnja,
si bom dobro zapomnil.

»Slovenec«.

Vesela Velika noč v Karpatih.

Narednik pri divizijskem trenskem po-
veljstvu, g. Franc Šturm, je pisal svoji so-
progi dne 15. aprila 1915:

Draga! Obljubil sem Ti, da Ti bom
poročal, kako sem praznoval velikonočne
praznike. Torej čuj!

Zadnji marš nas je bil dovedel v malo,
zapuščeno vasico tam v Karpatih. Nekaj
porušenih hiš, lesena cerkvena, ki so ji
bili topovi še precej prizanesli, tu in tam
kako staro ženšče, v ozadju majhen, zapu-
ščen gradiček z razbitimi vrati, brez oken,
velik park, sedaj seveda opustošen — to
je v kratkih obrisih kraj, kjer smo dobili
povelje, da se ustavimo in utaborimo. Brez
najmanjšega obotavljanja smo zavozili v
grajski park — preko najlepših nasadov in
gredic seveda. Sedaj pa brž iskat stano-
vanja. Kajpada smo jo mahnili naravnost
v gradiček. Srce me je zbolelo, ko sem
stopil v prve sobe. Drago pohištvo je ležalo
razbito naokoli, po kotih nekaj slame —
ležišča zadnjih stanovalcev Rusov; pred
pečjo noge dragih miz, stolov, okviri ogle-
dal in slik, razcepljeno v drva. To kurivo
so si bili pripravili Rusi, a še preden so
mogli začeti uživati udobnosti tega še ne-
davno tako razkošno urejenega gradiča,
smo jih prepodili s svojim hitrim napadom!
Sedaj pa na delo!

Hitro smo si postavili veliko mizo, na-
domestivši manjkajoče dele z deskami. Tla
smo lepo pometli, za ležišča pa natresli
sveže slame; okna smo pustili prazna, ka-
kor so bila, saj je sijalo toplo solnce. Na

kup knjig sem položil blazino mogočnega
fotelja in si tako preskrbel imeniten sedež.

V drugem, bolje ohranjenem delu gra-
diča so se utaborili naši častniki. Tu je
bila oprava še dokaj ohranjena in je vse
kazalo, da so morali tu stanovati ruski
častniki. Treba je bilo napeljati še tele-
fonsko žico, da smo bili zvezani s povelj-
stvom. Ko smo tudi to dokončali, smo po-
sedli v krogu, da si odpočijemo od dolgega
marša in utrudljivega dela.

Nepričakovani gostje.

Bil je veliki petek. Pogovor nas je ta-
koj zanesel domov in kramljali smo vsi-
vprek, kako smo se ta dan imeli doma itd.
Tedaj pa v sobi poleg nas nenadoma za-
čujemo čisto tuje, neznane glasove. Ker
smo bili prej preiskali cel gradič, ne da
bi bili našli kaj sumljivega, nas je to zelo
presenetilo. Po vseh štirih se plazimo k
vratom in poslušamo. Govorilo se je polj-
sko. Dovolj. Vzamemo nabite samokrese,
pa v sobo. Vladala je popolna tema. Pre-
ženemo jo z električno žepno svetilko.
»Stoj, kdo tu!« Tam v kotičku zapazimo
tri upadle obraze in iz treh ust obenem se
oglasijo v slabi nemščini: »Prijatelji smo, Av-
strijci!« Stopimo bliže. Bili so trije du-
hovniki. Zahtevamo, da se izkažejo z listi-
nami. Papirji so popolnoma odgovarjali
danim ustnim pojasnilom. Prijazno smo jih
prosili, naj nam slede k poveljniku, ker mo-
ramo vse begunce, ki jih najdemo v bližini
bojne črte, predstaviti poveljstvu. Brez
ugovora so sledili. Ko so na komandi pre-
gledali listine in jih našli v popolnem redu,
je poveljnik dovolil, da se smejo duhovniki
do nadaljnjih odredb nastaniti v gradičku.
Bili so nam zelo hvaležni, in čez kake pol
ure so že prišli v našo sredo in veselo
kramljali z nami. Peli nismo nič, saj je bil
veliki petek.

Služba božja za praznike zagotovljena.

Naši trije gostje so bili rimsko-katoli-
ški župniki daleč iz Galicije, eden celo iz
bližine Przemysla. Zbežali so bili pred
Rusi in iskali zavetišča zdaj tu zdaj tam.
Pretrpeli so že mnogo pomanjkanja, kajti
v teh krajih se tudi za denar ne dobi ni-
česar, saj je vse požgano in opustošeno.
Bog ve, kje so sedaj prebivalci teh ubogih
vasic!

Naslednji dan smo prosili duhovnike, da bi nam brali sveto mašo, kar so seveda z največjim veseljem storili. Na veliko soboto smo odkorakali v malo cerkvico k službi božji. Opravil jo je stari župnik. Na veliko nedeljo nam je bral sveto mašo drugi župnik in na veliki ponedeljek tretji. V tem oziru smo imeli torej srečo, kar nas je vse zelo veselilo.

Velikonočna pojedina.

Razumljivo je, da smo si poleg duhovnih dobrot za Veliko noč zaželeli tudi telesnih. Toda kje kaj dobiti? Vzamemo v roke zemljevid: Kakih 30 km za nami leži večje mesto. Tam so prve velike bolnišnice za težko ranjene, katerih stanje ne dovoljuje, da bi jih daleč vozili. Tu bi se morda kaj dobilo. Vsak je dal nekaj kron, in kmalu smo imeli precejšnjo vsoto skupaj. Deputacija treh narednikov nas je stopila k poveljstvu, kjer smo prosili, da bi smela dva jezdeca narednika z vozom v mesto nakupit živil. Poveljnik nam je takoj dovolil, rekoč, da je že sam na to mislil, ker tudi častniki žele raznih stvari. Dal je na razpolago večjo vsoto, da se kupi, kar se sploh more dobiti.

Na vse zgodaj zjutraj je voz odšel v mesto. Kakšno veselje je bilo, ko se je velikonočno nedeljo zjutraj vrnil dobro naložen in je narednik žarečega obraza naznanil, da je nakupil vse polno dobrih stvari! Vsi smo leteli k vozu, da vidimo te dobrote. Prišli so tudi častniki, tako da je nastala prava gnječa krog voza. Komaj je mogel najstarejši napraviti prostor, da razdeli blago: častnikom njihovo, nam naše. Naše stvari smo takoj nesli v kuhinjo, kjer je že prasketal ogenj v velikem štedilniku. Sedaj pa poslušaj, kaj nam je prinesel: Lepo prekajeno gnjat, ravno zadosti za 12 oseb; celo telečje stegno, steklenico olja, dva litra kisa, dva lončka graha, 20 kosov raznih tort, dve steklenici vkuhanega sadja, dva sodčka piva in kozarec kislih kumaric. To je bilo veselje! Najraje bi ga bili vsi po vrsti poljubili. Isto je prinesel častnikom, le da je zanje kupil še pol prešiča.

Kuharji so šli hitro na delo; nekateri so morali pripraviti mizo in stole, drugi smo šli pa regrant nabirat. Toplo pomladno solnce je bilo to skromno, a koristno rast-

lino že v obili meri privabilo iz zemlje, tako da smo ga kmalu imeli polno košaro. Nad nami so plavali ruski aeroplani, toda mi se nismo zmenili zanje in oni ne za nas, kajti za hribom so se bili, da je bilo groza. Smrt je na velikonočno nedeljo tu strašno kosila.

Krog 2. ure je bilo kosilo gotovo. K obedu smo povabili tudi naše tri goste, župnike begunce, in banket se je začel. Posodo so tvorili razni lonci, naše menažne skodele in drugi predmeti, ki smo jih v naglici dobili po hišah in ki so se seveda slabo ujemali z našo bogato obloženo mizo. A dišalo nam je vseeno. Posebno veseli so bili župniki; reveži po lastnem zatrdilu že mesece niso bili nič poštenega užili.

Trije smo šli k častnikom, želet jim vesele praznike, kar je posebno razveselilo poveljnika. Daroval je vsakemu naredniku škatlo cigaret »Király«, moštvo pa vsakemu škatlo »šport«. Vrh tega smo dobili celo polovico prešiča, potem mi 20 litrov vina, moštvo pa vsak 1 liter ter kos sira. Prešičevo polovico smo si takoj razdelili: en del moštvu, drugi del nam. Mi smo svoj del namenili za drugi dan, da bi imeli tudi na veliki ponedeljek pečenko.

Da pri naši pojedini ni manjkalo petja, se razume samo po sebi. Dasi je vladalo nedaleč pred nami gorje in smrt, so nas dolgi vojni meseci tako utrdili nasproti vojnim grozotam, da si ne damo vzeti ne motiti prav nobene ure, ki nam je dovoljena za počitek in oddih.

Velikonočni prazniki so nam torej »prijetno« potekli, kakor že prej božični; sedaj čakamo binkoštnih, ki jih bomo še tudi prebili daleč od doma. A Božič, če Bog da, bomo zopet praznovali doma!

»Slovenec«.

Nova zaveznika.

(Iz pisem vojnega kurata J. Hafnerja.)

»Koupime si berana na svatki,« je pripomnil naš praporščak Oldrich z Raudnic, ko se je pokazal pri sestavljanju računov prebitek. »Ano, ano; třebas koupime si dva, tam v Zaříčyh,« popadem za besedo in napravim načrt, kdaj, kako in kje dobimo rusinskega barana (koštruna). Po me-naži zlezemo na visok voz, praporščak s stražmojstrom od trena zadaj, jaz spredaj

s kočijažem, kot kažipot in mešetar. Kakor solnčnega boga, nas vlečejo beli konji skozi morje blata, ki brizga po naših plaščih kakor pršna kopel v judovskih toplicah. Krasen pomladni dan je; nanovo došle ptice pevke, prijazne štoklje in bele lise zvončkov po zelenečih tratah govore prijetneje o gališki pomladi, kakor sledovi nočnega mraza ob Prutu. Navajen udobne kočije velikolaškega gospoda Jakoba, ki je s spodobno prizanesljivostjo predstavljala moje kosti in usta iz župnišča v župnišče in nazaj, sem kmalu spoznal, da se gališke ceste drugače tresejo kakor moji udje. Pa kaj to, ko mi pa daje koštrunasti gazda tam ob cestnem jarku, do gležnjev udrta v rjavo maso, tako imenitno čast in priznanje moje častitosti, v kožuho vino zašite, da se do tal sklone in vikne svoj »Slava Isusu Kristu i Vam, očče!« Da bi me le tudi kot mešetarja mogel pohvaliti! Celo uro se vozimo v trahu po dolgih ovinkih, kamor pešec pride čez brv v pol uri. Kolesa se udero časoma do osi, konji se prilično pogrezajo v jarku, da jih komaj vidimo, in zopet skočijo navkreber, da se bojimo pred konjskim salto mortale, vozimo čez posamezne skale, da odskakuje voz kakor žoga. Da, te gališke ceste; kdor jih je skušal, je prepričan, da so boljše potlakali in posulisti, ki so jih zidali, svoje žepe, kakor ceste. Kakor duše iz vic v nebesa, skočimo na tla, ko ugledamo kočjo, kjer so mi pred dnevi ponudili koštruna. V petminutnem hipu smo v koči in zedinimo se za »višim banjok« (osem goldinarjev), kožo pa nazaj. Napol zastoj, ako se primerja cena kruha s ceno koštruna, za katerega bi dobil gazda kvečjemu trinajst štruc vojaškega komisa. Sploh se je kupčija tod že skoraj popolnoma izprevrгла nazaj k naravnemu stanju. Na poti k vozu nazaj nas sreča ženica, ki ponuja drugega barana. Hajd ž njo, čez pomladansko močvirje in plotove, čez kupe gnoja in jarke gnojnice tja do staje, v kateri nam gazda pokaže jarca, ki izgleda kakor biček. Deset rejskih (goldinarjev) je njegova cena; kožo tudi njemu nazaj, in sicer z veseljem; kajti uši, ki so lezle iz njega, niso bile majhne, ne po številu, ne po velikosti, in blata med volno je bilo na kilograme. Kakor grešni kozel v puščavo, tako je tekel v stražmojstrovem varstvu novi baran k vozu. Ponosen in

vesel je tekel v smrt, častno smrt za domovino. Da ste videli, kako je vse gledalo na nas in naše nove zaveznike! In mi na vozu smo potisnili čepice nazaj in se vzravali pokoncu, v svesti si, da je naša zasluga, ako se bodo na veliko soboto in veliko noč zvečer mogli veseliti naši fantje in možje izdatne pomoči tolstih in mogočnih zaveznikov.

Pohod petega dragonskega polka v visoko gorovje Gozdnih Karpatov.

Dne 7. januarja 1915 ob pol osmih zjutraj sta dobila dva eskadrona dragonskega polka št. 5 v Lazescsine povelje, da odrineta s po enim bataljonom pehote čez višini V r h d e b r y (1238 m) in K u k u l (1542 m) kot sporočevalni oddelek. 5. eskadron, ki je bil na čelu, je pridiral naprej do nekega znamenitega železniškega prelaza, od koder se je steza zdržema dvigala navkreber. Čez malo časa smo ob vznožju Vrha debrega dospeli do selišča, kjer smo razjahali. Tu so nam po opetovanem vpraševanju civilne osebe pokazale pravo smer. O kaki stezi, manj pa še o poti ni bilo niti govora, ker je že ob vznožju gore bil precej debel sneg. Pred odhodom mi je dal eskadronski poveljnik generalni zemljevid, in ž njega sem posnel, kako težavna naloga nas čaka.

Visoka gora, Vrh debry, je stala pred nami, in pričeli smo pohod navzgor. Moštvo je vodilo svoje konje za uzde. Ritmojster grof A. je bil vodnik in je sam vodil svojega konja. Ž njim so bili spredaj tudi ostali častniki. Imeli so najtežavnejši trud: delali so nam tir po debelem snegu. Izpočetka smo gazili pol do tričetrt metra globoko po snegu, strmo navkreber, po gozdu. Konji so izprva tako hitro tiščali za nami, da so nam bila njih kopita vedno za petami, vsled česar je marsikdo padel. Pohod se je vršil zelo počasi; mnogokrat je vojak s konjem vred utrujen obstal. Dostikrat smo morali čez globoke zamete, kjer je ležalo na meter visoko snega, konji so se vdiral do trebuha in le s trudom smo jih spravljali ven. Mnogo krvavih madežev po snegu je pričalo, da so si konji odrgnili vence (svitke) kopit. Neštetokrat smo morali čez velika podrtja drevesa in

druge ovire. Vojake in konje je polil znoj. Dve uri je trajalo, da smo prilezli na višino Vrhja debrega (1238 metrov). Ko je pričelo iti zopet v dolino, je moštvo zaviskalo radosti, da smo svoj cilj že dosegli. Pustil sem jim to veselje, čeprav sem dobro vedel, da še dolgo ne bomo tam. Splezati smo imeli še na višjo goro. Moštvo in konji so bili že tako trudni, da bi se bil vsak, vključno ledenemu mrazu, najrajši kar na mestu vlegel. Toda grozni pohod se je moral nadaljevati.

Prekiniti moram njega nadaljnje opisovanje in povedati, da za take gorske ture nismo bili niti opremljeni, niti trenirani. Preje smo celih deset dni kantonirali v Kőrösmezöju in od novega leta sploh nismo bili na bojišču, ker je trebalo našim konjčcem s prizanašanjem in dobro nego zopet pomagati na noge. Saj so bili prestali že velikansko trpljenje petmesečne vojne. Z Vrhja debrega smo šli kvišku, potem navzdol in zopet po grebenu naprej. Včasih smo prišli do takih strmin, da se je konjem, čeprav so bili na ostro podkovani, spodrsalo. Nam se ni godilo dosti boljše; šli smo pravzaprav mnogokrat — rakovo pot. Na golem slemenu je pihal ledenomrzol vihar in nosil zamete. Snega je bilo na mestih nakopičenega do dveh ali treh metrov. Odtod šele smo se pričeli popenjati na Kukul.

Preden smo, skoro docela onemogli, dospeli do vrha, smo srečali ogrske obmejne straže, ki so bile tam razpostavljene. Tu se nam je dovolil daljši odmor. Vsi smo izpraznili svoje torbe, da se s kruhom in slanino okrepimo za pohod, ki nas je še čakal, kajti razen »črne« ob šestih zjutraj še danes nihče ničesar ni zaužil. Prašali smo ogrsko stražo, kako daleč je do prihodnje vasi. V slabi nemščini je vojak cenil daljavo le na 800 korakov, in sicer navkreber, potem da smo na cilju. Žalibog je bila to pomota, kajti 800 korakov je bilo do prihodnjega vrha, kjer je bila nameščena telefonska postaja. Davno se je bilo že zmračilo, ko smo prisopihali, skoro uničeni, do te postaje. Toda na vrhu smo bili, hvala Bogu! Dvesto korakov niže smo prišli do druge telefonske postaje, nastanjene v mali leseni baraki. V bližini sta stali še dve večji baraki, skoro zameteni s snegom. Kroginkrog sam gozd, drugega

ničesar. O domnevanem selišču ne duha ne sluha. Fata morgana! Ker je bilo mnogo konj marodnih, je bil nadaljnji marš izključen. Zato je ritmojster sporočil višjemu poveljstvu, da je z eskadronoma prispel tu sem, da pa vsled globokega snega ne more naprej. Večina konjev si je ogulila vence na kopitih, moštvo in konji onemogli, poleg tega pa rezervna porcija le za dva dni na razpolago. Prišlo je povelje, da se konji po vodih in skupinah razvrste in jim narahljajo podproge. Nekoliko pozneje je prispelo povelje, da se utaborimo pod milim nebom. Razsedlali smo konje, jih dobro pokrili ter pri vsaki skupini zaščitili ogenj, da bi moštvo in konji ne zmrznili. Za vsakega vojaka se je skuhalo po ena konzerva. Na taborišču seveda ni bilo niti betvice sena ali slame, niti vode, in suhljad smo morali vlačiti od daleč. Najstrašnejša je bila prva noč. Konje smo postavili za stene snega, da bi jih vsaj pred vetrom in prepihom zavarovali, moštvo pa je čepelo, v odeje zavito, ob ognjih. Vključno vsemu temu pa se je v groznem snežnem viharju vse treslo od mraza. Čeprav so bili konji dobro zakriti, so trepetali po celem životu, in zjutraj so bile plahte zmrznjene, trde kakor kost.

Ob poldevetih zvečer je prispel 6. eskadron z infanterijskim detašmanom. Ker smo imeli za vsakega konja rezervnih porcij ovsa le za dva dni, smo morali zelo varčevati, namesto da bi živali po takem naporu dobile štirikratno porcijo krme; a nismo imeli niti sena, niti slame. Ležal sem na smrekovih vejah v veliki, zelo »zračni« baraki, poleg plapolajočega ognja, zavito v svojo odejo. Ponoči nam je grozni vihar nasipal na ležišče še snega skozi vse špranje. Rano zjutraj se je glasilo povelje: Zasedlati! Ta ukaz pa se je razveljavil, ker je med tem došlo naročilo, da se imajo povrniti v ospredje samo jačje pehotne patrulje, ki naj bodo v zvezi po kavalerijskih postajah. Kakih 10 kilometrov dalje je vas Arzelaza. Tam da so zbrani močnejši sovražni oddelki. Dne 28. januarja 1915 smo ostali na vrhu. Ves dan smo delali, da bi napravili za moštvo in konje boljše zavetje, ker je bilo pričakovati, da ostanemo še eno noč na tem mestu. Naredili smo z lopatami v sneg globoke dupline, konjska stojišča izravnali, podrli visokih dreves ter

okrog vsake konjske skupine zgradili nekako barako, ki smo jo docela pokrili s smrekovim vejevjem, da bi tako živali obvarovali pred viharjem in mrazom. Tudi moštvo si je napravilo koče iz snega ter jih obložilo in pokrilo z vejevjem. Priskrbeli smo si kuriva za čez dan in za prihodnjo noč. Tako je minil 28. januar in noč, ki mu je sledila na že opisani strašni način. Opetovano sem obžaloval, da nisem imel s seboj fotografskega aparata. Slike z našega taborišča bi bile divne. 29. januarja zjutraj so vojaki použili svoj zadnji provijant. Konjem smo nasipali v torbe zadnji oves.

Kaj bo zdaj! Ali moramo nazaj, ali pa mora biti moštva in konjev od mraza in gladu na tej gori konec. Ko smo razmišljali o takih in enakih rečeh, je prišlo povelje, da se pripravimo za odhod in osedlamo konje. Moštvo je zavriskalo veselja, da bo rešeno tega groznega položaja, celo konji so se nekoliko vznemirili, kakor da je tudi njim prav.

Ko smo se opremljali za odhod, je prišel na vrh eskadron huzarjev, ki je bil prejšnji dan prišel z juga. Huzarji so bili za ta pohod dovolj pripravljeni; sedla so bila obložena z rezervnim ovsem za tri dni, razen tega pa je še mnogo, in sicer najmočnejših živali nosilo polne vreče ovsna na sedlih počez. Tudi s proviantom so bili preskrbljeni za več dni. Pred odhodom smo si segreli zadnjo konzervo; kruha ni imel nihče več. Nato smo zapustili Kukul.

Izpočetka je šlo z največjo hitrostjo, ki pa se je začela kmalu sama od sebe manjšati. Zopet smo se ustavili vsakih deset korakov. Proti domu je šlo boljše, ker navzdol. Na grebenu je bil tak snežni vihar, da smo se bali, da nas ne zamete. Najbolj so se nam smilili ubogi konjiči, ki so vsled strašne burje stopali hitro ter tiščali glave k nam, da bi se obranili mraza in snega, ki ga je veter vanje sipal. Čez strme rebri so konji drčali že po vseh štirih. Mi smo zleteli navzdol kakor po drsali. Po šesturnem maršu smo vriskaje dospeli zopet v dolino in na cesto. Tam smo konje presedlali, in prišlo je povelje, da zajašemo. Tako smo bili utrujeni, da skoro nihče ni mogel sam na konja, nego je moral drug drugemu pomagati, da se je skobacal na sedlo. Tudi v dolini je bil hud mraz,

kajti zadnje dni je padlo obilo snega; tudi zamete smo videli. Ob sedmih zvečer smo bili zopet v svojih staniščih v Körösmezöju, kjer nas je prebivalstvo nad vse prijazno sprejelo. Še preden smo stopili v svoje kvartire, nam je naš poveljnik, ritmojster grof A., izrazil svojo največjo pohvalo za našo odpornost ter vsem svojim vrlim dragoncem čestital na toliki vztrajnosti in tako lepih uspehih. Že na pohodu navzgor je ritmojster ponovno rekel, da mora pričakovati in je prepričan, da ne more niti polovica njegovega eskadrona brez defektov in obolenja priti na to višino. Ta tridnevna, silno naporna, nepripravljena gorska tura je bil pač najhujši pohod, kar so jih dragonci 5. polka v teh šestih mesecih vojne izvršili. To je nov dokaz, da žilava moč in trdni pogum slovenskih vojakov najdalje vztrajata in vse prestaneta. Po pravici so naši dečki uvrščeni v železno 6. divizijo, v železni 3. zbor.

Artiljerijski dvoboj.

Fr. Jerina, enoletni prostovoljec.

Bilo je 22. marca. Prekrasno pomladansko jutro, prvo, ki sem je doživel v svojem enomesečnem bivanju na bojnem polju. Zdela se mi je to jutro podobno onim, ko sem še brezskrbno hodil po Močilniku, zatopljen v krasoto narave, in občudoval stvarstvo Vsemogočnega, ki je v svoji neskončni dobrotljivosti obdaril človeka s tako krasno naravo. Taki in enaki spomini so za človeka, ki se je na bojnem polju že kar udomačil, hujši nego smrt od sovražne krogle.

Radi sovražne premoči smo morali menjati naše postojanke. Izbrali smo si prostor, ki se nam je zdel po svoji naravi legi kakor izbran za naše havbice. Začeli smo takoj z ognjem. Kakor v poletnih dnevih, ko se prevleče nebo s temnimi oblaki, iz katerih švigajo bliski, ki jim sledi grmenje in temu toča, ki potolče ponosno proti nebu kipeče zlato klasje na polju, tako smo bili tudi mi naenkrat obdani od oblaka dima, ki je nastal vsled hitrega streljanja, in svinčena toča granat in šrapnel, ki se je vsipala iz naših havbic, je neusmiljeno razsajala med vojaki sovražnih čet. Govorilo se ni nič, znamenja so se dajala,

samo z rokami. Vsak izmed nas je delal z naporom vseh sil, da nas je oblival pot, kajti vsi smo vedeli, da je izid današnje ljute bitke odvisen skoraj samo od naših havbic.

Skoraj celo uro je trajalo grmenje topov, ne da bi bili sovražniki izsledili naše postojanke. Sovražne granate in šrapneli smo videli padati kilometer v stran. Bili smo prepričani, da nas ne izsledijo; v tej misli nas je zlasti utrdilo dejstvo, da se je sovražni ogenj vedno bolj oddaljeval od nas, mesto da bi se nam bližal. Toda nenkrat zaslišimo tik za našimi hrbti strašen pok: udarila in razletela se je sovražna granata. Tej je sledila druga, tretja itd. Ker je po prvi trajalo celih pet minut, preden je priletela druga, smo že mislili, da so sovražniki samo slučajno namerili semkaj. A ko je priletela druga granata in so ji čimdalje hitreje sledile nadaljnje, smo uvideli, da so nas izsledili.

Sovražnik je dobro meril: razen treh prvih so vse naslednje eksplodirale v naši neposredni bližini. Sto korakov vstran smo imeli opravljene konje. Človek bi mislil, da se bodo vsled strašnega, neprestanega pokanja iztrgali in razbežali na vse strani. A tako so že vajeni bojnega hruma, da se niti ne ganejo, pa naj še tako grme naši in sovražni topovi v njihovi neposredni bližini. Seveda so taki le konji, ki so že dalj časa na bojišču.

Najprej so padale sovražne krogle za nami, potem so udarjale v prostor med baterijo in konji in padale tudi sredi med konje. Pretresljiv je bil pogled na težko ranjene konje, ki so se borili s smrtjo: težko so hropli, iz gobca in nosnic jim je pri-tekla kri, pogledi so se užigali in ugašali, udje so se za trenutek zganili in zopet obstali — vse to je pričalo, da smrt ni daleč. Hotel sem jim skrajšati strašno trpljenje — bili so trije — ter jim iz revolverja poslati odrešilno kroglo. Toda tisti trenutek so začele granate in šrapneli padati naravnost med nas, da sem pustil konje in mislil na drugo. Kakor bi kdo s palico sunil v sršenovo gnezdo in bi se vanj zakadili vsi sršeni naenkrat, tako smo sedaj tudi mi začeli delati s podvojeno silo. Kar zdivjali smo. Grmenje naših topov, razpokavanje ruskih granat in šrapnel je povzročilo, da nisem mogel več ločiti posameznih strelav

med seboj, ampak sem čul samo dolgo, dolgo grmenje, katerega ni hotelo biti konca, ter se mi je zdelo, da traja celo večnost.

Po celem telesu sem čutil mrzel pot in nemo sem gledal, kako je tu pa tam udarila granata v gručo moštva, ki ga je močni pritisk granate razmetal na vse strani. Vsenaokrog so ležali smrtno ranjeni; slišal sem njihove mile vzdihne, videl njihove umirajoče poglede. Njihova kri se je mešala z deževnico in jo popolnoma pordečila — vsepovsod sama kri, sama kri. Vedel sem, da se vsak hip lahko tudi moja kri zmeša s krvjo ostalih, toda vse to me ni napravilo obupanega ali prestrašenega, marveč sem le popolnoma otopel. Ko sem preje včasih bral opise bojnih prizorov, sem ves trepetal in sočustvoval z žrtvami; toda če se človek sam udeležuje boja, postane popolnoma nesposoben za kakršenkoli človeškoblago občutek.

Polagoma sem izgubil ves razum in nisem mogel več trezno misliti. Ko sem se ozrl po bojnih tovariših, se mi je zdelo, da se, sam zver, nahajam med divjimi zvermi, še vedno žejnimi krvi, da si jim iz gobcev kadi preobilo zaužite krvi bogatega plena. V očeh vsakogar sem bral, da ne misli na smrt, marveč samo na to, da bi se prelilo čim več sovražnikove krvi. In ta strašni prizor je trajal dolgo, dolgo, celo večnost. Če se sedaj spomnim na to borbo, zatrepetam, kakor je zatrepetalo srce ubogih staršev, ko so nenadoma zvedeli, da jim je padel edini sin, njihova edina nada za stara leta.

Granatam so sledili šrapneli. Sicer je učinek teh veliko večji, če ne eksplodirajo previsoko, a moralni učinek granat je močnejši. Šrapneli nam niso povzročili veliko škode. Potem so se začele menjavati granate in šrapneli, in divja godba se je nadaljevala.

Poveljnik naših baterij je začel resno misliti, da bi menjali postojanke, a dokler ne pride povelje, tega ni mogoče storiti. In povelja ni bilo, ker je opazovalec javil, da naše granate in šrapneli strašno obdelujejo sovražno artiljerijo, ki je na tem, da menja svoje postojanke. In še z večjo hitrostjo in navdušenostjo smo začeli streljati. Res pravi artiljerijski dvoboj. Veličastno divjih

strahot takega dvoboja ne more opisati nobeno pero.

Končno je sovražni ogenj ponehal. Takoj smo vedeli, kaj to pomeni. In res je opazovalec javil, da so uničene tri ruske baterije, katerih ostanki se hitro umikajo. Bili smo zmagovalci. Pet minut na to smo tudi mi prenehali z ognjem. Šele sedaj smo zopet postali ljudje in se zavedli človeških dolžnosti: pomagali smo ranjencem, kolikor je bilo mogoče.

Tudi mene je ranil drobec granate, ki se je razletela v neposredni moji bližini, na čelu. Rano sem si bil sam obvezal in je sedaj že zaceljena. Brazgotina nad desnim očesom pa me bo vedno spominjala na 22. marec 1915, na dan, kakršnega ne bom, tako upam, nikdar več doživel.

»Slovenec.«

Na fronti.

Brat kaplana E. Šimnica pri Sv. Petru v Ljubljani, Konrad Šimnic, praporščak pri 17. pešpolku, je pisal z bojišča dne 18. aprila med drugim:

Najhujši so bili prvi dnevi pri Gologori, potem na gori Turkičace, kjer smo dva dni ležali v jarkih in je ruska artiljerija neprestano obstreljevala naša kritja, ter končno pri Grodeku. Napetost živcev v topniškem ognju, ako je namenjen naravnost tvojim kritjem, je nepopisna. Naenkrat prihrči granata par korakov pred kritje, nato udari blizu za kritjem; na levi je že vse ranjeno, na desni vidiš ležati mrtve in ranjene. Vsak hip pričakuješ, da trešči tudi v tvoj okop, in če to traja cel dan, kakor v prvih bitkah, si zvečer popolnoma zdelan in napol neumen; žeja, ki te muči v takih nepetih urah, je naravnost strašna.

Pozicijski boj.

Po mnogih velikih bojih smo se zakopali na nekem predkarpatskem gričevju in vodimo od 1. marca naprej takoimenovani pozicijski boj. To se pravi: obe stranki sta se zakopali druga nasproti drugi, utrdili postojanke kolikor najbolj mogoče in jih napravili nepristopne. Sedaj čakamo na ruski napad. Naše postojanke so kakor trdnjave. Ko so se Rusi približali našim gričem, se par dni niso pokazali iz gozda,

marveč so le previdno opazovali. Ponoči pa so se pomikali bliže in bliže. Vsako noč je nastal kak nov jarek pred nami. Tako so brez boja prodrli do potoka, ki teče med obema strankama, in se nam približali na 600 do 2000 korakov. Tega seveda nismo mogli preprečiti, ker ponoči se nič ne vidi in se jarki lahko nemoteno kopljejo.

Sedaj se gledamo kot pes in mačka že poldrugi mesec. Rusi so med tem časom že večkrat poizkusili prodreti našo črto na obeh krilih, a so bili vedno odbiti. Mi kakor Rusi smo postavili svoje topove na skritih krajih, odkoder se vsak dan oglašajo; posebno naša artiljerija prav pridno strelja na razne objekte in točke, kjer se domneva, da je kak večji oddelek Rusov. Večinoma pa gre pri tem streljanju le za vznemirjanje sovražnika; le tu pa tam se pripeti, da se kaj zadene in da je kdo mrtev ali ranjen — bodisi pri nas, bodisi pri sovražniku. Rusi sploh malo streljajo: nekaj menda zato, ker štedijo z municijo, nekaj pa zato, da bi ne izdali svojih postojank. Pri napadih je pa delavnost artiljerije naravnost velikanska.

Nasproti naši desni diviziji so Rusi postavili dva zrakoplova na vrveh, s pomočjo katerih izvršujejo poizvedovanja. Vselej, kadar je lep solnčen dan, se dvigneta balona v zrak in z njima opazovalci, ki so nameščeni v čolnicah. Ponoči nas pa Rusi obsvetljujejo z žarometi, da ne pozabimo nanje.

Tudi pehota, naša kakor ruska, odda tu pa tam kak strel, če se posamezen mož pokaže izza kritja. Kak hudomušen »Janez« ustreli na Rusa, ki je bil šel morda po vodo ali po nujnih »dolžnostih«; strelja seveda iz gole načajivosti, ker na 1600 korakov ni lahko zadeti. Rus se vrže na tla in potrpežljivo čaka, da se duhovi pomirijo, potem pa v brzem teku nadaljuje svojo pot v kritje, kjer si oddahne. Rusi se seveda za vsak naš strel revanžirajo in tudi streljajo; toda strel gre prenilsko ali previsoko, kar naš »Janez« naznani Rusom s tem, da zamahne s čepico sem in tja. Rusi zopet ustrelje in zopet zgreše, toliko časa, da se naveličajo. Seveda se pa taka šala lahko plača s smrtjo, kajti kaka krogla se slučajno morda le zmoti in pogodi »Janeza« v glavo.

Izvemši grmenje topov potekajo naši dnevi mirno in enolično. V devetih mesecih vojne se bom tako navadil tega novega rokodelstva, da se bom doma kar čudil, kako da je vse mirno in — ali ne bodo pričeli streljati? Gotovo se bom v sanjah vedno pretepal in »Janeze« ošteval.

Pogreb 17 letnega ljubljanskega prostovoljca.

Napačno bi pa bilo misliti, da je pozicijski boj brez vsake nevarnosti. Prav lahko najde sovražna krogla tudi v strelskem jarku svoj cilj. To priča med drugim naslednji slučaj: O nekem nočnem streljanju je bil pri nas smrtno zadet 17 letni prostovoljec Šuštarč iz Ljubljane; krogla ga je ubila v trenutku, ko je deval v puško nov magacin patronov. Mlademu vojaku smo skupali grob za kritji v smeri proti Kranjski. Pokopal ga je č. g. dr. Kulovic. Naša stotnija, kateri je pripadal Šuštarč in ki je bila ravno v rezervi, je tvorila špalir ob obeh straneh groba. Razen moštva in poveljnikov posameznih vodov so počastili spomin padlega s svojo navzočnostjo tudi gospodje: bataljonski poveljnik stotnik Žerjav, poveljnik naše stotnije stotnik Šmid, stotnik Lenart in pa bataljonski zdravnik. Ganljivo je bilo, ko so častniki in moštvo odkritih glav molili za gospodom dr. Kulovicem očenaš za dušo padlega mladega kranjskega junaka. Č. gospod kurat je v svojem kratkem, ganljivem nagrobnem govoru med drugim omenil, da mladeničeve smrti ne smemo smatrati kot nekaj brezupno žalostnega, saj si je poleg bojne slave na tem svetu s svojo smrtjo za domovino pridobil mučeniški venec in večno slavo onkraj groba. Vojaki so postavili na grob lep, s smrečjem okrašen križ z napisom: »Tukaj počiva infanterist Valentin Šuštarč, pešpolka št. 17., rojen leta 1897., iz Ljubljane na Kranjskem. Padel je dne 10. aprila 1915 za dom in cesarja. Bodi mu lahka bratska zemlja!«

Po bojišču, morišču in pogorišču.

Dne 1. majnika, krasnega pomladanskega dne, je začela naša divizija prodirati. Osem dni in osem noči, brez prestanka in počitka, je trajalo to prodiranje. Čez drn

in strn je šla naša pot, strme gore in hribe smo preplazili in prevozili, konji so trepetali prevelike utrujenosti: a le dalje, le dalje, se je glasilo povelje. Brez počitka in spanja smo hiteli za našo divizijo, ki je zmagonosno zasledovala že uničenega sovražnika.

Že 2. maja smo prišli v Gaboltovo; še par kilometrov, pa smo bili zopet na gališki zemlji. Tu je vodila pot čez hribe in doline mimo Ušče ruskie Klinkovka, Kunkova, ob ovinku v vas Gladišovo. Tu smo zagledali prve znake bojev. Vas so granate in šrapneli popolnoma porušili, videti ni niti ene hiše, le pogorišča in ožgana trava. Prebivalstvo je izginilo, nobene žive duše ni v nekdanji vasi; toda pač: po cesti tava starka in vpije in kriči. Strašni bojni hrum in metež, ki je uničil tudi njen dom, ji je zmedel um, revica je znorela. — Dalje nas vodi pot v ovinkih skozi krasen gozd; a ta nekdanj ponosni gozd je danes uničen. Smreke leže posekane in raztrgane od granat. V gozdu zapaziš razbite sovražne utrdbe, zimska bivališča iz smrekovih vej in zemlje. Polja so razorana od težkih topovskih koles, povsod vidiš žične ovire, jarke in okope.

Pridemo v Malastovo; tu je operirala 21. divizija, prišla sovražniku za hrbet ter ga iznenadila. Cesta postaja čimdalje slabša, le počasi se premika naša kolona naprej. Dospemo v vas Brzegolina. Tu so bivali kozaki več tednov in oropali vse prebivalstvo. Le malo vaščanov je ostalo v vasi. Stopim v borno kočico. Dve mladi deklici sedita pri oknu in žalostno gledata na vaško cesto, kjer neprestano vozijo trenske kolone. Starejša, štirinajstletna deklica mi pripoveduje, da je šel oče k vojakom in da so mater ubili kozaki, ker jim ni hotela dati zadnje krave; tako sta ostali sami. Pohištvo in vse imetje so kozaki požgali. Tik pred njihovo kočjo je padla avstrijska granata v četo sovražnikov, raztrgala mnogo vojakov in užgala sosednjo hišo, nakar je ogenj upepelil 11 hiš.

Pot nas vodi dalje čez Majdan v Sviržovo rusko. Grobovi padlih so zaznamovani z majhnimi lesenimi križi; na križih vise napisi z imeni pokopanih, številko polka in dnevom pokopa: 3. majnik. Novi grobovi! Tako korakamo dalje skozi požgane vasi, mimo ogromnih grobov, mi-

mo polj, ki so jih razmetale in razorale granate in šrapneli. Ob krasnem solnčnem dnevu dospemo v Grab. Tu je bival poveljnik ruske karpatske armade. Ta vas ni mnogo trpela, le par hiš je razdejanih, pač pa je Ožena popolnoma zgorela.

Sedaj se začne pot čez Karpate na Ogrsko. Državna cesta se dviga v klancu in vodi v serpentinah v Poljanko. Korakamo po torišču karpatskih bojev; tu smrtna žetev ni imela mej. Vsi hribi in klanci so polni strelskih jarkov in velikih jam, ki so jih izkopale granate. Po tleh leže nešteti ovoji granat. Pridemo na vrh klanca; krasen razgled na Ogrsko. Hribi in doline cveto v majevem cvetju, pred menoj pa leži vas Poljanka. Bojni vihar jo je razdejal, izginila je s pozorišča; le nekaj kupov pepela kaže, kje je stala vasica, krog katere so se vršili najstrašnejši boji. Na levi strani znameniti Kastelik vrh, katerega je bila osvojila naša domobranska brigada generalmajorja Zahradnička, prej poveljnika ljubljanskega domobranskega pešpolka. Vasici Smihov in Niklova sta razrušeni. 23. novembra lani smo tu praznovali sveti večer, sedaj so le še razvaline.

Po lepi, široki državni cesti dospemo v Zborovo (Zboro), torišče naše 22. domobranske divizije. Tu je naš divizionar, vrli podmaršal Schmidt Fusina, vodil boje med Spodnjo in Zgornjo Poljanko. Zborovo, nekdanj ličen trg, je razdejano, vse hiše od granat in šrapnelov podrte, zemlja razrita s strelskimi jarki in pokrita z utrdami. Le velikanska razvalina nekdanj mogočnega gradu Rakoczyjev kipi na visokem hribu iznad ozelenelih gozdov k nebu in nam kliče svoj: Morituri vos salutanti!

V vasi Kjušovo so Belgijci (27. pešpolk) v velikem skupnem grobu pokopali 50 svojih padlih tovarišev. Krog groba so napravili lično ograjo, nanj pa postavili velik križ. Tu spé zdaj junaki zelene Štajerske nevzdradno spanje, nad njimi pa cvete pomlad, in zlato solnce poljublja njihov grob.

Že od daleč me pozdravlja ponosni stolp bardijeve stolnice. Vse mesto je na nogah, vse je veselo in živahno. Raz hiš vihrajo zastave, vse govori o velikanski zmagi Gorlice — Jaslo — Zmigrod. Židje praznujejo »šabes«, a oblast je po bobnarju

ukazala, da morajo odpreti trgovine. Vojaštvo se sprehaja po ulicah in kupuje potrebščine za novo pot, avtomobili drvé z novimi povelji, in ogromno število ujetega sovražnika se vali po cesti proti kolo-dvoru. Stopim zopet k mojim slovaškim majkam, pri katerih sem bival meseca februarja. Vse kakor nekdanj! Tiho sta sedeli v kuhinji in čitali iz molitvenika. »Hej, babuška! Lačen sem, da se mi krivi želodec!« sem zaklical. Veselo sta me pozdravili ter hiteli k ognjišču, da napravita vojaku, ki skoraj osem dni ni kaj prida jedel, obilno kosilo. Vsedel sem se v slovaško sobico, noge so me skelele od velikanskega marša, vsa stopala so bila polna mehurjev, saj sem hodil celih 42 ur brez vsakega prestanka. Bila je dolga pot, a gotovo ena najzanimivejših, kar sem jih kdaj napravil v svojem življenju. Hodil sem po bojišču svetovne vojne, po njenem morišču in pogorišču. — Izanc.

»Slovenec«.

Naskok pri Kolomeji.

Četovodja Karol Jakopič je pisal svoji sestri:

Draga sestra! Kakor sem Ti že sporočil, sem sedaj v bolnišnici. Ker sem že precej okreval, Ti nekoliko opišem, kar sem doživel od zadnjega dopusta.

Dne 14. maja smo prišli v mesto Kolomejo. Hodili smo cel dan do polnoči. Prišli smo k tretjemu armadnemu zboru. Tam smo dobili štirje možje eno štruco komisa in vsak še eno rezervno porcijo. Zjutraj ob štirih smo šli skozi mesto Kolomejo. V mesto so letele granate in šrapneli. Okna so se razletavala od grmenja topov. Tu pa tam je priletela granata v poslopje in odtrgala kos zidovja. Pločevinaste strehe so letele po zraku kakor aeroplani. Med tem hrupom je naša tretja stotnija, ločena od bataljona, nadaljevala svojo pot. Bili smo takrat rezerva. Med maršom smo se spogledovali, češ: lepo se nam obeta. Srečno smo prišli skozi mesto. Ustavili smo se za štirimi nizkimi hišami. Tam da stotnik povelje, da zložimo puške v piramide in odložimo telečnjake; večina ima nahrbtnike, le nekaj malega nas ima bolj priljubljene rjavke. Polegli smo za hišo po vrt-

nih gredah; vsak si je utrgal cvetko in zataknil na čepico. Ves čas so letele čez nas granate in šrapneli, a mi se nismo dosti zmenili zanje. Tu in tam je pogledal kateri, kam pravzaprav padajo ti streli, ki nič ne zadenejo; enkrat so bili prekratki, enkrat predolgi.

Med tem viharjem nam je hitro potekel čas; dve uri sta minuli, da nismo vedeli, kdaj. Pa še zgoraj je začelo grmeti, česar že dolgo nisem slišal. Megle se vlačijo tako nizko, kakor bi nas hotele skriti pred Rusi. Potem se pa vlije dež, kar pa ni trajalo dolgo. Prišlo je povelje, da pojdemo na pomoč 4. domobranskemu polku levo od Kolomeje. Tam je bilo premalo mož, in Rus se je porinil v naše postojanke, misleč, da se mu bo v njih bolje godilo, nego v njegovih. Pa se je zmotil. Pustili smo ga noter, da se kratkočasi z našimi granatami, ki smo mu jih radovoljno pošiljali. Kar odskakovale so od zemlje, pa ne vem, ali od veselja ali od prevelike moči, ki jih imajo naši težki topovi. Ne vem, kaj mislijo rjavosukneži o njih; nam bodo povedali, ko pridemo skup. Pregnati jih moramo iz naših jarkov. Malo težko bo šlo, pa 3. stotnija 7. lovskega bataljona bo že naredila.

Od železniške proge smo bili oddaljeni kakih deset minut. Na srečo je bil ondi napravljen jarek; šli smo drug za drugim po njem. Sicer je bil ponekod do polovice napolnjen z vodo, a kaj zato, da nas le Rus ne vidi. Petnajst korakov pred progo se je jarek končal. Zdaj pa hitro čez cesto in za železniško progo. Ko smo vsi za progo, pa po vseh štirih naprej. Tako daleč, da smo dosegli isto širino, kakor jo je imel Rus v naših strelskih jarkih. Tedaj nas je pa tudi Rus že opazil. Začel je metati granate in šrapnele, pa mu ni nič pomagalo. Naši topovi so mu dobro odgovarjali in tudi bolje zadevali nego ruski. Tedaj samo še čakamo povelja za napad. Oddaljeni smo bili od Rusov še 1500 korakov; malo daleč za nas, zlasti ker je bilo šele ob štirih popoldne, torej popolnoma svetlo. Pride povelje prvi trije vodi naj odrinejo, četrti jim sledi na 300 korakov.

Ko pridejo čez železniško progo, začno Rusi tako hitro streljati iz pušk, da so se naši morali vreči na tla. Marsikaterega je zadela krogla, ko je napravil komaj sto korakov. Zdaj je bilo težavno delo; če je kdo

le malo dvignil glavo, so priletele krogle od vseh strani, zlasti pa od leve. Zdaj ni bilo drugega, nego plaziti se po trebuhu drug za drugim kakor kača. Streljanje ni nič ponehalo. V tem so se prvi trije vodi oddaljili za 300 korakov in vrsta je prišla na nas. Vzdignili smo se po eden, po dva in šli na pomoč tovarišem, ne vedoč, ali pridemo do njih ali pa nas preje zadene sovražna krogla.

Preden smo došli tovariše, se je stemnilo, in Rusi so nekoliko pojenjali s streljanjem. Vsi se razprostremo v rojno črto in na dano znamenje gremo 50 korakov naprej. Zdaj nas niso videli, marveč samo slišali. Začeli so tako močno streljati, da smo morali zopet leči na tla. Malo se zakoplamo in postavimo prednje straže, kar je hitro narejeno. Zdaj je hotel stotnik zvedeti, kako močan je sovražnik. Kdo pojde poizvedovat? Od vsakega voda so šli po trije možje in njihov vodja. Tudi jaz sem moral iti; vzamem tri može kar od kraja, ne da bi kaj zbiral, pa hajd! Šli smo na desno od naše rojne črte kakih 200 korakov v poševni smeri; ko smo prišli iz našega stražnega prostora, smo jo udarili naravnost. Pa ne dolgo; začutili so nas in razsvetlili prostor z raketo. Hitro se vržemo na tla, in takoj nato začne pokati. Kakor bi se vsula toča, so letele krogle mimo nas. No, sedaj ni bilo treba več poizvedovati, koliko je Rusov: dobro sem slišal dve strojni puški; biti je moral približno en bataljon. Ko poneha toča, gremo nazaj k tovarišem, in jaz javim, kar sem dožgal. Medtem smo dobili v pomoč od 78. pešpolka eno stotnijo in pa pol stotnije hrvatskih fantov. Bilo je krog 4. ure zjutraj, ko se vzdignemo, da preženemo nadležne Ruse. Imeli smo še 150 korakov do njih, ko se oglasi iz naših grl strašen Ura! Tako besno smo kričali, da smo skoraj strojne puške zatopili, s katerimi so tako hiteli streljati na nas. Pa jim ni nič pomagalo; eden je bolj hitel proti njim nego drugi. Tu in tam se tudi kateri zvrne, a na to se ni časa ozirati.

Prišli smo do okopov; nekoliko Rusov je ušlo, drugi so se vdali. Osvojili smo zakope, dve strojni puški in precejšnje število Rusov. A to še ni bilo zadosti. Tudi jaz sem nekaj dobil: rusko polkovno trobento. Začnem trobiti na nov naskok. Naši so hiteli proti vasi, kjer je bila pa prevelika

premoč. A naši ne odjenjajo. Čez vodo in jarke so udrli v vas in ulovili 300 Rusov. Tedaj so se začele pomikati proti nam močne ruske čete; naši so se jeli počasi pomikati v pridobljene zakope. A jaz, žalibog, tega nisem storil.

Ko sem nehal trobiti za naskok, sem zaslišal za seboj vpitje in takoj spoznal, da so Rusi. O Marija, sem si mislil, kaj bo pa zdaj. Grem proti Rusom in zakričim: »Roke kvišku!« Pa me niso hoteli ubogati; bilo je kakih 60 mož. Zavihtim puško. Tudi to ne izda, preveč jih je pač. Skočijo name in še danes ne vem, kako da sem ušel smrti. Streljali so name in me suvali z bajoneti, pa nič se me ne prime. Plašč imam ves razstreljen in bluzo tudi; veš, Pavla, tudi tista beleznica s podobico je razstreljena in ravnokotno škattla za cigarete, kar sem oboje nosil v desnem žepu. Meni pa nič! Tudi z bajonetom niso napravili dosti; samo dva sunka sem dobil v levo roko. Sedaj je bilo treba gledati, da se zmažem. Hitro se obrnem in ne vem, kako se je zgodilo, da sem izgubil čepico. Nekaj časa so še streljali za menoj, potem pa nehali. Sedaj sem bil brez čepice in brez ruske trombe; vse sem izgubil, samo življenja ne, hvala Bogu! No, to se bo že poravnalo. Zdaj pa naprej k »Rdečemu križu!« Tam so me obvezali, in tudi najedel sem se, česar sem bil že zelo potreben. Odpravim se k drugi postaji »Rdečega križa«, kjer sem dobil več svojih tovarišev. Šli smo na železniško postajo in se vozili tri dni. Vožnja je bila težka; vsakega je nekoliko rana bolela in mene tudi. Zjutraj 19. maja smo dospeli v Debrečín in se odpravili v bolnišnico, kjer smo dobili potrebno postrežbo. Tu se ne sliši hrumenja topov, par dni nam bo poteklo v miru. Potem pa zopet nazaj v boj. Pozdravljam Vas vse skupaj! Živela Avstrija!

»Slovenec«.

Slovenski vojaki ob Dnjestru.

Napisal vojaški kurat J. Hafner. ... 22. junija 1915.

Bežeči Rus se je v okopih ustavil za Dnjestrom. Utrujeni od teden dni trajajočega neprestanege zasledovanja so naši možje in fantje — Kranjci, Korošci in Bošnjaki pred vsemi — imeli že veliko potrebo

po oddihu, ko jim ukaže povelje, vreči sovražnika še bolj nazaj. Pričelo se je grozno, prav mesarsko klanje, ki traja že štiri dni in neče prenehati. Kar sem v teh dneh doživel, videl in čutil, to hočem preprosto in brez olepšave nekoliko popisati.

V nočni tihoti in temi se je pomaknil naš polk čez hribovje, ki spremlja Dnjester, v dolino k vodi, kjer smo se vlegli proti enajsti uri k počitku. Toda že ob pol dveh zjutraj nas postavi nenadno povelje na noge. Gremo oprezno čez novonarejeni most, vzpnemo se na nasprotni breg, ki ga reka na treh straneh obkroža, in se bližamo sovražniku, ki nas že pričakuje v okopih, pri katerih je prejšnji dan zadal velike izgube Janezom. Ob cesti med drevjem obstanemo; del polka gre v boj, drugi del pa se vleže ob cesti kot rezerva v travo. Toda komaj se dobro raztegnemo po tleh, že prično pikati (ck, ck, ck) okoli nas ruske krogle in v par minutah se čutijo trije precej dobro zadete, na druge pa padajo odbite vejice z drevja.

Med tem vpostavimo z zdravniki nekoliko zadaj polkovno obvezovališče in začnemo svoje delo. Noč in dan nam donašajo pomoči potrebne ranjence na nosilih. Grozne slike! Iz teme stopajo na rob gozdiča, kjer taborimo, k medli lučici upehani nosilci in pokladajo pred nas ranjene tovariše. Mnogi takorekoč plavajo v svoji krvi, ki se zbira iz ran na platno nosilnice kakor voda v luži pod mokro skalo. In dvigajo se pred nami molče naši ljudje, podobni bičanemu Kristu. Različno je njihovo obnašanje. Mnogi delajo miren, vsakdanji obraz in pripovedujejo o položaju na bojišču. Nekateri se jokajo potihem in tožijo o bolečinah in o posledicah ran. Posamezni te pogledajo nemo, z ugašajočimi očmi, če jih vprašaj, kako jim je; so pa tudi, ki razkladajo edino željo, da bi njihova kri ne bila zastoj prelita in bi bil sovražnik končno premagan. Čast mi je, ker morem poročati, da so Janezi, katerih mnogo pride k nam, ker naše obvezovališče laže najdejo, ponajveč med poslednjimi junaki. »Dobro sem jo dobil, pa da bi le mi zmagali, še mar mi ni rana,« mi je pripovedoval postaren Moravčan. In Amerikanec z Dolenjske z brado je dejal: »Samo zato bi rad še enkrat imel zdravo nogo, da bi mogel nazaj, podit Ruse.«

Čudno, neverjetno je. Poredkoma padajo med nas krogle iz pušk, tako da se tuintam kdo prekucne in zakrvavi; čez nas žvižgajo težke granate na most, na levo in desno, v bližini 20 do 50 korakov pa pokajo šrapneli na polje in na cesto, iskajoč naše topove. Med nami vse na okrog po grmovju leže težko ranjeni in vzdihajo, ob robu gozda leže mrtvi, zaviti v šotorne plahte, čakajoč pokopa. Mi pa se pogovarjamo, sem in tja hodimo, jemo, spimo, pišemo in sploh živimo kakor doma pri vsakdanjem delu, četudi se zavedamo, da niti trenotek ni varen nihče izmed nas svojega življenja. In nad nami po vejah skačejo pa ob gromu topov in pokanju pušk veselo prepevaje ptički kakor takrat, ko so tod brenčali sami roji galiških muh in se pasli kostruni. Res, v grozno nasprotje je postavila vojna človeka z božjo naravo, ki diha mir in oznanja srečo veselja in bratske zajemnosti. Daj Bog, kateri edini to zamore, da se tudi zakrknjena in podivjana človeška srca omehčajo in se v pravi krščanski ljubezni ter blagonosnem miru zopet zblížajo!

»Gorenjec.«

Črtice.

Mater Dolorosa.

V »Schlesische Volkszeitung« je priobčil Henrik Boes to-le črtico:

Tam gori pri Limanovi, kjer so bile že dva dni, čez veliko cesto sem, žvižgale brzokrile, nevarne ptice — njihovo petje ti je šlo do živcev — tam torej je nekega popoldne tudi meni kakor živi ogenj šinilo v nogo. Čutil sem, kako mi je nekaj gorkega vrelo v škorenj. Drznil sem se še prestopiti nekajkrat docela gibčno, potem pa sem bil s svojo močjo pri kraju. Zavedal sem se, da potrebujem tuje pomoči.

In tako sem po marsikakšni nezgodi srečno utekel peklu ter končno tiho in tožno pozdravil zastavo »Rdečega križa«, ki je žalostno gledala s cerkvene strehe, trudno se nagibaje k zemlji, kakor da bi vedela, koliko jih išče njenega zavetja, da bi vsaj zadnje, skopo odmerjene ure, preden stopijo čez mejo neznane dežele, našli v mirnem kotičku malo pokoja. Prišli so me v cerkev. Zadnji utrujeni sij

večerne zarje je priplaval skozi skrivnostno temo romanskega okna v svetišče. Na levi strani od vrat sem dobil ob stebru še prostorček na čudno vlažni slami. Potipal sem krog sebe ter prestrašeno umaknil roko.

Zakaj me ta vlažna slama pretresa s skrivnostno grozo? Sledim misli, ki mi je prešinila glavo, in podržim roko proti luči.

Ah! Rdeča človeška kri, ki se je morda šele ravnokar ohladila!

Vzdihnil sem in se naslonil na steber. Pogledam okoli sebe. Z velikega lestenca v srednji cerkveni ladji prihaja svetla luč. Pod njo je miza, na njej steklenice, obveze, vata, pa škrinjice z majhnim orodjem, ki se nekako neprijetno lesketa. Zraven pa resnobno vprašujoče oči, ki zro na povoden krvavečih mož, katera še vedno pritoka in noče prenehati.

Lahen žvenket, zatajen bolesten vzklík in stok, tiho zamirajoča beseda vmes, in le še samo neprestano stokanje slišiš, ki ti tere in trga živce.

»Sanitejec!« Kakor rahla tožba, kakor lahna prošnja se glasi. Ta ni slišal. Baš je pomagal onemu tam v kotu. In kliči se množe. Oni tam je napel zadnje moči, da koga prizove. Pozna se, da mu luč življenja ugaša. Tu zopet zakriči nekdo v besni boli, zahtevaje, zapovedovaje.

In vedno se ponavlja beseda: Vode! Vode! — Moj Bog! Kako to peče! Kakor žerjavica ti prežge žile, mišice, do kosti, do mozga. Kako stokajo, kako ječe in cviliijo, kako ihte in jočejo močje — zapuščeni otročički, ki iščejo mater. In kako škripajo z zobmi v svojem srdu, v onemogli jezi nad divjim ognjem, ki se jim pretaka po žilah. O Bog! Pomagaj!

Pred oltarjem mirno miglja večna luč. V zadnjih zdihljajih visi Križani in se z neskončno ljubeznijo ozira navzdol po cerkvi. Tu sedaj ni zbrano verno ljudstvo pri službi božji. Tu ne dvigajo kvišku pobožni, zaupni otroci svojih nedolžnih ročic. Mamice ne prebirajo tiho, z nagubančenimi prsti jagod rožnega venca. Tu ležijo — bratje. Tu umirajo, tu trpe sinovi večnega, pravičnega Boga.

Oh, da! Kako si trpel za nas! Kako si nas klical!

Malo jih je prišlo. Mnogo jih je oglaselo. Ne samo usmiljen in poln ljubezni si,

Gospod, Sin božji; tudi pravičen si. O, poglej torej, kako Tvoji sinovi prelivajo kri, vršeč najvišje človeške dolžnosti!

Z leve strani ob glavnem oltarju se iz dolbine v zidu bliskajo zlati žarki. Oko se je polagoma že privadilo mračni polutemi. Blažena Mati drži svojega edinega Sina v naročju. Na njenem plemenitolepem obrazu je žalost, tožba, boleost in miloba, ki se ji ne moreš upreti. Sin božji je mrtev. Nežno je nagnil svojo venčano glavo v stran.

Gledam in gledam, pa ne morem proč obrniti oči. Čedalje jasnejši so mi obrisi obeh podob, čedalje bolj se pogloblja moj pogled v čudapolne poteze Matere božje in njenega Sina. In glej!

Kaj je to? Ali se godi čudež? Tiho nagnjene roke se dvigajo, in Marija se ozre na reveže ob svojih nogah, se ozre name. Kako je pač drugim pri srcu? Nobene bolečine več ne čutim. Moja dobra mati doma bi ne mogla toliko ljubezni, toliko usmiljenja položiti v en sam pogled kakor ta Mati. Toliko dobrotljivosti, toliko odpuščanja more biti le v srcu Matere božje. In sedaj! Polumrak je izginil, glava Materina zažari v nebeškem sijaju, lice ji zasveti blaženstva, dvanajstero zvezd vidim plavati ob Marijini glavi, v barvi rubinov pa zasijejo znamenja dragocenih ran križanega Gospoda.

Jezus je vzdignil svojo trudno glavo in z očmi, polnimi enake milostljivosti in dobrote, zre na reveže ob Svojem vnožju.

O Bog, ali nam daš moči, ali nam daš poguma, da bomo prenašali usodo narodov? Iztegni Svojo roko, ki ne samo rane seka, ampak jih tudi ljubeznipolno celi. Vem, skušati nas hočeš; grešili smo. A pokoro hočemo delati, krivice popraviti; toda, o Bog: dona nobis pacem! (Podeli nam mir!)

V svetišču je postalo tišje. Stokanje počasi umira. Še zadnji žarek večne luči zamiglja na Materi in njenem mrtvem Sinu. Na podzidku se zasveti. V zlatu se leskečejo posamezne črke. Berem besede, ki me navdajo z globoko otožnostjo in tiho željo, s sladko vdanostjo in voljnim potrpljenjem: Mater Dolorosa!

Zjutraj zarano, ko se še ni zdanilo, so štirim tovarišem pokrili s prti obraze. Na

štirih odrih so jih odnesli iz cerkve. V vrtiču ob svetišču, kjer je bilo včeraj dvanajst križev, jih je danes šestnajst.

Mater Dolorosa!

Po bitki.

V Karpatih. Nekaj ur po boju. Na obvezovališču obvezuje zdravnik ranjence, dva sanitetna vojaka mu pomagata. Najprej izpere rano, nato jo obveže; več tu ne more storiti. Z razstreljenimi čepicami in od smodnikovega dima začrnelimi obrazi, toda smejoči se, prihajajo lažje ranjeni in so čisto nepočakani, dokler jim zdravnik ne reče: »Ni nič hudega, tovariš; za par tednov greš domov, potem se pa lahko zopet spraviš nad Ruse!« Nekemu staremu črnovojniku visi palec le še na kosu kože, toda on se ne zmeni za to in pravi hladnokrvno: »To se človeku lahko zgodi tudi v navadnem življenju.«

S hitrimi, a negotovimi koraki se bliža obvezovališču avstrijski častnik. Njegov obraz je blede, ustnice sinje, krvave žile mu preprezajo oči. Ko tako prihaja bliže, ni opaziti, da bi bil kje ranjen. Pomeša se med ostale ranjence; pred zdravnikom postoji za hip in lovi sapo. Iz ust mu pritečejo pene, zavrti se okrog svoje osi in zgrudi: njegovega trpljenja je konec. Krogla ga je zadela v srce, vendar je imel še toliko moči, da je prišel na obvezovališče.

Dva močna Ogra prinašata na rokah težko ranjenega ruskega prostovoljca. Previdno in nalahno stopata, da bi ranjencu ne prizadevala prevelikih bolečin, toda en pogled pove, da je tu vsaka pomoč zaman. Neki vojak, ki zna ruski, se nagne nad umirajočega in sliši, kako z zadnjimi močmi šepeta besede: »Saj nisem bil hud na vas, nisem vas sovražil, zakaj ste me umorili? Bog, živel bi rad!...«

Ranjenci so obvezani in na nosilnicah jih nosijo z bojišča. Na osamelem bojnem polju ostanejo le mrtvi in umirajoči. Tam leže na mrzli grudi, in kar je bilo živemu muka, je umirajočemu olajšanje. Zdravnik pravi, da neznosni mraz lajša ranjencem smrtno borbo. Ta simpatično lepa, mila, s tihimi jelkami obdana pokrajina, ta livada, katere snežne odeje se pozimi nihče ne dotakne, je sedaj polna majhnih, krvavih luž.

Kakih 20 metrov od bojišča, ob gozdnem robu, kopljejo vojaki dve globoki jami, in skozi mrak, ki ga taboriščni ognji le medlo razsvetljujejo, se bližata dva vojaška duhovnika. Oba sta še čisto mlada, iz njunih oči odseva usmiljenje in gorkota; zadnji žarki zahajajočega solnca krvavo zlaté križa v njunih rokah.

»In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ego te absolvo...« ponavljata duhovnika neprestano in s počasnimi koraki gresta preko bojnega polja, pripogibata se nad padlimi vojaki in se s križem dotikata njihovih bledih čel. Za njima gre zdravnik. V rokah ima majhno ogledalce, ki ga drži pred ustmi na tleh ležečih; neprestano briše stekleno ploščo in ako se kje pokaže najmanjši znak dihanja, pridejo vojaki in odneso ranjenca na obvezovališče, kjer se vse stori za njegovo rešitev. »Ego te absolvo... Ego te absolvo...« doni skozi mrak.

Neenadoma reče zdravnik: »Prosim Te, velečastni, pojdi sem. Tu želi nekdo s Teboj govoriti!« Na tleh leži, stegnjen, čisto mlad vojak. Njegova roka je nežna in majhna in v njej molitvenik, ki ga krčevito stiska. Že napol osteklenele oči se na široko odpro, ko pristopi duhovnik in mu položi križ na usta. Z zadnjimi močmi zašepeta: »Praporščak Oton Helberg...« Duhovnik prime praporščakovo onemoglo roko in s tresočim glasom moli: »Oton, te absolvo... in nomine Patris et Filii...« In praporščak Helberg zapusti svet s smehljajem na ustnicah.

Sanitetni vojaki nosijo padle junake h grobu. Vsi so v polni uniformi, na prsih hrabrostne svetlinje. Duhovnika blagoslovita jami, in smodnikov dim, ki se še ni popolnoma razvlekel, se bori z vonjem kadila. Skozi mrak doni zategnjeno petje pogrebni molitev.

Drugega za drugim, previdno in nalahno, skoraj ljubkujoče, polagajo junake v grob. Plemeniti in vzvišeni v svoji marmorni belini leže mrtvi v grobu; izbrisani so vsi bolešni spomini na strašni, čudno grozni čas. V enem grobu počivajo častniki, v drugem moštvo. Ruskega mrliča kopljejo posebej in na preprost lesen križ zapišejo z rdečim svinčnikom: Vazul Ternikov.

Počasi, v enoličnem ritmu pada zemlja v grob. Od ognjev pridejo vojaki, in vsak položi tovarišem v zadnji pozdrav na grob kak spominček: smrekovo vejico, kamen ali uvelo cvetko. Medtem se je popolnoma stemnilo, in ko se dvigne blede luna iznad obzorja, zapoje vojaki otožno narodno pesem.

Vojak.

Dr. Fr. Kulovec je priobčil v »Slovenec« naslednjo črtico v spomin prijatelju stotniku Sočniku, ki je padel na severnem bojišču dne 25. februarja 1915:

Marš je bil neizmeren. Zjutraj smo stali že par ur na močvirni njivi. Ko si se prestopil, je pljusnila umazana voda kvišku. Burja je pihala, da so nam premrli vsi udje. Končno, proti pol 10. uri smo nastopili pot nazaj. In potem je šlo dalje po neizmerni planjavi. Ceste so bile blatne in izvožene. Vojaki so nekaj časa izbirali, kam bi stopili. Pa povsod ista zemlja brez temelja. Vdali so se v usodo in korakali gazeč blato do kolena. Z neba je lahko pršilo. Semintja je potegnila burja z velikim sunkom, megla se je zgostila v debele kaplje, dež se je vлил v velikih curkih na nas. Obleka se je že napojila mokrote, postala je težja in ovirala korake.

»Ali ne pridemo kmalu do cilja?« so jeli vsi povprek povpraševati in godrnjati. »Pot je brez konca. Še utopili se bomo v njej.« Sredi pota je obtičal v blatu težak voz. Vojaki so se trudili okoli njega, konji so se napenjali, pa ni šlo dalje. Par korakov dalje se je ponavljala isti prizor. Prosta pot je bila ovirana, kolona se je jela trgati. Mlad človek je prišel in jel vpiti nad moštvo. »Prijatelj, le lepo počasi,« ga je zavrnil mlad stotnik, ki je od zadaj prijezdil pogledat, zakaj ne gre naprej.

»Ali ne vidiš, da ljudje ne morejo naprej? Poleg tega premisli, kaj so prestali v pravkar minulih dneh ti ljudje. Čudno je le to, da jih polovica ne obleži na tej mučilnici.«

»Dobro si povedal, Sočnik,« sem mu rekel in segel v roko. »Mislil sem, da si že v Gradcu ali celo v Ljubljani. Saj je vendar šele nekaj dni po Grodeku, ko si jo skupil. In sedaj si zopet tukaj, kakor bi padel z neba.«

Prijazno se je nasmehnil in rekel: »Kdo bi se menil za take malenkosti. V par dneh bo zopet dobro. Če se pa ne bi sedaj vam pridružil, ko ste mimo šli, kdaj vas zopet najdem? Dolgčas bi mi bilo daleč od vas. Tako rad poslušam pesem: Tak, tak, tak, ki jo pojo moje mašince.«

»Pred par dnevi je ta pesem tudi meni zelo ugajala. Bili so nam že precej blizu vratu. Dobro si jih kosil.«

Pri Glini, lepem gradu tam nekje blizu Grodeka, so nam bili kozaki precej blizu za petami. En naš bataljon je imel kriti umikanje trena in čet. Pa so slabo naleteli. Zaropotalo in zažvižgalo je po zraku, kakor bi se bil dvignil silen vihar, od strani so zaklopotala strojne puške, in silni napad se je sesedel. Ko smo korakali čez veliko močvirje, smo slišali le še sem in tja kak strel. Kozaki so izkusili na lastni koži, da jim tukaj delo ne požene v klasje, in so jo odkurili nazaj.

Čez par tednov smo bili zopet na maršu, na potu proti Volči dolnji. Opoldne smo počivali na močvirni njivi. Pred odhodom nas je zbral polkovnik okoli sebe. Častniki so si skrivnostno šepetali: »Danes bo prvo odlikovanje.« In v resnici! Po kratkem nagovoru, v katerem je imenoval tri imena: Gologoro, Grodek in Glino, je polkovnik pripel prijatelju Sočniku na junaške prsi vojaški zaslužni križec. Ni ga bilo med nami, ki mu ne bi bil od srca privoščil odlikovanja. Vsi smo vedeli, da ga je dobil v oja k.

Takrat sem se zamislil v dneve, ko smo se peljali na bojišče. Slavnostno razpoloženje je vladalo vsepovsodi. Bilo je, kakor bi se peljal na slavnostno pirovanje in ne na skrivnostni ples z belo ženo.

Ljudske množice so nas pozdravljale v burnem navdušenju in nas obsipavale s cvetjem in venci. Bil je en sam slavnostni izprevod od domovine do bojišča. Marsikdo je stopil med veselo in lepo družbo, ki ni štedila s priznanjem. Mlad častnik je sedel mirno in skromno na svojem mestu, kakor da zanj vsega tega ne bi bilo. Le eno pot je imel na vsaki večji postaji: do voza, kjer je bilo moštvo strojnih pušk. Že tedaj je bila vsem sodba gotova: To je vojak. In nisem se motil . . .

In ko sva tisti dan jezdila po blatni cesti, mi je zopet prišla v misel sodba izza preteklih dni.

»Meni se zdi, da si vendar prezgodaj nazaj prišel,« sem zopet prekinil molk. »V tem blatu, ki bomo po njem brodili v prihodnjih dneh, se ti bo rana še ognojila in potem boš šel za dlje časa.«

»Malo mi brenči po glavi in ob strani malo skeli. Hujšega ne bo,« se je tolažil.

Pri Grodeku je bil med neštevilnimi drugimi tudi on med zaznamovanimi. Strojne puške so bile postavljene na ugodnem kraju, da so obvladovale važne sovražniške pozicije. Zato jih je jela obdelovati ruska artiljerija. Uro za uro so padale spređaj, zadaj, na levo, desno težke granate na tisti kraj, da se je zemlja stresala v temeljih. In priširmela je ena, se zarila globoko v zemljo pod strojnimi puškami, eksplodirala in raznesla vse na vse štiri vetrove. Druge nesreče ni bilo, kakor da so bili vsi omamljeni in so le polagoma prišli zopet do sape. Le poveljnik je dobil po glavi več brazgotin. Pa kjer je ena nesreča, se ji pridruži še druga. Kmalu nato ga je opomnila tudi krogla na istem mestu, da ni neranjliv. Pa vojak ni zapustil svojega mesta, dokler se ni unesel bojni vihar. Šele tedaj se je dal obvezati in je odšel z drugimi ranjenci v Przemysl. Čez par dni smo prišli za njim. Pridružil se nam je in z obvezano glavo nadaljeval z nami velike marše.

»Brenčalo ti bo dolgo po ušesih. Kdor je bil tiste dni v ognju, temu bo pač vse življenje brenčalo in žvižgalo po ušesih. Za tebe je bil pa še posebej precej krepak opomin, kako ozka je brv, ki po nji hodiš med življenjem in smrtjo,« sem zopet začel pogovor bolj iz potrebe, da se prepričam, če nisem morda sam na široki planjavi, kakor da bi pa moža, ki ni poznal strahu pred smrtjo, opomnil na nevarnost malošmarnega dne. Bilo je že pozno v noči in stemnilo se je, da nisi videl konja pred seboj, ki si na njem jezdil. Vse je utihnilo in se pomikalo mehanično naprej, vdani v svojo usodo. Teža je težila, noge so omahovale, želodec se je oglasal. Kako sladko bi se zaspalo v cestnem jarku. A moč mase je bila večja kakor želja posameznika. Kolona je šla naprej in vlekla posameznega s seboj.

Proti polnoči smo prisopihali na precejšen hribček, kjer smo imeli prenočevati.

Nikjer nobene hiše, vse odprto, in burja je piskala kakor na Krasu. Doli v dolinici so se pa svetila svetla okna in tako ljubeznivo vabila pod streho.

»Nikar se ne boj; glej v dolino. Tudi tukaj bomo spali, da bo veselje,« je rekel.

Že je stal vojak pred nama in pokorno javljal, da je šotor že postavljen in v njem na debelo slame za mehke postelje. Odkod so jo tako hitro dobili, je meni bilo še drugi dan uganka, ko sem se ozrl naokoli. Pa za svojega »havptmana« jim ni bila nobena pot predolga, nobena stvar pretežka.

»Tvoji fantje bi dali še življenje za tebe,« sem se pošalil, ko je prišel od svojih ljudi in se vlegel k meni in tovarišu, ki sva bila že zakopana v slami.

»V resnici! Fantje so mi vdani in me imajo radi,« je rekel z mehkim smehljanjem, ki si ga tolikrat opazil na njegovih ustnicah. »Tudi ni težko pridobiti si njihovo ljubezen. Prijazno z njim ravnaj in oviješ ga lahko okoli prsta. Rad imam te ljudi. Ljubim te bistre oči in brezskrbne obraze, ki jih opaziš okoli sebe. Sebe menim videti v njih. Mislim si: rojeni vojaki.«

Še dolgo smo se pogovarjali ob gorkem čaju, ki nam ga je kuhal zvesti sluga. Zvezde so kazale že pozno čez polnoč, ko smo sladko zaspali, bolj sladko kot doma na mehki postelji...

* * *

Stali smo pred grško-katoliško cerkvijo in čakali povelja za odhod. Prišli smo iz kraja, kjer so prejšnji dan naše čete vršile krvavo delo, kakor ga še nisem videl v tej vojski. Otožne melodije so donele iz cerkve in tako čudovito mehko božale človeško dušo. Nisi mogel razbrati, je-li to žalna pesem preroka Jeremije ali žalna pesem o togi in bolesi, ki je v nji zavita vsa vas in okolica.

»Lepše pesmi si ne morem misliti, kot to, kar smo včeraj izvršili,« je rekel stotnik Sočnik, obrnjen proti cerkvi.

»Ti nisi med zadnjimi, ki so krivi včerajšnjega razdejanja,« sem ga podražil. Očividno mu je ta indirektna pohvala ugajala. S svojim delom je precej pripomogel k uspehu. Divizijsko poveljstvo je samo postalo pozorno nanj in je v posebnem povelju zahtevalo od polkovnega poveljstva, da ga takoj priporoči v visoko odlikovanje.

»Kaj hočete, vojaki smo,« je rekel z znanim nasmehom na ustnicah. »Sicer se mi pa prav zdi, da boš tudi meni kmalu zapel podobne melodije. Enkrat sem bil že živ pokopan, zakaj bi ne bil sedaj enkrat mrtev.«

In zopet je zaigral oni mehki smehljal na njegovih ustnicah. »Ali ima slutnje, da ga zadene kaj hudega?« sem si mislil. »Ali je kaj na tem, da nekateri natanko slutijo svojo smrt, da jo kar vidijo, kdaj bo prišla? Pravijo, da je to resnica v gotovih slučajih. Drugi obraz pokaže nekateremu dogodke, ki so časovno daleč pred nami.«

»Tebe more slutnje,« mu je rekel nekdo.

»Kaj moré. Mene ne morí prav nič,« mu je krepko odgovoril mož, ki se v resnici ni bal smrti in ji gledal hladnokrvno v obraz. »Le to vem: enkrat me je oplazilo na levi, enkrat na desni strani glave in enkrat pride v sredo...«

»Če tako siliš v zemljo, zakaj nisi ostal v Wolczi dolnji pod zemljo? Takrat si bil dovolj dobro zakopan,« smo mi modrovali.

Takrat je udarila težka granata neposredno pred njegovo kritje in je vse zasula globoko pod zemljo. Dolgo so se morali vojaki truditi, da so jih izkopali izpod zemlje. Stotnika Sočnika je po eni strani precej zdelala in ga na eno uho oglušila. Komaj se je privlekel na obvezovališče. Komaj je preteklo par tednov, je bil že zopet pri svojih »mašincih«.

Morda bi še naprej razmišljali in modrovali o slutnjah in usodi, pa ni bilo več časa. Povelje je prišlo za odhod, in vsa kolona se je zazibala naprej, naprej... Šli smo komaj uro hoda, in že je počil prvi strel. Polk se je kmalu razvil v bojno črto in začelo se je poglavje v zgodovini našega polka, ki je popisano s krvjo. Zgodovinar bo pa tudi poročal o izvršenih dejanjih, kakršnih so zmožni samo najboljši vojaki... Naskok se je vršil za naskokom. Sovražnik je bil dobro zakopan. Sovražna artiljerija je metala ogenj z naglico, da si komaj mogel s štetvijo strele dohitevati. Pa sovražnik se je moral umakniti. Glavno orožje je bil bajonet.

Pridno so nosili ranjence. Enkrat pozno v noč, — bilo je na dan glavnega napada — so nam prinesli mladega stotnika, ki se je boril s smrtjo. Za čas samo se je

ločil od svojega moštva. Šel je naprej, da bi poiskal nove pozicije za strojne puške. Že se je umikal sovražnik iz glavnih postojank. Par krogel še, in ena je bila namenjena stotniku Sočniku v čelo. Dolgo časa ga je iskalo njegovo moštvo kakor dobra deca svojega očeta... In našlo ga je ležečega v lastni krvi. Slutnja ga ni varala.

Pogledal sem v obraz, in tudi v smrti sem videl isti ljubki smehlaj na njegovih ustnicah.

Drugi dan se je premikal mal spreved skozi vas. Tako otožno je bilo vreme in tako otožna so bila srca nas, ki smo spremeljali mladega stotnika k večnemu počitku. Pred nami in za nami so grmeli topovi. Prav blizu se je glasila pokojniku tako ljuba pesem s tako čudnim napevom: tak, tak, tak...

Pred vsako hišo so stale ženske in dekleta in nobeno oko ni bilo suho. Zjutraj sem dal poklicati vojta (župana), da je dal skopati jamo na pokopališču. Razglasil je po vsej vasi, da bomo pokopali mladega »kapitana«. In mehka srca so čutila z mehkim srcem, ki je tu počivalo, in oči so se jim porosile. Izprevod je vedno bolj naraščal. Neka skrivna moč je raztezala roko in vlekla vse za seboj. Sam si bil tako ljubezniv, zato Ti še neznanci izkazujejo ljubezen. Ali Te morda objokujejo, ker si se moral tako mlad ločiti od življenja? Ali jim je žal za Teboj, ker je s Teboj legel eden najboljših borilcev v ogroženo zemljo? Ko smo Te položili, daleč od rodne zemlje, na revnem vaškem pokopališču k večnemu počitku, so gorela neznana srca v goreči molitvi k vseodobremu Očetu za pokoj Tvoje duše. Resnična žalost jim je priigrala solzo na oči, ki je padla na Tvoj grob, katerega ne bodo rosile solze domačih. In ko smo že davno odšli, so še šepetali tihe molitve...

Gorje, ki sem ga že gledal, mi je posušilo solze v očeh. Ta dan mi je zopet zaiskrila solza v očeh. Mladostni mož, po Tebi se mi toži.

Od mrtvih je vstal.

Lea Fatur.

Pobelil se je trn v kameni gori, ozelela je njiva v rodnem dolu. Že se venčajo prve lastavice, obletajo stara gnezda —

prinašajo nekdanjo srečo. — Povsod je razorana in obsajena zemlja. Z mrzlično vneto so delali otroci, žene in starčki. Vse dni, kar je bil izkopnel sneg. Kar je ostalo moškega doma, hiti opravljati posle, ki so pretežki nevajenim ženskam. Jutri pride morda poziv — jutri mora mogoče oddati konja, vola. Vojska je in ne veš, kaj prinese prihodnji dan.

Velika sobota je našla mnogo obdelanega polja — našla je tudi mnogo solznih oči. Si prišel res veseli praznik vstajenja?

Grmé topovi tam v daljni daljavi, njih grom prihaja v naša tiha sela. Kri naših fantov rdeči tam daleč snežena polja — vroča nam pada kaplja za kapljo na srce. Čez dan nas moti nujnost dela, težke skrbi; čez noč hiteva naša duša na krvava polja, obrača mrtve, gleda vsakomu v obraz — da najde ljubljene, nikdar pozabljene... Blodi duša po visokem gorovju, brodi po brezdanjem blatu, išče po zapuščenih razstreljenih vaseh, gleda v izmučene obraze mož, ki trpijo nečloveško, ki se bijejo za nas in pišejo z jeklom in krvjo nov list slave Avstriji in izpolnjujejo z dejanjem besede bojne pesmi: »Nek dušman zna kak mremo mi!«

Bratje in prijatelji! Z vami čutimo vaše trpljenje, vam velja vsak naš vzdih, naša misel, naša molitev in naše delo. Niste osamljeni v ledenem pišu, niste zapuščeni na mrtvaškem polju, naša duša je pri vas, Marija je pri vas. Saj ji izročamo vsak dan našo vojsko, našo deželo.

Velika sobota. Si vstal Gospod? Je bila oljna nedelja? Ni nam prinesla oljke miru. Pravijo, da leže tam mrlič na kupih. In zvonovi pojo: Kristus je vstal!... Od jutra naprej zvonijo in kličejo zvonovi po barju; od jutra naprej si briše Mohorka oči, dela po hiši kot druge velike sobote, odgovarja otrokom, ureja živino, vzdihuje:

»Velika sobota! Drugi praznik kar ni Tonina doma... Zvoni kakor da bi ne bilo vojske, zeleni, kakor druga leta... Človek bi mislil, zdaj zdaj odpre vrata in reče: »Bog te živi, Jerica!« — Oh! — Je mogoče, da bo še kdaj kot je bilo? — Nikdar, nikoli več! Kdor je mrtev, se vrača samo v spominih... Zasanja srce kratke hipe, da je vse kot je bilo... Pa greš v mesto in srečuješ vojake. Vojake, ki gredo na vaje, vojake, ki lažijo ob palici, vojake, ki priha-

jajo, vojake, ki so pripravljeni, da odhajajo. — Vračaš se iz mesta, meniš, da so zrastle na barju gozdiči — pa se gibljejo gozdiči — na griču veje rdeča zastava, strel za strelom poka po gorovju — vojska je, ubogo srce, vojska je! — Vzdigne se težko nerodna kavka, poleti leno nad barjem, zakrohoče: »Vojska je in Toninu so izkljule vrane oči.« Pravijo, da leže tam celi kupi nepokopanih mrličev. — Nikdar več ne bo veselo moje srce...

Hotela bi zapustiti vse, iti v druge kraje, kjer ne hodijo žene žalostno — odločnega obraza po polju in cesti, da bi se oddahnilo srce. Ali kam? Pojdi iz vasi v vas, iz mesta v mesto, iz dežele v deželo. Povsod je ista. Vse vprašuje: »Kje je naš?« In ko si dobila dušo, kateri tožiš svojo žalost, moraš obmolkniti pred njeno. Ti imaš pet otrok, starega očeta, neizplačano hišo in polje, ona ima sedem otrok, gostuje. Ti dobivaš podporo, dokler ni gotovo, da je umrl tvoj mož, njen je umrl, dobila je odpravnino in zdaj glej, vdova s svojimi nebogljenimi sirotami — kdaj vas stisne glad... Pravijo in obetajo, da bodo preskrbeli sirote, ali kdaj in s čim? Govore in zbirajo, tiskajo plakate in berejo, a dokler se zgodi, kaj bo naredila smrt konec gorja...

»Smrt!...«

Mohorka se ustavi pri umivanju svetlih lat za mleko, strmi v pomivnik. Kaj hudega je umreti v takem času? — Bolje mrtva nego živa... Ali mož ji je naročil pri slovesu: »Ne pozabi, da ste zdaj ženske ravno tako vojaki, kakor smo mi. Zdaj mora zastaviti vse in vsak v Avstriji vse svoje moči — vsak po svojem, vse je mobilizirano.«

»Kaj delo,« mu je rekla, »delo me ne plaši, ali če ne bo tebe nazaj, duša moja!«

Mu je silila solza v oči? Držal se je moško, poljubil je otroke in naročal starejšemu dečku: »Ti boš zdaj materina pomoč,« očetu je rekel: »Malo boste pritegnili Vi namesto mene; če je kaj posebnega, vprašajte pri prijateljih za svet. Ne teži mi srca, Jerica, veš da me kliče dolžnost.«

Ti moški! Kar pokličejo ga, pa gre. Ni mu mar več za dom, ne za ženo. Da bi se bil barem razjokal ž njo, ne, še tega ne. Potem ji je pisal:

»Ne jokaj, delaj! Železen čas zahteva železnih ljudi. Ne misli, da vas ne ljubim. A ravno iz ljubezni do tebe, mila moja Jerica, iz ljubezni do najinih otrok sem šel rad v vojsko, kajti tukaj branim vaše koristi, in če padem, padem za vas, za naš dom.«

Ni razumela. Vedela je samo, da ni ljubega moža doma. Delala je dvakrat toliko, kakor sicer. Čez dan ni pogrešala moža toliko, ker je bil prej v službi v mestu, ali zvečer se je ozirala in čakala. Menila je, da pride, danes, jutri, pojutrišnjem. Tačas je spravila z očetom in z otroki pridelke z njiv, zaklala je prešiča, prodala drugega, pošljala je mleko v Ljubljano ali šla sama tja, poslušala je vsak glas o vojski... In ta čas je postala iz cvetoče vesele Mohorke molčeča žena. Samo dva lista sta prišla od moža do nje. Potem se je izgubila vsaka vest o njem. Nikdo ne reče, da ga je videl mrtvega, nikdo ne sporoči, da je ujet. Torej kje je? — Mrtev in pokopan. Kdo jih je mogel prešteti in pregledati one, ki so padli pri Grodeku? »Sedemnajstih ni več!« se je razneslo po Ljubljani in po barju in môra je legla na vsako srce. »Pet, šest jih je komaj ostalo!« so rekli in žene in sestre so se zavile v znake žalosti, brale so se maše zadušnice. Potem so prihajala poročila. Privražali so ranjence, oglašali so se neranjeni, slišalo se je o ujetnikih. Slačile so črno obleko, razveselile so se mrkle oči. Vedno več sedemnajstih se je oglašalo. Srca so se oddahnila. Res je bilo mrtvih, ali ne tako strašno število, kot je razkričal prvi strah. Na Marijin praznik, 8. septembra, so pripeljali prve ranjence. Mesto in barje je stalo ves dan nagneteno na kolo-dvoru. S cvetjem in petjem so spremili vojake v vojsko, v molčeči nestrpnosti so jih pričakovali nazaj. Ves dan. Ob pol osmi uri zvečer so se pomikali prvi vozovi med gručami ljudi. V prvih vozeh so sedeli, obvezanih rok ali glav. Viharni pozdravni klici so jih sprejemali. Zadnji vozovi so bili zastrti, skrivnostno strašni, molčeči. Množica ljudstva je obmolknila kakor poražena. Počasi so se pomikali zastrti vozovi, smrtna žalost je zgrabila srca. Za vozovi je šel šepet o razmesarjenih truplih, o životih brez rok in nog.

Mohorka je stala s sinom Vinkom in sosedo Čataro. Jokala je ves čas, ko so šli

vozovi mimo nje, jokala je vso dolgo pot na barje. Kaj, če bi bil njen mož na tistih strašnih molčečih vozeh, kaj če bi prišel pohabljen, brez roke, brez noge? — Raznesel se je glas, da jih je toliko takih, in mnogo nočnih ur je lomila Mohorka v blaznem strahu roke. Kak krik je bil navadno po listih in pri ljudeh, če je odtrgala žaga komu prste ali roko — zdaj si pa sečejo ljudje drug drugemu telesa, kakor da nimajo krščene duše, kakor da jih ni rodila mati.

Kaki časi, neumljivi, grozni. Včasih so šli z vojsko na nevernika, zdaj nam ne dajo krščeni zavistniki miru in Turek pomaga našim. Ne razumeš več. Stari oče, ki je bil pri vstaji v Bosni, ki je mislil vedno le slabo o Turku, je čisto zmeden. Pravi, da se izpolnjuje prerokovanje: Gorje bo svetu, ko bo pila turška mula iz Rena.

Mohorka nese late na klop pred hišo, se ozre na grede, na cesto. Te grede, ki so poleti polne sočne salate, žarečega maka in klinčkov, kako se je oziral rad nanje Tonin, ko se je vračal zvečer iz službe. Kako se je sukal po njivah za hišo, kako je delal pri novi štali. Kurnik in svinjak je bil sam naredil. Naredil je vodnjaku novo streho. Vse je znal, vsega se je prijel. In rad se je ustavil pogled Ljubljancanov na hiši, opasani z vrtom, z zaledjem njiv in kozolca, z vodnjakom pod srebrnimi vrbami, z rdečeličnimi otroki.

Ona je bila iz prodane kmetije na Dolenskem. Služila je na barju in vozila mleko v Ljubljano. On je bil sin poduradnika, ki je bil s kmečkega doma, službo je imel v pisarni. Na poti v službo je srečaval Jerico. Zaljubila sta se in dogovorila. On je imel nekaj prihranjenega, ona nekaj. Njen oče je imel še nekaj zgovorjenega pri prodanem domu. Vzel je tisto in kupili so prostor na barju, zidali so in delali. Otroci so rastli, ž njimi je rastla v starših moč in volja do dela. Kravici se je pridružila krava, polnil se je svinjak. Vkljub draginji se je izhajalo z vztrajnim delom. Tonin je računil, kako bo rastlo posestvo, kako bo pridobivalo z umnim gospodarjenjem na vrednosti in poskuševal je vselej kaj novega. Želel je vroče, da bi dosegel toliko, da bi živel njegov sin od grude, kakor je živel Toninov ded in Jeričin oče. Večkrat je poudarjal, da je sin kmečke hiše najbolj doma pri

kmečkem delu, da je obdelovanje zemlje najbolj naravni poklic človeka.

Ta človek, tako umen, tako blag, počiva zdaj nekje v gališkem blatu. Nasuli so morda samo pest prsti nanj in zato se vrača njegova duša sleherni večer na dom, hodi in pregleduje, če je vse v redu. Ona pa ni ne vdova, ne žena. Preiskala je vse bolnišnice, prelistala vse izkaze, pisala je na Rdeči križ, izpraševala, dala v liste.

Hite ljudje mimo hiše, po ravni gladki cesti, prinašajo novice. Prihajajo ranjeni vojaki, ozdravljeni vojaki. Njega ni, ga ne bo več nikdar. In danes je velika sobota! Zvoni in naznanja vstajenje, njena duša pa je tako potrta, za njo je življenje en sam veliki petek.

Ta cesta, ta cesta! Tako gladka, tako ravna. Kolikokrat je hodil ž njo po nji, še zdaj se ji zdi, da gre poleg nje, da ji pojasnjuje tok stvari in ji razkriva svoje vedno zvesto srce. Kjer ga je videla prvič, tam jo zabode vselej v srce. Je kaj lepšega, kakor ljubezen moža in žene, je kaj bridkejšega, kakor ločitev ljubečih zakonskih?

Že hodijo z blagoslovom domov. Ni košatih jerbasov, velikih pogač. Iz česa naj peko na barju? Če imaš prah moke, moraš gledati, da boš izhajala ž njim do žetve, skrivaš ga kakor dragocen zaklad, trepeteš, da bi ga ne vzeli. Malo spomina za praznike je mogla napraviti otrokom in staremu očetu. Kako je mesila velikonočni masleni kruh, sam Bog ve — grenak mora biti in preslan — dasi je dala dosti sladkorja vanj — kajti neustavljivo so tekale solze, druga za drugo v testo. Vstajenja praznik in ljubi mož trohni v neznanj deželi, ne more poklekniti na njegov grob, ne more mu postaviti spominskega križa.

Gredo s pirhi mimo hiše, pozdravljajo resnih lic. Ni vesele šaljive besede. Gospodinje muči skrb, kaka bo s kruhom. Prazniki so prinesli prečuden pirh — 200 gramov kruha na osebo. Ne dobiš več za denar, več moke ne kruha kakor 200 gramov, in če si pošten, ga porabiš tudi doma samo toliko. Izstradati nas hočejo, pravijo, varčevati je treba. Najbridkejša misel za mater je: Kaj bom dala otrokom? Kjer je kaj doma, se skuha še kak fižol ali krompir — kaj bo tam, kjer nimajo ničesar?

»Kaj ne, Mohorka, kaj smo dočakali?« se ustavi suha ženica, zavita v črn robec.

»Pravijo, da so pripeljali zopet ranjence, da je dosti njih zmrznilo v tistih Karpatih. Fantje, ki so odšli nedavno, ne pišejo. Moj Bog, moj Bog! Gredo in se ne vrnejo, pa dobiš list: padel je! Ali pa dajo tam nekaj denarja in rečejo: Vašega moža ni več! Povejte mi, Mohorka, kako da si je še solnce? Že davno bi moglo potemneti od naših žalostnih oči... Pa se nosi nekam, se nosi ta žalost, ker ni samo tvoja ne moja, ker je žalost vseh.«

Druga ženska se je ustavila s košarico: »Poglejte naš blagoslov! Pa kaj zato! Bilo je še hujše, ko so imeli za Veliko noč samo repne olupke; kaj bi marala, da bi le bil mož doma! Tako pa ne veš, ali ga ni našla ta hip krogla. Bedno kajžo sta si sezidala s trudom in potom, zdaj se pa treseš vsak dan, da boš morala bežati iz nje, ogleduješ cunje in blago in ne veš, kaj bi si navezala. Kaj naj bi vzela s seboj, fižol ali posteljnino? Dosti ne moreš nesti na hrbtu in voditi otroke.«

»Bog daj sveti blagoslov božji!« — resno je pregovoril deček s košarico na roki in podal jo je materi, ki jo je sprejela solznih oči in zaihtela: »Daj nam Bog blagoslov v hiši in na polju!«

Tako se ji je zasmilil dvanajstletni deček, ki nastopa zdaj resno kakor odrasli mož. Otroci svetovne vojske! Za vas ni igre in veselja, zgodaj vas je priklenilo trdo delo, čez noč ste postali možje in žene.

»Kje so pa oče in otroci, Vinko!« — je vprašala Mohorka in pogladila je dečkovno čelo, kakor da hoče izbrisati iz njega prežgodnjo resnost.

»Stari oče z drobižem so zaostali«, — odgovori Vinko samozvestno in se umakne božajoči materini roki, premoškega se čuti, da bi ga ljubkovala mati, to je za drobiž. Mati nese s spoštovanjem blagoslov v sobo na belo pregrnjeno mizo, ponavlja si vprašanje: »Kako bom izhajala z otroki? Vinko je delaven in oblasten in premoder, Peterček je trmast in jezikan, Vikec je raztresen — a vsi trije strahujejo manjši sestrice. Hudo je res, kjer gospodarijo otroci.«

Zunaj stoče suha ženica: »O naš križev pot! Naša Kalvarija! Kaj je že prišlo in kaj še pride! Črna moka po 88 vinarjev, meso bo po pet kron, krompir po dvajset! Pri misijonu so pa rekli: Potrpajte s sedanji težavami in bodite pripravljeni na še

večje... Kaj pravite, Mohorka, kaj pride še?«

»Tri koščenice, tri sestrice,« je kimala druga žena, »zdaj je kakor o Noetovem času, ko je prišel vesoljni potop. Noe se je vsaj rešil v barko, mi pa se nimamo kam... Da bi le bila v milosti božji ali človek trpi in godrnja in nima zasluženja.«

»Matil! Matil! Dajte kruha!«

Dva dečka od osem do deset let in dve deklici od tri do pet let so pritekli po cesti in se oprijeli burno matere, za njimi je prihajal počasi stari oče, krepak mož, čigar pleča ni upognila teža petinosemdesetih let.

»Otroci — kruhek spi. Niste videli, da leži Bogek v grobu. In dokler leži Bogek v grobu, se ne sme jesti kruha,« — je dejala žalostno smehljaje mati. Vinko se je oglasil rezko:

»Zmeraj kruh!... Ta drobiž bi snedel pettisoč gramov na dan.«

»Ti ga pa ne,« — je zavpil Peterček. »celo kilo ga poješ na enkrat,« je rekel važno Vinko, »ti si pa samo jedež.«

Vsedel se je oblastno na klop in pogledal mater: »Ni jim treba zdaj kruha, oče so jim nakupili piškotov — drobiž je res tako ješč.«

In mati, kakor večina mater v strahu pred starejšim sinom, je pogledala ženske in pošepetala mali Roziki: »Potrpi malo!«

»Bog nam daj vesele praznike!« — s tem pozdravom se je vsedel stari oče poleg Vinka, odložil je palico in klobuk in si obrisal potno čelo z rdečim robcem: »To greje danes! — Kaj se prepirate spet za kruh! Ni treba, kruha bo dosti, če ne drugega, pa krompirjevega. Kamor pogledaš, vse je izorano, posejano. Pred šempetersko vojašnico so že zrastle njive, na Gradu so zrastle njive, kjer je kaj ledine, se obdeluje vse hiti in dela — živeža bo dosti, kaj bi se prepirali zanj — še ljudi ne bo, da bi ga pojedli, kar ga bo zrastle.«

»In mesa ne bo, mesa,« — je zastokal bolehní mitničar, ki se je vračal iz službe proti domu.

Živahno je pritrdila suha ženica: »Ena kura stane kolikor koštrun, koštrun kolikor krava, vol kolikor par najlepših konj.«

Važno je prikimal oče: »Kakor so dejali: Prišel bo tak čas, da če bo dobil od Gorice do Koroške Bele kozo, jo bo častil

kakor kravo, in če bo našel kravo, ji bo obesil zlat zvonec na vrat. Moški pa bodo tako redki, da če se bosta dva srečala, se bosta razjokala od veselja. In več kakor meč bo pomorila bolezen, pravijo, da pride kuga vsled smradu nezakopanih teles...»

»Pripravimo se, pripravimo se na smrt«, — so stokale žene in otroci so gledali plašno v obupane obraze, na svetlo solnce in živo cesto. —

Prezirno je zategnil Vinko usta: »To je bilo včasih. Zdaj je veda tako napredovala, da se ne more bolezen razširiti tako zelo. Imamo dobro vodo, snago, zdravnike. Le berite, zmeraj iznajdejo kaj novega.«

»Da, kruh iz žaganja ali iz sena. Kdo ga bo jedel?« — se je ujezil mitničar, suha ženica je zapretila s prstom Vinku:

»Kdor je premoder, ga snejo uši, smo rekli včasih. Smrti ne zadržuje nobena iznajdba. Božja dekla je, poslana nam v kaznen.«

»Če bi le Laha ne bilo, bolezen se že omeji. Pravijo, da hoče našo zemljo,« — je potožil mitničar o skrbi, ki muči ljudstvo.

»Cesar ne da ničesar.«

Z enim glasom sta izrekla to ded in vnuk, okrog ust je legla obema ponosna zavest, ponos, da sta sina države, ki zna braniti svoje, ponos na starega vladarja, ki ne klone v nevihti, ki stoji trdno na načelu pravice.

Pogledali so se ponosni in mirni. Kaj svetovna vojska, kaj pretnje sovražnikov! Ako imajo naši sovražniki moč in bogastvo, mi imamo pravico, mi imamo sivolasega vladarja, ki se poganja za njo; mi imamo ljubezen do skupne domovine, po kateri segajo lakomne roke. In ded in vnuk sta eno v misli in zavesti, da moramo delati, trpeti, braniti.

»Kako bi mogli kaj dati od te zemlje, ki je zalita s krvjo naših mož!« — je rekla drhteč Mohorka. »Ko mine vojska, poro-mamo na tista krvava mesta, poklekne-mo pred vsakim križcem, katerega je postavil tovariš tovarišu v spomin. S seboj prinesem tiste prsti, primešam jo prsti naših njiv, da nam bo še bolj sveta ta zemlja, za katero so umirali naši... Poglejte... Velika nedelja je tu in na milijone mater in žena ne ve, kje leži njih mož ali sin...«

Zagrnila je lice v predpasnik in zaihtela. Otroci so zajokali, oči mož so se za-

me glile in ženice, že vajene joka, so izlile nov potok solza. Vinko je škrtal z zobmi: »Gorje onemu, ki je izzval toliko solza. Odrastemo in velika bo naša sila, odrastemo in neizmerna bo naša jeza...«

»Bog daj dobro!« — rahel glas je udaril jokajočim na uho kakor tolažba. Mohorka se je začudila: »Kaj pa Vi Kumenka iz Rudnika?« in hlastno jo je prijala za roko: »Ste dobili kak glas o svojem možu?«

Veseložalostnega pogleda je pritrdila Kumenka: »Čast Bogu! Ravno za Veliko nedeljo mi je želel vesele praznike — kar letela bi...«

Stala je sklenjenih rok, na ustih neizgovorjene besede. Ostro jo je pogledal ded: »In ste prišli povedat? Kje pa je?«

»Grem k vstajenju. Tudi moja duša vstaja. Še se bomo videli. V Sibiriji je, ko se vrne mir, se vrne tudi on.«

»V Sibiriji... kaj pravite, zakaj vlačijo naše ljudi tako daleč?« je vzdihnila Mohorka. »Vse se oglašča, samo našega ne bo od nikoder.«

»Kdo ve? — Dajte, napravite se, da gremo k vstajenju pa vam povem vse, kar mi je pisal.«

»K vstajenju? — Ne, ne grem. Vi ste tako veseli — jaz ostanem s svojimi sirotami doma — hodili smo vedno vkup...«

»Poglejte, Mohorka, ali ni bolje, če je vaš mož mrtev, kakor če bi prišel brez roke ali noge?«

»Ne, ne! Če bi ga le še en kos domov prišlo, samo en kos...« Kumenka je objela jokajočo ženo: »Mohorka, bodite trdni — vaš mož živi!«

»Živi! Živi!«

Z glasnim krikom se je zgrudila Mohorka na kolena in je dvignila roke proti nebu: »Moj mož živi! Bodi zahvaljena presveta Trojica! — Veselite se otroci, poklekните. — Ali zakaj mi ni pisal?«

Rahel, poln usmiljenja je bil glas, ki je pravil:

»Ni mogel. Hudo ranjenega na desni roki so ga ujeli Rusi. Peljali so ga daleč noter v deželo. Ker ni imel rane pravočasno obvezane, se mu je prisadila, bil je v nevarnosti in...«

»In so mu odrezali roko« — je končal stari oče in solze so se mu udrle, prve solze za časa te vojske.

»Roko — desnico! Kako bo delal?« — je vprašal Vinko.

Mati je vstala in ga pogledala: »Kako bo delal? jaz — ti — bomo njegova roka. O živ je, živ! Pomni, moj ljubi! Kaj je pre-stal in bal se je in pisati ni mogel, če je hotel. Mož moj, kaj ni moja ljubezen večna? Vrne se, delala bom za tri, vrni se, ljubila te bom če mogoče še bolj. Otroci, zdaj do-bite malico in večerjo. Še je danes post. In gremo k vstajenju, vsi! Zdi se mi, da me je poklical Kristus iz groba... Najlepše vsta-jenje mojega življenja je to! Čujte, kako veselo zvonil! — Kristus je vstal, otroci, Kristus nas rešil!«

Kdo bo zacelil rane zemlje.

»Az Estov« poročevalec Franc Molnar je pri Starem Sandecu opazoval kmeta, ki je na svojem polju izravnaval jame, ki so jih izkopale granate in vojaki. Prizor opisuje tako-le:

Pot nas vodi po nasipu; na polju, na naši levi, se poznajo sledovi boja. Strelski jarek reže mali kos zemlje. Za strelskim jarkom, pod nasipom, je kritje za devet mož. Čisto jasno je: Tu je majhna četa varovala železniški nasip in prehod. Niso si izkopali globokega jarka, v katerem bi se moglo tudi stanovati, razrili so zemljo samo toliko, da so bili čepeči ali ležeči zavarovani. Sto korakov zadaj je devet lukenj in devet kupov zemlje. Vse skup je izorano polje revnega poljskega kmeta. Sedaj je bitka končana: v obeh Sandecih mrgoli našega vojaštva in Rusi so že 40 km daleč proč. Tako tedaj se revni

poljski kmetič odpravi na delo in sam, preskrbljen zgolj z lopato, zasipa strelski jarek. Že je svoje delo napol dovršil, sedaj stoji na sredi in si briše potno čelo.

Veliko sem premišljeval o tem, kako naj iz bojišča zopet nastane mirno polje. Sedaj sem zasačil ta trenotek: zame čez vse drugo važen trenotek, ko kmet celi rane zemlje. Ne, za nič na svetu ne odgovorim kmeta, samo z deželne ceste ga opazujem. S svojo lopato meče v jarek prst, ki je nakopičena ob robu jarka. Ko je nekaj časa metal, stopi na nametano prst in jo nekoliko potepta. Potem pa zopet upre lopato. Odkod je prišel? Kdaj? Kje je bil za časa bitke? Kako je izvedel, da je stvar tu končana? Ali se mu smili njegova zemlja?

Ondi se sedaj pripogiba, poti in zakriva sledi vojne. Izravnavajo bojno polje. Šiva dolgo, nervozno rano, ki so jo bili izkopali sedaj že odišli vojaki. Poleti — je-li res? — bo tu stala že obila setev... Kmet prestrašen prebije vojni čas v kaki kleti, in ko se je vse zopet poglobilo, se priplazi na dan in z domovinsko skrbnostjo celi rane svojega ubogega polja! On zasipa strelske jarke. Iz teh ozkih, s krvjo namočenih postelj gorja, strahot in plameneče ekstaze postane zopet tiho polje. Če mu je zopet razrijejo, je bo zopet pokril. Zares, naravna in velika je njegova zvestoba do rjave grude. Svojega očesa ne morem odvrniti od njega.

Med jarkom in devetimi kritji leži gomila z dolgim, tenkim križem. Tudi ta stoji na njegovem polju. Kaj se bo sedaj z le-to zgodilo? Kako bo izbrisal to sled?

**Osemnajsti sešitek „SVETOVNE VOJSKE“, izide v kratkem.
V njem podamo začetek in potek vojne z Italijo.**

Dolžan: KNJIGA URADNIH VLOG.

Obrazci političnih, vojaških, finančnih (davčnih), sodnih in drugih uradnih vlog K 3.—, vezano K 4.—. Ta knjiga bo ustrezala in služila kar najboljše vsem stanovom ter tudi zdatno olajšala delo v uradih. Knjiga obsega namreč okoli 300 praktičnih vzorcev za najrazličnejše prilike. Rabil jo bo vsakdo, bodisi posestnik, trgovec, obrtnik, kmetovalec ali zasebnik.

Žun: DOHODNINA. Določbe o dohodninskem davku po zakonu o osebnih davkih in po osebnodavčni noveli. K 1'60, vezano K 2'20. Za pravilno napoved nujno potrebna knjiga; mnogi vzorci olajšajo napoved in pojasnijo vsak dvom.

Urbanus: KNJIGA O LEPEM VEDENJU.

K 3.—, vezana K 4.—. Tega vse slučaje družabnega občejanja in vse sloje vpoštevajočega, zelo praktično sestavljenega navodila za lepo vedenje ne more pogrešati noben Slovenec.

VOJAŠKE NARODNE PESMI

za šolo in dom. Nabral in za dvo- oziroma triglasno petje postavil Anton Kosi. Cena K 1.—. Zbirka obsega poleg „Cesarske“ še 25 samih prijetnih, zares narodnih vojaških pesmic. Triglasne pesmi so vse tako stavljene, da se lahko pojo tudi samo dvoglasno. Stavki je preprosti, primeren značaju narodne pesmi. Nedvomno bodo po tej zbirki pridno segali vsi ljubitelji narodnega petja.

Ferjančičeve VOJAŠKE NARODNE PESMI. Cena K —'60.

Grafenauer: ZBIRKA SLOVENSКИH POVESTI.

Vsak zvezek velja 60 vin. I. Ogrinec Jos. VOJNIMIR ali POGANSTVO IN KRST. Povest iz časa pokrščevanja Slovencev. II. Erjavec Fran. HUDO BREZDNO ali GOZDARJEV REJENEC. NI VSE ZLATO KAR SE SVETI. IZGUBLJEN MOŽ. ENA NOČ NA KUMU. MRAVLJA. III. Vesele povesti. Fr. Jaklič. ZA MOŽEM. V PUSTIV JE SLA. Jos. Jurčič. PRAVDA MED BRATOMA. IV. Ksaver Meško. Povesti in slike. ŠTIRI SMRTI. POT ČEZ TRAVNIK. POŽIGALEC. Vsi štirje zvezki vezani v eno knjigo K 3'50. V tej zbirki so zbrani najdragocenejši biseri slovenskega pripovedništva, tako, da bo tvorila jedro vsake knjižnice in bodo z isto vnemo segali po njej višji in nižji sloji našega ljudstva.

GENIKE slovenskih knjig pošljemo na zahtevo brezplačno in poštne prosto.

**Katoliška Bukvarna
v Ljubljani.**